Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • Miercuri, 20 noiembrie 1991 **47 (950)**

SALA LECTURA

S-a tăiat maioneza!

Clarificarea, reorganizarea, dizidența, despărțirea, concurența — iată cîteva etape obligatorii prin care au trecut mai toate partidele politice ale opoziției să-i zicem, tradiționale. A venit rîndul F.S.N. Din păcate pentru poporul Românici aceste fenomene interne ale partidului la putere sînt rezultatul unor convulsii sociale, ale unei disperări economice, ale unei zguduiri financiare. Ce ne arată acest fapt? Că FSN nu este încă un partid ci o aglomerare mai mult sau mai puțin organizată pe baze clientelare. Capitalul moral, de încredere, cîștigat prin forța lucrurilor în decembrie 1989 s-a transformat în capital politic în vederea alegerilor din mai 1990 devenind, ulterior, capital propriu-zis.

Atitudinea obstrucționistă a parlamentarilor FSN în privința adoptării unei Constituții pe deplin democratice, absenteismul acestora în ultima perioadă, agitația monotonă, monocordă și monocoloră a vorbitorilor proveniți din această formațiune pe marginea raportului Covasna-Harghita (o cauză delicată, importantă pentru democrația reală a fost transformată în prilej de campanie electorală!) ne conving că natura clientelară a reprezentanților FSN nu este o simplă bănuială, ci o certitudine.

Îndepărtarea domnului Petre Roman din funcția de prim-ministru poate fi echivalată cu un adevărat dezastru gastronomic — s-a tăiat maioneza! Tot ce părea de o omogenitate atrăgătoare a devenit neliniștitor, separat după criterii naturale, apa nu se amestecă niciodată cu uleiul, consecințele sale asupra spectrului politic românesc fiind imprevizibile.

Totuși, un lucru este limpede. Între grupul dur, conservator din FSN și opoziția tradițional-democrată există un tampon politic, un filtru oarecum imblînzitor de acțiune și mesaj. Acest tampon îl reprezenta aripa Roman din FSN. În situația actuală practic acest moderator nu mai funcționează. Se profilează deci o polarizare intensă a spectrului politic-național. De o parte un nucleu conservator, hotărît să aplice un program politic cel mult perestroikist, în rest o opoziție mai mult sau mai puțin decisă să înfrunte un astfel de program. Chestiunea cea mai delicată este acum că grupul conservator nu este doar hotărît ci are și posibilitatea să exercite pesiunea politică necesară. Această posibilitate este concretizată prin exercițiul puterii legislative de către parlamentarii aleși pe lista FSN (aflați în acest moment într-o situație deloc ușoară — urmează, în fond, noi alegeri) și exercițiul puterii administrative de către prefecții și primarii numiți de același FSN (aflați și ei în aceeași situație neplăcută).

Apărarea pozițiilor care, conform gîndirii comunist-totalitare, sînt date în veșnică folosință, presupune o tactică și o strategie. Din tactică face parte înlăturarea celor care manifestă slăbiciuni democratice. Din strategie face parte sacrificarea unei figuri importante pentru a o desemna țap ispășitor pentru toate nenorocirile inerente sistemului politico-economic impus de un aparat birocratic, adept al vechiului sistem comunist. Pentru noua maioneză se vor sparge alte ouă. Din păcate, sînt foarte scumpe.

Eugen Uricaru

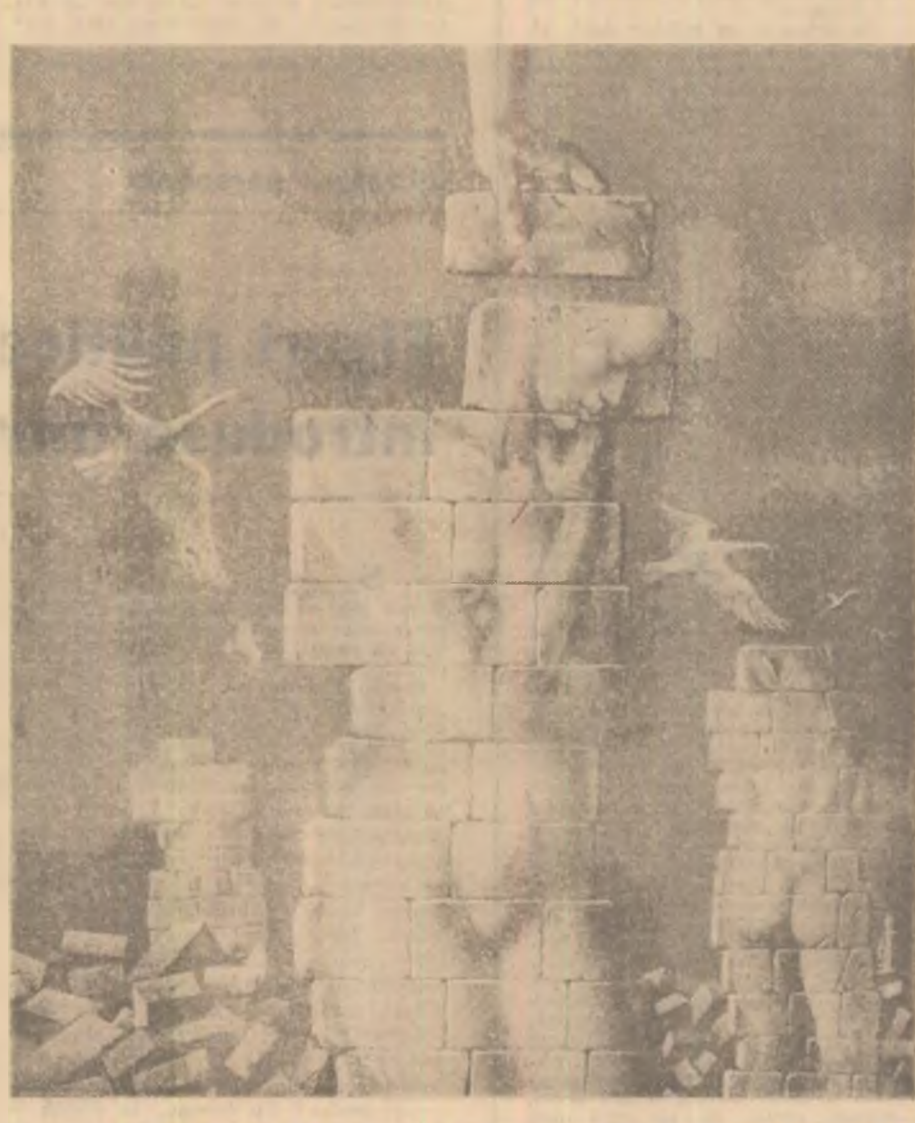

Ilustrăm acest număr al revistei „Luceafărul" cu o serie de reproduceri după lucrări de grafică aparținînd lui VALENTIN TĂNASE.

în pag. 16

ARTHUR KOESTLER
CĂUTAREA ABSOLUTULUI

în pag. 6:

Ion Caraion
Poeme postume

Cine spune popa strîmbu

1. Scăpat sunt de la pămînt, smuls
din rădăcini, abia
acum văd, ce departe am putut să ajung, îmi
trag degetul pe
un rid : „nu gîndesc"... Nu gîndi, o, prigonitor
al celor buni de aruncat la gunoi. Ai
venit însoțită de cîine. Cîine
al pămîntului...

2. Lătrăturile continuă, stau
ferit de plecăciunea ta rușinoasă la umbra
piramidei
populare... Îți stingi țigara la jumătate și
o introduci în buzunarul de la piept :
națiunea
e înșelată... O, cît de mare pierzanie
e în noi... „Și cît de multă rătăcire", adaug
imediat și nu înțeleg, de ce ești
tu, Țara, așa nestricată ?

3. Vegetația, numai
muguri, se răsfiră, mînjită de sîngele
pelicanilor liberi, abia
împușcați... În grădina vechiului și noului
faraon bolnăvicios
și diform : „cine spune popa
strîmbu nu
poate fi internat în ospiciuri, ori
unde"...

Liviu Ioan Stoiciu

Luceafărul

Director
LAURENȚIU ULICI

Redactor șef adjunct
EUGEN URICARU

Secretar general de redacție
MIRCEA CROITORU

semn

Cine-i de vină?

În România, această întrebare se pune foarte frecvent, e sau nu e nevoie.

Te întreabă un prieten dacă ai mașină și îi răspunzi că nu : replica lui e promptă : păi, dacă n-ai făcut economii etc. etc. Or, răspunsul tău nu era o lamentare, era pur și simplu urmarea firească, rece, normală a întrebării lui. La noi, însă, așa ceva nu există. La noi implicarea apare și acolo unde n-ar fi nevoie. La noi trebuie să-l moralizezi pe celălalt, chiar dacă nu te-a întrebat „tu ce crezi, de ce aia sau aia ?" A vorbi neîntrebat e specialitatea casei în România. A vorbi doar pentru emisiunea sonoră, a te trezi vorbind. Verzi și uscate sau invers. Pentru că oricine e specialist în orice, nu doar „tovarășu'" nu doar activiștii de partid. Toți, dintotdeauna, sîntem specialiști în chestiunile altora. Mai ales într-ale altora, căci într-ale noastre să nu mai vorbim... Așa că ideea activistului p.c.r. cum că s-ar pricepe și-n agricultură și-n industrie și-n cultură pur și simplu, deși mai abstractă, a putut fi acceptată deoarece venea pe un fond, ca să zic așa, ancestral, de pricepere generală, a tuturor. La noi, oricine știe cîte ore trebuie să stai la serviciu ca să-ți îndeplinești sarcinile, la noi toți știu că nimeni altul decît ei înșiși nu face nimic, nici la serviciu și nici acasă. „La noi e putred mărul..." cum bine a spus poetul. Că poetul, „ca și soldatul" ca și toți semenii lui le știe pe toate mai bine decît ceilalți. Un singur lucru nu știe nimeni în România : cine-i de vină ? De aceea se și aruncă mereu vina eșecului individual pe alt individ, mai de-aproape, mai din depărtare, de aceea se aruncă, în mod conștient, vina eșecului colectiv pe unii sau pe alții, „colective" și ei, națiuni, țări sau doar popoare. De aceea se și stabilește, în entuziasmul contrar, că nimic nu se poate face fără ajutorul străinătății, că numai într-acolo trebuie să stăm cu ochii că numai acolo se muncește, numai acolo se face politică, numai acolo, numai acolo... Și cei care dau vina pe străinătate, ca și cei care așteaptă orice, totul, numai de la ea, sînt — de fapt — în aceeași găleată. Nici unii și nici alții nu se pot concepe, pe ei înșiși, ca ființe, grupuri etnice, de sine stătătoare, cu un rost sigur pe acest pămînt, rost pe care să și-l îndeplinească fără să tragă cu ochiul sau cu urechea în stînga și-n dreapta, intrînd, firește, în relație cu restul lumii, atunci cînd condițiile sînt îndeplinite pentru asta. E drept că această bătrînețe precoce, care are nevoie de cîrje (sub forma unui vinovat din afară sau — și e totuna — a unui ajutor de acolo) a fost inspirată, istoricește vorbind, chiar de faptul că, mai tot timpul, poporul din Țările Române a fost hărțuit ba de unii ba de alții, chiar — cine știe ? — în epocile cînd luase decizia să-și vadă singur, imperturbabil de treburile sale. Dar mai e drept și că asa nu mai poate continua decît dacă s-a hotărît să se resoarbă, blînd și supus, în nisipurile mișcătoare ale aceleiași istorii care nu-i favorizează decît pe cei puternici. Și atunci : cine-i de vină ? Cine știe mai bine decît mine ce am de făcut, cît am de făcut, cînd ? Pot primi sfatul ca pe o dovadă a interesului pentru mine și ai mei, dar nu ca pe o imixtiune, nu ca pe o teroare. Ceea ce, în viața de toate zilele a insului, se întîmplă frecvent. Mereu vine cineva să-ți propună ce să faci și cum. Iar ca națiune, iarăși sfatul nu trebuie să te urnească din drum, dacă bineînțeles, ești pe vreun drum și nu în pustie, nu rătăcind.

Nicolae Prelipceanu

momos :

Raportul Harghita-Covasna, altă variantă

Marin, Edith, Dușan și Ilona locuiesc pe aceeași stradă, în orașul Timișoara. Sînt prieteni buni. De mici s-au jucat împreună. Acum toți patru sînt școlari.

Cînd pregătesc lecțiile, se ajută între ei și se bucură de notele bune pe care le primesc.

De multe ori merg în timpul liber la cinematograf sau la teatru. În vacanțe se duc în tabere, la munte sau la mare. Acolo învață cîntece, jocuri sau își povestesc cărțile pe care le-au citit. Împreună, se distrează foarte bine.

Alteori, lucrează cu toții la îngrijirea și înfrumusețarea școlii și a parcului, se iau la întrecere în plantarea pomilor și sădirea florilor.

Cu ocazia sărbătorilor pregătesc serbări frumoase. În minunate costume populare, joacă **hora înfrățirii tuturor copiilor** din patria noastră dragă.

Temă : „Copiați fragmentul următor :

În patria noastră trăiesc și muncesc înfrățiți toți oamenii. El și copiii lor își făuresc o viață fericită".

Limba română, Manual pentru clasa a II-a

Textul de mai sus este, evident, un text de extracție comunistă și în ultimii 30 de ani el a figurat, probabil cu mici modificări, în toate manualele acestor ani. Numai că, așa cum prea bine știm, comuniștii una ziceau și alta făceau. Să vedem care a fost, în realitate soarta celor patru copii. Ajunsă la maturitate, Edith — nemțoaica (sau poate evreica) a fost vîndută R.F.G.-ului pentru suma de 10 000 D.M. (sau Israelului). Dușan — sîrbul, ca să nu moară de foame, și cum Timișoara era aproape de patria mumă, s-a apucat de comerț, dacă nu cumva după ce a trecut granița în Iugoslavia, s-a hotărît să mai treacă una și să rămînă definitiv în vreo țară liberă. Ilonei — unguroaica, i s-a pus pumnul în gură, explicîndu-i-se că acest pumn va fi scos dacă va vorbi corect românește. Cum ea învățase în taberele pionierești românește, a vrut să spună lucrul acesta, dar nu a putut decît să bolborosească ceva și toți au înțeles din asta că e încăpățînată și că ține morțiș să vorbească numai în limba ei maternă, sperînd astfel că Ardealul va deveni unguresc. A mai rămas Marin — românul. Pentru a i se distrage atenția de la mizeria în care trăiește i-a fost arătată Ilona și i s-a explicat că ea vrea să ne fure Ardealul. Și atunci Marin și-a schimbat numele în Romulus și a început să viseze cadavrul Ilonei. Ilona s-a înscris în U.D.M.R., iar Marin-Romulus în Partidul România Mare.

Ceea ce se va întîmpla mai departe nu e greu de ghicit.

Ștefan Agopian

dictatura personală

Figuri politice copilărești introduse într-o lume senilă

Se apropie iar alegerile „libere" și mă tem că arta barocului va domina din nou scena noastră politică, instrumentată ca atare de Putere : sau cam așa ceva...

Pentru început, să rememorăm acea „interesantă" diversiune preelectorală de anul trecut : vă amintiți de Zona Liberă de Neocomunism a Pieței Universității, cu zilele și nopțile de veghe ale „golanilor" săi, începută din 22 aprilie 1990, pînă să vină alegerile „libere" din 20 mai ? Manifestările pașnice anticomuniste de atunci „permanentizate" aveau o obsedantă lozincă : „Fără partide !" Cerîndu-se expres să nu se facă politică în spațiul Zonei... Din toți cei ce urcau la microfonul Balconului Universității, nici unul netrebuind să facă publicitate vreunui partid sau personalitate politică din opoziție: condiție pusă de „apolitismul" organizatorilor ? Că ajungi azi să te întrebi ca prostul : de fapt, cine erau acești organizatori **pasivi** ? Nu cumva... În vreme ce partidul F.S.N., „emanat majoritar" își ținea regulat, în paralel, în aceeași perioadă, în Piața Aviatorilor, tocmai campanii politice de atragere a simpatiei populației chemate să voteze...

Acesta ar fi un aspect al problemei „alegerilor". Alt aspect a fost acela legat de ieșirile în stradă ale protestatarilor bucureșteni, post-electorale, de anul trecut : se țineau lanț. Fără de nici un efect : Puterea își vedea de ale ei, își întărea pozițiile cîștigate... Degeaba i se cer a demisia, pentru incompetență și rea-credință : politrucii noștri din vîrful piramidei erau cățărați „acolo, sus" în România, nu în Bulgaria, vorba ceea, „Bulgaria demisiilor democratice"... Că a venit, apoi, și 15 noiembrie 1990 ? Cu sutele de mii de bucureșteni nemulțumiți, scoși în stradă de un miting al Alianței Civice : tot fără de nici o speranță...

Au venit, apoi și ieșirile în stradă ale primei jumătăți a anului 1991 : degeaba, ele nu aveau nici o finalitate ! Urmarea? „Tot printr-o organizare de partid se poate lupta împotriva structurilor ce au acaparat Puterea", s-a zis. Să lupți cu armele „legale" politice ale adversarului tău : ajungînd pînă acolo că și Alianța Civică s-a văzut nevoită să devină partid — un partid al celor predispuși să iasă în stradă ? Și ? Aici e aici...

Au fost două cumpene singeroase postrevoluționare, soldate cu morți politici : la 13—15 iunie 1990 și la 25—27 septembrie 1991, cu lupte de stradă, din care au lipsit tocmai steagurile partidelor politice ! Lupte în care partidele, din principiu fiind împotriva promovării violenței, nu s-au implicat oficial : taman cînd protestatarii aveau nevoie de sprijinul lor nu numai moral ? Ce va fi să înțeleagă posteritatea în acest sens ? Neimplicarea, efectivă, a partidelor în bătăliile riscate ale masei de nemulțumiți ieșită în stradă, bătălii împotriva unei Puteri retrograde, nu a făcut pînă azi decît să întărească simbolul acela al confuziei postrevoluționare ce ruinează anume mai ales ierarhiile impuse cu atîtea sacrificii de opoziție, am impresia... Nu? Sigur, as vrea să mă insel...

Căci, în sfîrșit, Dumnezeu să mă ierte, oare ce sînt toate aceste figuri din fruntea partidelor de opoziție de la noi, după cum s-au comportat ele din decembrie 1989 pînă azi, decît niște figuri politice copilărești introduse într-o lume senilă ?

Cer scuze, am divagat destul, vrînd să acopăr conjunctura nouă politică ivită odată cu evenimentele dramatice din 25 — 27 septembrie 1991 : în episodul următor voi reveni la cununia „golanilor Pieței Universității", cărora eu le sînt nas, gata să impun iar stilul acela al iluziei „normalității" ce ar trebui, chipurile, să caracterizeze viața noastră postrevoluționară...

Liviu Ioan Stoiciu

(va urma)

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

● Din **Pagina realizată de** GEORGE PRUTEANU : „Toată trăncăneala despre «democrație» și «stat de drept» în România e doar o imensă fanfaronadă, căreia i cad victime milioane de naivi de bună-credință, atîta vreme cît stîlpii noii vieți din această țară sînt Ilegalitatea și Absurdul. Peștele de la cap se împute. Auzim toată ziua, pînă la saturație, de înlăturarea structurilor comuniste — dar cine e în fruntea statului românesc ? Dl Ion Iliescu, un fost militant fervent și adesea feroce al Partidului COMUNIST român, în ierarhia căruia a urcat toate treptele pînă sus de tot, de destoinic ce a fost, și pe care l-a slujit cu rîvnă și devotament". **(Expres)** ● LIVIU IOAN STOICIU : „Statul de drept polițienesc sau vînătoresc?" **(Cotidianul)** ● FLORIN GABRIEL MARCULESCU : „Ceea ce însă ni se pare și mai grav este faptul că dl. Iliescu își permite să pună în discuție Legea fondului funciar și să dea indicații în sensul restrîngerii efectelor ei. Pămîntul să fie dat numai celor care-l lucrează, susține domnia sa. Și contestă drepturile celor ce aspiră la titluri de proprietate în virtutea dreptului la moștenire". **(România liberă)** De, cine a făcut o dată pact cu învățătura marxist-leninista. ● MIHAI ANTONESCU : „Domnul Ion Iliescu a avut pe parcursul prodigioasei sale existențe o sinuoasă și imprevizibilă traiectorie à la Fantomas. Dintr-un rahat de tîrg de cîmpie în beciurile Securității, apoi țuști la Moskova. Îl regăsim pe urmă ba la un consiliu de apă, ba într-un colț moldav de țară ba într-un viitor oraș martir, ba pe la edituri din cele mai tehnice, pentru a ne cadorisi cu el în final în capul statului". **(The Foamea)** ● ZIG ZAG : „La București se aruncă cenușa morților în ochii Europei, în vreme ce structurile moștenite se consolidează și se îmbogățesc în haina privatizării" ● Ing. ALBU CORIOLAN : „De ce șeful statului nu ar putea fi (...) o (...) personalitate care să întrunească condițiile sanctificării sale de către poporul român așa cum l-a sanctificat pe Ștefan cel Mare, pe Mihai Viteazul, pe Alexandru Ioan Cuza" ...: „Ce mare păcat, cît de mult ne doare că Radu Ceontea — singurul de la care așteptam — nu a emis cea mai mică idee care ar fi putut portretiza, «robotiza» profilul viitorului președinte". **(Europa)** ● ILEANA LUCACIU : „Cu faptul că parlamentarii citesc ziarul în timpul dezbaterii legilor ne-am obișnuit. Nouă ne place. Ne citesc ! Fiecare parlamentar citește ce îl este apropiat ca direcție politică și necesar spre informare". ; „Și Parlamentul își are sărmanii săi pensionari. Ai 26 000 lei salariu, indexarea nu o mai iei de la poștaș, ci din Dealul Mitropoliei". **(Expres magazin)** ● BARBU CIOCULESCU : „Stahanoviștii în Parlament". **(Dreptatea)** ● AZI : „Se mișcă apele în Front". Apele, mîloasele... ● FLORIN IARU : „În sfîrșit, sub legislația FSN, conflictele interetnice au devenit explozive — Raportul Harghita—Covasna o dovedește din plin. Toate acestea erau, vai, prea bine cunoscute, dar incapacitatea funciară de a coordona și decide a lăsat haosul să se amplifice. Liderul național FSN și-a dat seama că, la putere, riscă să-și distrugă definitiv propriul partid. Decăderea popularității spre zero, în numai un an, l-a făcut să înțeleagă că, dacă dorește să revadă vreodată scaunul ministerial, este obligat să abandoneze (vremelnic) puterea. **(Cotidianul)** ● MIRON COSMA : „Anul trecut vedeam la București scris pe ziduri PCR FSN și nu credeam". **(Interviu în The Foamea)** ● SANDRA (29 de ani), „mărturisește" : „Vibratorul îmi mîngîie tot corpul, mai întîi buzele, apoi gîtul, partea interioară a mîinilor, sfîrcurile sînilor, pîntecul. Abia la la urmă mă dedic clitorisului. Cu vibratorul elastic mă tot rotesc în jurul clitorisului, fără însă să-l ating în mod direct. În acest fel ajung să trăiesc orgasmuri repetate și deosebit de plăcute. Arareori îl introduc în vagin. În acest scop preferă soțul". **(Regal Miss)** ● ILIE NEACȘU : „Mintea domnului Petre Roman refuză realitatea". **(Europa)**

Petre Stoica

prezentul continua

Nostalgia și prostia

Dacă nostalgia i-ar fi cuprins numai pe foștii activiști de partid, cei care, fără îndoială, au dus-o bine sub Ceaușescu, aș mai fi înțeles starea care l-a cuprins pe mai tot românul, fost activist sau simpatizant pcr, peste care dai în drumurile pe care le faci prin țară, dar această nostalgie după „liniștea și ordinea care au fost", după „siguranța zilei de mîine" (!), după „viața organizată atît de bine în toate structurile ei" n-o pot înțelege, mai ales atunci cînd ea vine din partea unor oameni care n-au avut nici un fel de avantaj de la osul atît de bine ros al comunismului. Pur și simplu rămîn blocat în fața unor oameni simpli, de la țară, de exemplu, care regretă dispariția lui Ceaușescu, știind că tot acei oameni l-au înjurat cu destulă pricepere și aplecare pe fostul dictator. Probabil haosul din propria lor viață, nesiguranța luării de la capăt a vieții cu treburile ei specifice, obiceiuri rarefiate, ușurate în modalitățile de desfășurare de către o organizare centralizată și depersonalizantă, îi fac să fie atît de nostalgici după atotputernicia lui Ceaușescu. Cînd aud din gura lor spunînd că „măcar aveam de cine să ne fie teamă", mă întreb dacă nu cumva această obișnuință, atît de bine osificată, această mentalitate, nu-l va duce pînă la urmă la pieire pe acest om care deține totuși ponderea în structura populației noastre ? Faptul că a fost ani în șir înfometat, nu-i mai spune nimic. A uitat. Se știe, de fapt, exemplul cu măgarul țiganului care, cînd s-a învățat să nu mai mănînce, a murit. Să fi încercat această experiență și românul ? Altfel nu-mi explic de ce atîtea regrete pe capul lui după un „conducător" care s-a comportat cu el ca țiganul cu propriul său măgar ?

Dar gradul de nostalgie urcă de la omul simplu la cel care ai impresia că mai și gîndește. Argumentele acestuia sînt atît de bine structurate și așezate în exemple concrete încît ai impresia că nu fac altceva decît să continue ideologia ceaușistă, făcînd propagandă unei „fantome" care le bîntuie mintea și sufletul. Profesori, ingineri, medici chiar, astfel de categorii sociale și profesionale, regretă la unison „epoca de aur", spunînd deschis, în sălile de clasă elevilor, în întreprinderi muncitorilor, în pat pacienților, că nu vom mai prinde niciodată o adevărată „epocă de aur" ca și aceea oferită nouă, „tutulor", de Ceaușescu. Poate că au dreptate, dar acest lucru nu trebuie privit cu nostalgie, ci cu satisfacția că am scăpat, într-o oarecare măsură, de binefacerile acelei epoci. Dar în mentalitatea acestor nostalgici, se vede, nu poate funcționa logica schimbării situațiilor istorice care nu pot oferi din prima clipă traiul visat, pămîntul făgăduinței, ziua aceea pe care fiecare ne-o imaginăm fericită. Poate nici n-o vom trăi niciodată, dar faptul că avem în față o anumită deschidere spre libertate, nu trebuie să însemne că spre ea se merge privind înapoi cu un paseism din registrul atît de variat al prostiei. Privirea înapoi poate fi doar un îndemn pentru a ne îndepărta de ceea ce-am trăit. Dar se pare că aici nu e vorba numai de o privire înapoi, de o simplă nostalgie, ci pur și simplu de un regret atît de mare încît, dacă nostalgie nu e, atunci este prostie.

Există, spre diferențiere, mai multe feluri de nostalgie. Noțiunea în sine se definește ca „un sentiment de tristețe, de melancolie provocat de dorința de a revedea un loc iubit, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut ; dorință (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat." (DEX, p. 608). Așa că putem observa cu ușurință felurile de nostalgie care l-ar putea cuprinde pe un om sentimental sau pur și simplu pe un om. **Sentimentul de tristețe** îl poate duce pe nostalgic în iluzia prin care viața lui s-ar așeza în acele drepturi care lui i se pare că le-a mai trăit într-un timp anume, lîngă o persoană anume. Dacă acel timp, în cazul nostru, este „epoca de aur", iar persoana este Ceaușescu, tristețea nostalgicului este una conjuncturală și de complice la ceea ce a degradat pînă în prezent acel trecut, acea persoană. Deci, legat, în acest caz, e o tristețe comunistă, banală, care va trece odată cu ieșirea din joc a acestei generații alterate. Cazurile psihopatologice au atins toate păturile sociale de la noi, după cum am văzut. **Melancolia provocată din dorința de a vedea un loc iubit, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut** crează tipul de nostalgie, paradoxal, agresivă. Nostalgicul din această categorie, deși letargic, acționează pe cea mai mare rază, devenind cel mai bun propagandist al unui timp apus și pe care el îl regretă. El mizează pe priza mare pe care o are la mase, mase care, am văzut, în cazul nostru, duc dorul acelui **anumit episod din trecut**, care se numește „epoca de aur" cu toate avantajele ei. În această categorie intră în mod special intelectualii. Ei dau o anumită gravitate faptului, știu să-l îmbrace într-o formă plăcută auzului ,aducînd, după cum am mai spus, argumente viabile „ordinea, siguranța, liniștea" și, mai ales, în spațiul cultural, marile realizări ale „Cîntării României". Aici dacă timpul nu va putea face mare lucru, numai o trepanație drastică, printr-o terapeutică șoc, va putea vindeca. **Dorința plină de regrete** scoate în evidență nostalgicul care a avut în mod direct toate avantajele unui trecut imediat, fără de care, chiar dacă se descurcă de minune, parcă nu poate trăi, n-are liniște, pentru că onorurile pe care le-a avut nu le mai are și, cu atît mai mult, nu se mai vede pus în posesia lor. Actualii polițiști, foștii milițieni adică, securiștii, activiștii din prima și a doua treaptă a nomenclaturii, directorii, a bilii funcționari de tip comunist — toți aceștia sînt, deși încă se bucură de multe avantaje, nostalgici activi, regretînd pe față, dar și cameleonic, timpul trecut. Toate aceste categorii de nostalgici activează, într-un fel sau altul, în spațiul electoral al vieții noastre și influențează, mai mult sau mai puțin, un anumit succes. Acest lucru este speculat, pentru că prostia este aluatul cel mai ușor de modelat, de categoria superpusă a nostalgicilor care au preluat prerogativele puterii de la divorțul din decembrie de regimul lui Ceaușescu. Aceștia nu-l regretă pe Ceaușescu, îi regretă doar anumite metode, pe care ei, acum, în plină democrație, nu le pot aplica. Le vor aplica atunci cînd se vor vedea constituțional ajunși la cîrma țării, dînd satisfacție nostalgicilor. Dar sperăm să nu fie așa, ci cu totul altfel, așa încît tratamentul **nostalgitei acute** prin care trece țara să poată fi aplicat optim.

Rămîne acum să pun întrebarea, dacă nostalgia, ca sentiment, poate îmbrăca astfel de forme pragmatice, denaturate, eliminînd evoluția din învățarea greșelilor, nu este cea care-i domină pe nostalgicii enumerați aici, atunci cu siguranță că prostia este cea care-i face să regrete ceea ce atît de mult și greu au suferit ? S-ar putea să primesc un răspuns confirmativ, dar nu-mi vine să cred.

Gellu Dorian

minimax

Deringolada (sic!) sau „dilema Stolojan"

Recidivînd în neputința de a nu spera, mulți vom fi fost (și poate mai sîntem) încrezători în noul premier și echipa sa guvernamentală. Argumente sînt și pro și contra iar deslușirea adevăratelor intenții urmărite va fi posibilă abia cînd noul executiv se va manifesta explicit și dincolo de zona raționalității economico-financiare, mai cu seamă în confruntarea cu două mari probleme corelate între ele : 1) reacția diferitelor „straturi" ale societății la consecințele unificării cursurilor monetare și generalizării convertibilității interne ; 2) accentuarea luptei politice între diferite forțe și tendințe ce vor căuta, firesc, să obțină maximul de profit posibil, tocmai dată fiind starea de incertitudine și confuzie, pentru a nu spune degringoladă.

Oricum, se poate spune și s-a și spus, recenta hotărîre guvernamentală (despre care nu s-a știut prea bine dacă trebuia sau nu să fie aprobată în/de Parlament) constituie un pas înainte în distanțarea de comunism, atîta vreme cît economia de piață este incompatibilă cu „visul de aur al omenirii". În același timp însă, așa cum am fost avertizați în repetate rînduri, efectul imediat al inițiativei numită Stolojan-Isărescu va fi o înăsprire severă a condițiilor de viață care, ușor sesizabil, poate fi percepută în două modalități diferite. Prima modalitate este aceea potrivit căreia noile privațiuni nu constituie altceva decît un ultim efect al păguboasei economii socialiste, acceptarea lor fiind imperios necesară pentru trecerea la economia de piață ca suport și condiție sine qua non a unei societăți democratice, de asemeni, abia astfel putîndu-se ajunge la mult rîvnita integrare în lumea occidentală. Adică, spus cît se poate de simplu, sacrificiul actual este punct obligatoriu de trecere spre emanciparea viitoare. Cealaltă modalitate de percepție a aceleiași situații de austeritate (cum este numită eufemistic mizeria) căreia va trebui să-i facem cumva față, este centrată fie pe neîncrederea în bunele intenții ale guvernanților, fie pe incapacitatea lor, sau ambele laolaltă. În aceste condiții, avînd în vedere că ambele își au, fiecare, îndreptățire, modalitatea de percepție preponderentă va influența hotărîtor cursul evoluției economice și politice viitoare. Înclinarea balanței într-o parte sau în cealaltă, adică înspre pactul social favorabil reformei economice sau înspre diferite forme de contestație, este determinată de mai mulți factori de naturi diferite, trecutul mai îndepărtat dar și mai apropiat acționînd asupra prezentului, la fel după cum nu este deloc indiferentă atitudinea pe care o va adopta în continuare Occidentul — în acest sens, s-ar putea foarte bine ca schimbarea ambasadorului Statelor Unite la București să semnifice o „schimbare de macaz".

Pe de altă parte, aducîndu-ne aminte că atît alegerea d-lui Theodor Stolojan cît și stabilirea componenței noului cabinet s-a făcut în primul rînd cu voia tandemului (vedem că indestructibil) Iliescu—Roman, există toate motivele de a crede că semnificația reală și ultimă a actualelor măsuri economico-financiare este aceea de a asigura continuitatea politică într-o foarte originală și foarte românească variantă de „a III-a cale" între/printre capitalism și comunism. Pe lîngă sorgintea noului executiv (la urma urmelor, mai ales după toate cîte s-au întîmplat din decembrie '89, era cît se poate de firesc să fie ales un „om de încredere", de maximă încredere) în favoarea acestei interpretări pledează și obstinația d-lui prim-ministru de a nu face un bilanț detaliat al fostei administrații, argumentul lipsei de timp pentru așa ceva fiind foarte discutabil. În plus, prezența tot mai activă a d-lui Ion Iliescu din ultima vreme îndeamnă la o aceeași concluzie. Cît privește includerea liberalilor în noul guvern, ea nu contravine neapărat ideii de continuitate, compromisul fiind chiar util Puterii, atît pentru a conferi un spor de credibilitate în exterior, cu beneficiile corespunzătoare, cît și pentru a contracara formarea unui front unit al opoziției.

Așadar, de bine, de rău, mai cu seamă că acum dinspre Occident vin semnale (adică dolari) încurajatoare, va trece poate și iarna, timpul urmînd să lucreze în favoarea Puterii, fie prin obișnuință, fie prin resemnare, la o adică nefiind exclusă nici folosirea unor argumente mai tari, contondente. Este o posibilitate, nu însă și singura, deoarece moștenirea economică și politică predată de guvernul Roman este de așa natură încît pe mai departe deciziile sînt obligate iar evitarea dilemei (am numi-o „dilema Stolojan"), puțin probabil. Ceea ce i se cere acum marii majorități a populației (după ce în mai '90 a votat un program economic populist și a beneficiat de o ameliorare forțat-iluzorie a nivelului de trai) este să înțeleagă că strîngerea drastică a curelei nu are alternativă. Propaganda economică nu poate face însă minuni cu atît mai mult cu cît **România Mare, Europa, Socialistul** ș.a. + **munca de la om la om** fac tot posibilul pentru discreditarea guvernării Roman și a însăși ideii de economie concurențială. Fesenismul nu mai are nici pe departe credibilitatea din mai '90 oricît de asezonat cu naționalism ar fi discursul politic al Liderului Național și oricît de mare ar fi deschiderea spre sindicate. Blocul Național Sindical (reunind vechi dușmani) se anunță a fi un adversar politic de temut. Într-o atare situație, mai mult decît explicitarea raționalității economice, pentru a convinge, dl. Stolojan ar trebui să se delimiteze (!) **politic** de etapa anterioară și de F.S.N. Drumul îi este însă interzis într-o asemenea direcție iar odată cu această (auto)interdicție conflictul cu partidele opoziției democrate și presa independentă nu se va lăsa mult așteptat. Apropierea alegerilor anunță și pe tărîm politic o situație similară. În condițiile actualei crize de autoritate Puterea va acționa prin toate mijloacele disponibile pentru a influența electoratul astfel încît neutralitatea tehnică a d-lui Stolojan nu poate fi decît iluzorie.

13 noiembrie 1990

Șerban Lanescu

Camil Petrescu și Proust — paradigmele amintirii

Frapează la cei doi autori similitudinea dintre două imagini, desprinse parcă dintr-un același album. În „Jurnalul de front" din „Ultima noapte..." luăm contact cu desfășurarea războiului. Dar nu este războiul înălțător din stampele de epocă. Marile manevre militare, deplasarea diviziilor, nu sînt vizibile pentru soldat. Pentru el războiul nu e decît un cerc de o sută de metri în jur, de unde un alt soldat îl poate ucide, de unde un proiectil îl poate îngropa de viu („Ne-a acoperit pămîntul lui Dumnezeu !"), de unde un avion poate vărsa deasupra lui un covor de bombe.

Nimic spectaculos în toate acestea. Privirea lui Camil Petrescu o împrumută voit pe cea a combatantului, pentru care războiul, mai mult decît o modificare a lumii, e o experiență a sinelui. Suferința nu mai e fizică, ci în primul rînd psihică. E jocul vieții și al morții. Războiul nu reușește să omoare oamenii, **specia**, dar îi alienează, îi face indiferenți față de aproapele lor (chiar, în cazul lui Gheorghidiu, față de soție), solidaritatea umană se degradează iremediabil.

Războiul prezintă, astfel, o singură față, cea terifiantă, fie că e vorba de lupta de la Verdun sau cea de pe Olt. Experiența lui va fi decisivă pentru ființă, orice traiect existențial se va resimți după o atare schimbare radicală a tuturor coordonatelor sale anterioare.

Nici Proust nu sesizează altceva. Perioada de război la Paris nu înseamnă bombardamente, raționalizarea alimentelor, rechiziții, activitate politică. Această stare crepusculară în viața metropolei provoacă și întreține declinul scării de valori. Mme. Verdurin primește aproape în fiecare zi figuri noi, familiarii de pînă atunci ai salonului ei sombrînd parcă unul cîte unul. Pierderea scării valorilor amenință ființa mai mult decît diminuarea valorilor materiale propriu-zise. Imaginea civilizației distruse este amară. Dacă „vîrfurile" societății sînt erodate, „ciuma" este, neîndoielnic, cronică.

Mai grav, mai amenințător decît războiul dintre oameni este războiul **din** oameni.

Traseele devenirii ontologice a ființei în raport cu lumea, cu aproapele, se plasează pe coordonatele gîndirii bergsoniene. În „Le Temps retrouvé", Marcel o revede pe Gilberte, fosta sa iubire. Dar nu-și mai regăsește senzațiile, umbra morții e undeva în preajmă, o vede pe Gilberte prin Albertine. Nu mai poate izola momentele din trecut, totul e amalgamat. Bergson spunea : durata noastră e ireversibilă, nici un moment din trecut nu mai poate fi retrăit, pentru că se confundă cu eul însuși, făcînd să fuzioneze momentele trecute și prezente și contribuind la schimbarea personalității, **schimbîndu-se el însuși.**

În căutarea frenetică a ideii ce sălășuia în ființa din preajmă, Ela, cu Ștefan Gheorghidiu se petrece un proces similar. Cele trei ipostaze în care o caută pe Ela, **adevărul** ei (de îndrăgostit, de soț gelos, de indiferent), îi dau trei imagini diferite. Raporturile sale cu Ela se schimbă, fără a ști dacă, vreodată, Ela s-a schimbat.

De vină este, deci, în ambele situații, doar amintirea naratorilor. În durata lor survenise cîte o experiență fundamentală (Albertine, respectiv, războiul). Întrebarea privitoare la alte ființări nu poate ignora starea esențială a **Dasein**-ului care întreabă. El este cuprins în ea (Heidegger).

* * *

Deja clasicizata madlenă declanșează irumperea amintirii în prezent. Identitatea formală sui-generis între mica prăjitură și toată durata anterioară a naratorului este cea care sugerează cît de facilă, dar cît de aleatoare este reîntoarcerea prin memorie : „... les formes, **et celle aussi du petit coquillage de patisserie** [...] s'étaient abolies, ou, ensomeillées, avaient perdu la force d'expansion qui leur eût permis de rejoindre la conscience" (s.n.). Și, în final, cît de imperfectă este această reîntoarcere : madlena aceasta e oare identică, pînă la suprapunere, cu cea din copilărie ?

Odată derulat firul Ariadnei, ceea ce însuflețește drumul în acest simili-trecut este însăși organizarea internă, subconștientă, a faptelor memorate. Conexiunile între diferitele imagini componente ale duratei lui Marcel se desfășoară în ramificații, dînd, treptat, imaginea unei structuri arhitectonice monumentale. Entropia de care vorbea Poulet nu face altceva decît să umanizeze interiorul acestei structuri, iar aceasta nicidecum în chip „inocent".

Nici la romancierul român nu avem de-a face cu o structură cumulativă, mai ales în condițiile în care derularea memoriei se desfășoară într-o determinare de tip cauză-efect (nu întîmplător, desigur, naratorul lui Camil Petrescu este un filosof), dar ceea ce face specificul este nu jocul de volume, ci această „disproporție" între adîncime și suprafață, disproporție care favorizează, care face oarecum previzibilă dimensiunea analitică a romanului său, roman camuflîndu-și nu doar tehnica („sincronă" cu cea din romanul proustian), ci și problema în jurul căreia se organizează discursul : aceea a raporturilor cunoaștere-trăire. Intuiția bergsoniană tinde să devină, dintr-un mijloc de cunoaștere subiectivă, personală (Proust), un element al unui demers filosofic, de edificare gnoseologică, pe cît posibil generalizantă. Camil Petrescu își pune întrebarea : în ce măsură intuiția poate opera în **trecut ?**

Răspunsul este : doar în măsura în care eul își dobîndește conștiința de sine. (Bergson : „Conștiința este o trăsătură unificatoare între ceea-ce-a-fost și ceea-ce-va-fi, o punte între trecut și viitor".) De aceea, „pierdut" și „regăsit" sînt doi termeni de conștiință. C. Petrescu îi refuză lui Ștefan concluzia amintirilor pentru **adevărul conștiinței de sine.** Odată aceasta dobîndită, el își poate judeca trecutul și dărui intact soției : „I-am dăruit nevesti-mi încă o sumă ca aceea cerută de ea la Cîmpulung și m-am interesat să văd cu ce formalități îi pot dărui și casele de la Constanța. I-am scris că-i las absolut tot ce-i în casă, de la obiecte de preț la cărți... de la lucruri personale la amintiri. Adică tot trecutul". Nu altfel se petrec lucrurile în cazul „Patului lui Procust". Adevărul despre cei doi care dispar tragic (Ladima și Fred) nu poate fi enunțat integral pentru că nimeni nu-l posedă ca atare. Fiecare din cei care își pun întrebări asupra lor nu posedă decît fragmente dintr-un puzzle. Ele nu se îmbină, ba chiar distonează.

Proust nu procedează altminteri. Adevărul lui Marcel îl posedă doar Marcel însuși ! Iar opera de artă dorită, timpul regăsit, e chiar „în căutarea timpului pierdut".

Salvatore Battaglia remarcă în „Mitografia personajului" că, odată cu Joyce și Proust, relațiile cu istoria se tulbură în romanul european. Or, în romanele camil-petresciene, aceste relații sînt directe, chiar necesare. În „Ultima noapte de dragoste..." scriitorul își utilizează propriul jurnal de război, iar traseele luptelor purtate de Ștefan pot fi urmărite pe jurnalele de operații ale armatei. În „Patul lui Procust" se merge mai departe : fapte ce țin de „mica istorie" (deschiderea lucrărilor de construcție a actualului Bulevard Magheru) sînt „jaloane temporale" ale discursului. Memoria laborioasă, onirică și maladivă prin care Marcel învinge realitatea (Battaglia) se supune la C. Petrescu unei luciditați necesare **Maieutica iraționalului** pe care o încearcă Proust (Battaglia) este convertită de Camil Petrescu într-o **maieutică a raționalului.** Naratorul său **trebuie** să afle ceva, adevărul, în speță. Funcționarea memoriei e conștientă. Aceasta **voință de a cunoaște** îi este motorul. Deci : **voință, luciditate.** Triada devine completă adăugînd **inteligența.** Mărturia lui Ștefan Gheorghidiu este scrisă pentru egalii săi cei inteligenți și cultivați, caietul de note al lui Fred Vasilescu îi este adresat romancierului ca și scrisorile Doamnei T.

Curios, aici Proust se situează pe o poziție diametral opusă : în „Contra lui Sainte-Beuve" el declară instinctul drept suveran și se plasează în plin paradox : inteligența, inferioara inteligență este **datoare** să acorde instinctului întîietate : „Et pourtant, il faut demander à l'intelligence d'établir son infériorité. Car si l'intelligence ne mérite pas la couronne suprême c'est elle seule capable de l'attribuer. Et si, dans l'hiérarchie des valeurs elle occupe seulement une seconde place, c'est à elle de proclamer que l'instinct tient la première place".

Viața nefiind pentru romancierul român instinct, ci capacitate spirituală de asumare a propriei existențe, arta capătă la el o finalitate cognitivă. Iată chiar sensul tehnicii sale narative. Concretul este un sistem existențial ale cărui părți, luate separat, sînt relative. Confesiunea poate începe, practic, oricînd, totalitatea vieții, autenticitatea vor fi atinse printr-un determinism fenomenologic. Negația punctului arhimedic e absolută.

Procesul e discontinuu la Proust. Finalul romanului său reprezintă o **revelație,** iar aceasta este singura idee care dă unitate cărții (W. C. Booth). Marcel resimte necesitatea **retrăirii,** în timp ce pentru Ștefan Gheorghidiu adevărul vieții este apanajul exclusiv al trăirii.

Proust pare a opta pentru „a cunoaște pentru a trăi". Drumul discursului pornește de la revelația evenimentului la cea de sine **(a cunoaște)** și apoi la timpul regăsit **(a trăi),** prin operă.

Acest traseu este inversat de romancierul român : de la evenimentul trăit de către conștiință, judecat și asimilat de sine **(a trăi)** la revelația voinței de a ști, pentru sine și pentru ceilalți **(a cunoaște).** Ceea ce filosoful refuză din Bergson, scriitorul refuză din Proust.

Răzvan Voncu

---

povestea vorbei

Sensuri și contrasensuri

În lexicul versificațiilor proletculiste de prin anii '50, verbele desemnînd acțiuni violente erau intens utilizate : era vorba fie de lovirea propriu-zisă, fie de o agresiune sonoră ; în orice caz, pitorescul lor narativ — **a lovi, a izbi, a săpa, a despica, a zdrobi, a reteza, a răpune, a mușca, a smulge ; a sudui, a ocări, a lătra, a chiui, a vui, a zbiera** etc. — era net diferit de **devenirile, limpezirile, așternerile, zborul** și **germinațiile** stilului omagial ceva mai recent. Că textele în care aceste verbe se aglomerau erau lipsite de caracterele poeticității moderne, de ambiguitate, sugestie, concentrare semantică, nivel de adîncime etc. — e evident ; indiferent de acest lucru, o observare a constrîngerilor de limbaj practicate consecvent, a semanticii termenilor-cheie și a contextualizării lor poate fi foarte instructivă. Se poate alege, de pildă, din lista sumară de mai sus, verbul **a izbi** : și pentru violența care îi intră în definiție, ca o particularizare (prin putere, șoc), cu un grad în plus față de mai neutrul **a lovi,** — dar și pentru că e aproape emblematic prin prezența într-un text mult vehiculat în epocă, o „artă poetică" de un profund comic involuntar : „Cînd voi izbi odată eu cu barda / Această stîncă are să se crape / Și va țîșni din ea șuvoi de ape ! / Băieți, aceasta este arta !" (M. Beniuc). Verbul care ne interesează, de un semantism esențialmente activ, dinamic și cu caracter momentan, are foarte adesea, între complinirile sale circumstanțiale, un instrumental. „Barda" din exemplul citat ar putea intra într-un interesant inventar lexical al uneltelor din poezia epocii ; în afară de cele simbolice, obligatorii — ciocan sau seceră —, se pare a fi existat o preferință marcată pentru **tîrnăcop** („Adînc, tîrnăcopul ! Înfigă-se bine..." ; „Vînjos Bogănici tîrnăcopul ridică..." ; majoritatea exemplelor pe care le utilizez provin din antologia **Poezia nouă în R.P.R.,** ESPLA, 1952, cuprinzînd texte din 32 de autori). Oricum, aparițiile verbului **a izbi** în texte permit o interesantă grupare : el e utilizat în legătură cu ambele sfere ale dihotomiei care structurează întregul discurs, în legătură cu ambele tabere : a „eroilor pozitivi" și a „dușmanului de clasă". Regimul verbului e însă diferit în fiecare din aceste cazuri : eroul, cum s-a văzut, izbește cu o unealtă (cea care l-a creat pe om) ; violența îi e deci inscrisă într-un program civilizator. În schimb, personajul negativ (comisar, călău etc.) lovește, într-o manifestare de pură bestialitate, direct — de preferință cu piciorul (mîna sau pumnul fiind parțial înnobilate de mitologia muncii sau a revoluției). Pe de altă parte, verbul **a izbi** reclamă, mai mult chiar decît un instrumental, un complement prin care să se indice obiectul asupra căruia se acționează. Gramatical, el poate fi un obiect direct (a izbi **ceva**) sau prepozițional, apropiat de un locativ (a izbi **în ceva** sau **de ceva**). Acțiunilor dușmănoase li se precizează toate aceste determinări („comisarul... izbește / cu piciorul într-un teanc" ; „țeasta i-au izbit de vatră") ; celor eroice — nu prea. Verbul **a izbi** e prins într-un proces de simbolizare, manifestat și prin evitarea precizărilor directe ; el ar desemna o acțiune pură, ideală, al cărei obiect contează mai puțin : importantă e desfășurarea de energie, manifestarea de forță. Sigur că obiectul sau locul acțiunii sînt deductibile din context ; e totuși semnificativ faptul că ele nu apar puse în legătură directă cu verbul. În unele cazuri, instrumentul devine subiect gramatical al verbului folosit absolut : „Deci, acum, ciocan pneumatic, izbește / și sapă mereu, voinicește...". Aproape orice vers, dincolo de frapanta sa puerilitate, e construit conform schemei prestabilite de relații. Se întîmplă, de pildă, ca subiectul verbului **a izbi** să fie o personificare a naturii ; cum însă natura era, la acea dată ideologică, un (temporar) dușman — pînă la „îmblînzirea" finală omul fiind prins în luptă, în „încleștare" cu forțele ei, **apele** vor intra (pînă să fie utilizate de hidrocentrală) în regimul sintactic rezervat taberei inamice („apele-n trombe urcate / izbiră în maluri cu aspre mînii").

Merită să ne oprim puțin asupra unui caz care ilustrează perfect atît regimul sintactic legat de consecințele semantice ale valorizării verbului („izbirea pozitivă") — cît și o particularitate spectaculoasă a poeziei epocii : contrasensul. Sînt destul de multe situații în care enunțurile sale ajung să comunice — e drept, printr-o oarecare rupere din context — un sens complet opus intenției auctoriale și dogmei oficiale (pe cea dintîi neputînd-o bănui capabilă de eroice ironii și paradoxuri — ci doar de neatenție). Verbul **a izbi** este cuprins într-o astfel de structură, într-un enunț atribuit muncitorului și care începe cu strofa : „Cînd sap în frontal, mă gîndesc / Că-n munți undeva bunăoară / E-a patriei noastră comoară / Și sap ! Și tot sap s-o găsesc !"; urmează partea hazlie, în care textul comunică, surprinzător, tocmai efectul distructiv al muncii elogiate : **„Izbesc** printre stîncile aspre / **să sfărm prețiosul tezaur..."** (s.n.). Imaginea efortului haotic și contraproductiv e perfectă. O micro-antologie a versurilor care își neagă involuntar, prin exces de zel și inabilitate, contextul și mesajul obligatoriu, devenind de-a dreptul oraculare, ar putea să înceapă cu distihul „Cu fruntea lipită, lipită de zid, / Să simtă copilul ce-nseamnă Partid". Cel mai greu e să-ți imaginezi aceste două versuri reintegrate în sursa lor reală, într-o poezie sincer partinică susținînd pur și simplu valoarea educativă a vizitării Doftanei. În unele cazuri, condițiile interpretării contrare intențiilor auctoriale sînt create de structura exclamativă a textului inițial, în care valorizarea pozitivă era implicită. Pentru un lector cu alte coduri de valori, enunțul rămîne valabil — dar cu implicații de semn contrar : „Vor trece ani și alții-or povesti / De ce-am votat și eu în astă zi" ; „Hei, ce-am văzut !... Mă, frate, noaptea-i miță / Să-ți spun ce e puterea bolșevică". Un vers ca „Să pleznească odată gogoașa prezentului !" poate produce emoții — repede curmate de continuarea textului : „ca să vedem ieșind din ea fluturele vieții noi". Ar fi o operație instructivă culegerea de sensuri și contrasensuri (răbufniri, răzbunări ale adevărurilor mascate cu bună știință, scăpări psihanalizabile...) ale acestui limbaj ; omagiatorii și ocazionalii generațiilor următoare se vor feri de o parte din ele, renunțînd în orice caz la periculoasele implicații ale unor verbe cu sens activ, dinamic. În textele lor, cele mai amuzante contrasensuri le va produce, în schimb, metaforismul delirant.

Rodica Zafiu

cronica literară

Poezia unui mușchetar tragic

Virgil Mazilescu, ÎNTOARCEREA LUI IMMANUEL, Editura Albatros, București, 1991

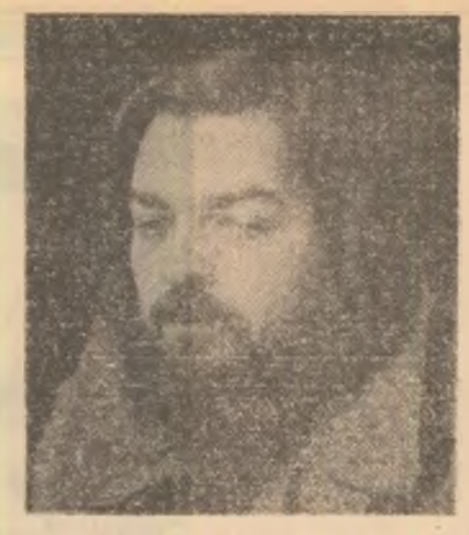

Din seria lungă a poeților devorați parcă de mizeria dictaturii comuniste, Editura „Albatros" a ales două nume pentru a inaugura aproape simultan noua sa colecție a „celor mai frumoase poezii". Virgil Mazilescu (11.IV.1942, Corabia — 11.VIII.1984, București) e unul dintre ele.

A debutat în 1966, în intimitatea de grup a **oniricilor**, lansați de Miron Radu Paraschivescu la suplimentul **Povestea vorbii**, dar poemele din **Versuri** (1968), **Fragmente din regiunea de odinioară"** (1970), **Va fi liniște, va fi seară** (1979) sau din **Guillaume poetul și administratorul** (1983) l-au impus ca pe un scriitor extrem de original, concentrat în jurul unei formule care s-a păstrat egală cu sine de-a lungul timpului.

Pentru a ajunge aici, Virgil Mazilescu a refăcut cel puțin mental experiența poeților suprarealiști (de la care a reținut aparența de dicteu automat a versurilor sale), experiența poeților bucureșteni, grupați în jurul revistei **Albatros** (cu care pare să aibă în comun ironia, dar mai ales un mic repertoriu de formule ale oralității) și, bineînțeles, programul onirismului estetic (pe care îl aplică ori de cîte ori se lasă atras de regia somnambulică a unora dintre viziunile sale) : „aud : automobile în cimitir. și trec : eu însumi în / fruntea femurelor a detașamentului. și văd : înger / prin fața ușii precum îngerul prin fața ușii // (să descoperi la început intimitatea marelui șurub de / aur. o viață cu voce joasă cu plantele putrezite în / voce. și din nou viață — prin gaura cheii) // luna ucide oh ucide oh ucide șoarecele. ea pîndește / după colț un cîine intră sub fruntea lui și acolo plîn- / gînd naște : 1. rostogoliții zece pe mesele de șah 2. / sferturile și jumătățile de cuvinte întorcîndu-se acasă / 3. în această noapte cu pași îngrozitori pe gheață 4. / la stînga liniștii mele definitive se scufundă o corabie / 5. luna **(balada lunii într-o noapte veche)**.

Mai puternică decît influența tuturor acestor experiențe (care vizează în fond tehnici și forme de expresie ale lirismului modern) poate fi însă considerată dominanta dostoievskiană și kafkiană din poemele lui Virgil Mazilescu. Ea modelează în cele din urmă timbrul atît de personal al celor mai multe versuri din cele patru plachete ale poetului, fie că e vorba de indicarea directă a unor preferințe literare (personajele din **Demonii**, arpentorul, micuțul Kafka), fie că avem de a face cu un adevărat program, care presupune premeditare îndelungată, calcul, tematism.

Opțiunea pentru o anumită formulă personală, după ce versurile au parcurs rapid toată experiența poeziei moderne românești, poate fi înțeleasă mai bine din polemica explicită cu rețeta poeziei fără mister, care l-a frapat probabil pe Virgil Mazilescu la mulți dintre reprezentanții promoției '60 : „cît de limpede știu unii să prezinte lucrurile/ — chiar și pe cele / de mult mai mică importanță ei reușesc într-adevăr / să ni le facă inteligibile și foarte foarte dragi / astfel că în prezența lor totul capătă (cum îndeobște se zice) / aureola serenității — ei sînt mîndria și oglinda lumii" (***).

Timbrul special, care îi marchează în adîncime poezia și pe care l-am putea reduce la noțiunea de **dostoievskianism**, își fixează emblema în cele cîteva versuri patetice din **șatov** : „ei au lumea lor și lumea asta a lor îmi face greață / și chiar cu o cutie goală de conserve în gură / sînt gata să urlu / și chiar cu o bombă în măduva șirei spinării / sînt gata să urlu / că au lumea lor și că lumea asta a lor / îmi face greață".

Excepție de la această lirică paradoxală a damnării și a revoltelor, care se lasă disciplinate de rigoarea unor canoane poetice, fac cele trei **povești pentru Ștefana**, mai senine, mai pline de duioșie și chiar de plăcerea gratuită de a inventa jocuri pentru copii : „noapte de noapte se aud pași grăbiți prin bucătărie / și uite așa ne trezește cu mersul și cu scîncetele ei steaua / rătăcită la noi în casă — aveam eu oarecum bănuiala / că prea de timpuriu s-a desprins din năvoadele cerului / astăzi primejdii mari o pîndesc : motanul nostru de pildă / ar putea să-i ronțăie într-o clipă urechile nasul cît zmeura" **(a treia poveste pentru ștefana)**.

Analizînd într-o cronică literară din revista **Ramuri** (nr. 6/1972) **cîntecul cavaleristului** și speculînd un anumit joc de cuvinte, Al. Piru ajungea la concluzia că „Mazilescu este întîiul ecou românesc lejer din Saint-John Perse". În realitate, în afara acestor povești „pentru copii", aproape nimic altceva nu mai este lejer în poezia lui Virgil Mazilescu. Dimpotrivă, poetul reușește să impună un text cu precădere grav și să-și mențină lirismul într-un echilibru tragic aproape perfect, în măsura în care participă la el amînările, eschiva, suspensia, dar și repetiția, acomodarea perfectă a cuvintelor la un context creator de atmosferă, într-un cuvînt, **muzicalitatea** : „și după ce am inventat poezia într-o încăpere clan — / destină din adîncul pămînturilor sterpe — curajul / și puterea (omenească) s-au topit ca aburul // și altceva în afară de faptul că m-am născut și / că trăiesc și că probabil voi muri cutremurîndu-mă / (ceea ce dealtfel am vrut să spun și acum doi ani / și acum trei ani de zile) deocamdată vai nu pot spune // îmi reiau prin urmare vechea limbă : începînd / chiar în clipa de față, o sucesc o mîngîi o bat cu / sete dar sintagmele stranii în care (se spune că) / sufletul meu doarme ca într-o vizuină pierdută nu / mă mai ademenesc, degetele subțiri care vor săpa canalele-n pădure și se vor întoarce acolo mereu și / vor intra încetul cu încetul în putrefacție ? degetele / subțiri care nu mă mai tulbură" (PREFAȚĂ).

Nu lipsesc din retorica acestui lirism atît de personal nici imaginile șocante („un păianjen cu creasta de aur", „pisica verde și proaspătă ca iarba") și nici versurile explozive sau impresionante prin cadența și prin tăietura lor („ureche de cîine întinsă în zori pe trei tobe", „tu dormi dragostea mea. sînt singur am inventat / poezia și nu mai am inimă"). Dar regula generală e mai degrabă aceea a unei austerități muzicale, prin care ni se sugerează pudoarea, decența, discreția. La acest rezultat Virgil Mazilescu ajunge punînd de acord concizia japoneză, cu amploarea solemnă (din tradiția versetelor lui Claudel) sau strofa tradițională, cu fragmentul de proză (ca în ideea de **proem** a lui Francis Ponge) : „pentru că își luase obiceiul să rupă una cîte una (la / intervale nu prea mari) hîrtiile și feluritele chitanțe / destinate viitorului — i se năzărea dintr-odată că vede / strălucirea apuselor zile deschizîndu-se în fața lui ca / o rană sau ca o pîlnie de obuz în care i-ar fi murit / rînd pe rînd toți prietenii. dacă se întorcea noaptea / acasă vedea cu jale cum năvălesc asinii și boii din / vis peste o vegetație arsă — numai scrum și aducere / aminte. și cu toate acestea urechile lui în flăcări cap- / tau fără întrerupere semnalul. era unul și același / semnal : întoarce-te întoarce-te. erau ochii lui în / flăcări. a pus atunci mîna pe o crenguță de mes- / teacăn : și-a luat încetișor rămas bun. o crenguță în- / tîmplătoare de mesteacăn. apoi (înalt și cu haina pe / umeri) nici n-a mai așteptat minunea — cînd vîntul i-a / trimis prin fereastra regală fum de trestie și rămă- / șițe ale părului tău, melancolie ! a cunoscut fericirea / deplină și a ajuns la țintă cu mult înaintea propriului / său sfîrșit înecat în lacrimi" **(obiceiul de a rupe hîrtiile destinate viitorului)**.

Nici „productivitatea" redusă, numărul relativ mic de volume **(Va fi liniște, va fi seară** reprezintă în cea mai mare parte o antologie) nu e un semn de lejeritate a inspirației. Vrgil Mazilescu a fost un posedat al ideii de perfecțiune a poemelor sale, pe care obișnuia să le recite de nenumărate ori prietenilor, anunțîndu-le ca pe un mare triumf schimbarea cîte unui cuvînt, varianta nouă, inovația.

Față de existența de mușchetar tragic a poetului, cu revolte și gesturi rămase legendare în lumea atît de pitorească a boemei literare românești, cele patru volume de versuri ale lui Virgil Mazilescu se impun cu prestanța unui adevărat ceremonial liric, de o adîncime și gravitate cu totul ieșite din comun.

Florin Manolescu

solilocvii

Locuri comune
„Eu cu cine votez"
sau despre o realitate suprarealistă

(I

Era cît pe-aci să cer schimbarea supratitlului acestei rubrici, din „solilocvii" în „cetățeanul turmentat". E însă timp iar, pe de altă parte, poate că e prea devreme. De ce „turmentat", de cine ? În primul rînd de o „realitate" (așa zisă, căci cea adevărată e, desigur, înăuntrul nostru) care se încăpățînează să rămînă **suprarealistă** chiar și în faliile ei mai puțin decisive.

În definitiv, cîtor dintre noi, măcar în joacă, le va fi trecut prin minte cu niște ani în urmă ideea (absurdă, nu-i așa ?) că comunismul (cacofonie asumată) se va prăbuși în cîteva zeci de zile ? Viziunea suprarealistă, veți fi de acord, ca și tot ceea ce decurge din ea : de la posibilitatea incredibilă de a spune (scrie) exact ceea ce gîndești și pînă la existența unor magazine în care vînzătorii îți spun „mulțumesc", ba chiar îți răspund și la „bună-ziua", ceea ce pe mine mă cam face să-mi pierd echilibrul.

Tot așa venirile minerilor, suprarealiste și ele, ori votul cu turma. la 20 mai, ca să nu mai vorbim de i-realitatea numită Piața Universității, unde nici nu știi ce este mai de necrezut : halucinantul fenomen ca atare ori nerealizarea dialogului cu o Putere nici măcar bine instalată în fotolii. De morțile ridicole (un fel de ritual sîngeros al înscăunării), de teroriștii neidentificați, de vrajba zilnică și de simulacrul unui proces pe furiș, ca și de multe altele nici nu mai e nevoie : e limpede că o suprarealitate ne domină, în ciuda eforturilor noastre de înțelegere și asimilare, o supra-realitate care ține, poate, și de destin dar și de noi înșine, de felul nostru de-a fi, și care se perpetuează și ne va mai lumina nopțile, strîmb, multă vreme.

Elemente retorice suprarealiste se întîlnesc însă chiar și în falii aparent mai obișnuite (doar aparent, pentru că, am mai spus-o, au o importanță strategică deosebită) cum ar fi „alegerile locale". Pentru polonezi, pentru unguri, chiar și pentru bulgari acest soi de alegeri au fost un lucru cît se poate de normal, în ordinea firească a fenomenelor unei societăți democratice ; la români, nu, la români ele sînt ceva de basm, țin de inefabil, ba sînt, ba nu sînt, și, cînd, în sfîrșit, exact la inițiativa celor din partea cărora te așteptai mai puțin, se părea că în sfîrșit vor avea loc, tocmai atunci împăciuitorul național iar le amînă : ca să fie liniște. avem altele mai importante de făcut, tăiem porcul, facem sarmale, repetăm plugușorul, ce atîta dezordine, să fie liniște între haturi bătrîne care nici măcar nu știm bine pe unde-și taie cursul.

Alegeri locale, deci, pentru organizarea cărora, insistă, culmea, tocmai FSN-ul. Am mai spus-o : nu de inteligență duc lipsă mulți dintre activiștii acestui partid, ci de credibilitate morală, atîta vreme cît nici gînd să se lepede de anume reflexe și practici ale nomenclaturilor de orice tip ar fi ele. Ceea ce li se poate reproșa e, în ultimă instanță, faptul că unindu-i în primul rînd o comuniune de interese iar nu una de principii (orice partid **trebuie** să aibă o ideologie, altfel e o simplă gașcă) nu numai că, automat, admit în jurul lor o groază de indivizi puși numai pe căpătuială dar, în cele din urmă, vrînd-nevrînd și inteligența lor e subordonată și orientată după interese. Da, au pornit un fel de reformă și nu se poate contesta că, într-un fel, au **și** făcut cîte ceva din ea, ba chiar că **au făcut-o contra curentului.** Dar tot atît de evident a devenit după o vreme și că (oare cîți au înțeles acest lucru ?) nici unul dintre pașii pe calea reformei n-a fost gîndit și planificat conform unei strategii coerente — chiar dacă asta au pretins de fiecare dată — ci totul s-a produs mai curînd sub presiune, în hopuri, sub un impuls cel mai adesea extern. O „ravisantă" (franțuzism sub presiunea momentului istoric) tehnică a sughițului. Un discurs politic anemic, indiferent, neconvingător, cu virtuțile hipnotice ale abaterii atenției, întrerupt însă din cînd în cînd de cîte un sughiț zdravăn în urma căruia te trezești buimac în fața unei realități șocante, brusc schimbată (suprarealism, după cum ziceam). Și culmea e că fiecare sughiț te împinge cîțiva pași înainte. Numai că, e adevărat, de înaintat ai înaintat, dar, atenție, **habar nu aveai că o vei face, așa că nici tu nu ți-ai luat nici un fel de măsuri de prevedere,** nici altcineva n-a făcut-o în locul tău. Măcar din punct de vedere psihologic. Actualul și viitoarele guverne au, oare, de gînd să continue pe pielea noastră asemenea experimente ?

„Alegerile locale" la români sînt, pentru mine, un spectacol suprarealist. Mai exact nu ele, adică desfășurarea lor care nici nu există, ci așteptarea lor, ideea de alegeri locale, **in nuce**, absența lor. În primul rînd pentru că nu credeam (și nu cred) să ajung să le mai văd vreodată. După mult mister ajun seseră să fie planificate pentru un octombrie care tocmai a trecut. Chiar credeți că, dacă n-ar fi venit minerii și n-ar fi căzut guvernul Roman, aceste alegeri ar fi avut loc ? Sînteți niște drăguți. Păi nu vedeți că abia acum parlamentul votează de zor legislația necesară ? Nu vedeți că toată lumea (exceptînd „o anume parte" a... FSN-ului ?!?) tot încearcă să ne convingă că nu e timp, că sînt prea multe de făcut, că efortul, că... Păi atunci, dacă e nevoie de atîta pregătire, cum puteau ele să aibă loc în octombrie sau chiar și la începutul lui noiembrie, atîta vreme cît pe 25 septembrie, cînd cu ieșirea din adîncuri, nici nu se vorbea despre legea administrației locale și despre toate celelalte ?! E un **fals**, vorba știu eu cui. Întrebarea e, cînd se minte ? Dacă durează atîta, înseamnă că pe alea din octombrie băieții **nici nu aveau de gînd să le facă**, și-atunci cum de știau ei că n-or să le facă ?! Iar dacă aveau de gînd și erau, cum îi spune, de bună-credință, înseamnă că **acum** e cineva care umflă toate, sub ochii noștri, ca pe un balon, după cum îi e voia și interesul. Oricum, în ambele variante, ceea ce ni se propune e un ontos scindat, niște lumi paralele, o supra-realitate.

Care va să zică pe mine nu mă interesează nici să constat interesul strategic al FSN-ului pentru ținerea acestor alegeri cîtă vreme credibilitatea sa îi mai poate asigura suficiente fotolii în suficiente locuri importante ale țării, și nici previzibila lipsă de organizare a partidelor politice de opoziție în teritoriu (să sperăm măcar că, sesizînd puținătatea fondurilor și poate chiar și a efectivelor, acestea vor fi reușit măcar să-și parceleze țara, amiabil, în zone, ca să nu se concureze ele între ele). Pe mine mă interesează doar să constat că și de data aceasta ceea ce contactez este tot o realitate suprarealistă, care mă transformă într-un simpatic, inofensiv și ridicol **cetățean turmentat**, ca de altfel și pe mulți, nepermis de mulți dintre dumneavoastră.

Mihail Oprea

ion caraion

POEME POSTUME

Narcis

Oceanul va pleca într-o barcă.

N-a mai trecut
prin oglindă nicio femeie.

Cîinele din fiord
pe care-l acoperă gîndacii...

N-o să mai treacă
prin timp, nici un semn.
Cer căzut.
Ridi pagliacci.
O seară sumar scandinavă.
Pisici de mătase.
Plouă pe case
şi pe trecut.
Nord.
Mă abţin. Mă îndemn.
Prilej care n-o să se mai întoarcă.
Aici taina se încheie
la singurul ei nasture rupt
şi fărămicios.

Bucătarii mestecă-n otravă
ca-n sos.

Dedesubt
e o băltoacă...
Deasupra — un lemn.
Barcă, parcă.
Sau cîteva case
leoarcă.
De prisos.
Aceleaşi cuvinte.
Greaţă.
Bucătarii mestecă, mestecă-nainte,
buimaci.

Patruzeci şi nouă de mii de gîndaci,

Intră în sînge o cracă
de venin şi untdelemn.
Ies din golf două vase...

Aceleaşi acoperişuri în ceaţă.

Cîinele şi pisica.

N-a mai trecut prin oglindă nimica.

Într-o zi va zbura o pasăre
Într-o zi va muri ultima frunză
Ultima stradă a oraşului va surîde
Preschimbîndu-se în ceva care se topeşte fulgerător
Într-o zi un bărbat cu glas un arătător
Te va-ntreba : Vrei să mergi cu mine ?
Iar tu (e bine să-ţi spun ?) te vei duce sau nu te vei duce

Şi de hotărîrea acea va depinde
Norocul sau nenorocul
Întregei tale vieţi

Pentru că nehotărîrea e mai chinuitoare ca moartea
Şi agonia mai plumb ca plumbul
Noroiului şi-al norilor.

Necunoscutul se aseamănă unei boli
Pe care dacă n-o faci dă din cap la fereastră
Iar dacă o faci dă din fereastră la o parte
Şi lumina lunii şi lumina soarelui
Preschimbîndu-se în orice

Într-o zi va ninge fără-ntrerupere, fără-ntrerupere,
fără-ntrerupere

Pînă-n eternitate
Şi-n zori vei fi de sticlă
Vei fi ca frunza ca piatra ca timpul
Care nu ştie-ncotro să arate

seri ca nişte împrejurări
mîini ca nişte împrejurimi pustii
cîmp tăiat
într-o mie de mii
de aşchii de ţeastă

ce pot face eu pentru tine, Doamne ?

Pentru spurcăciunea ta castă
iubito
m-am întors

vorbe ca nişte împrejurimi
mîini ca nişte femei
care pleacă şi uită
şi-i noapte

o poezie fără tîmple

aveai părul de orz
şi carnea de lapte otrăvit
focul conţine apă şi apa conţine foc
aşa cum te-am iubit —
haosul se-nchează la loc

nimic n-o să se mai întîmple

Contabilul mut

a nins din vocabular primăvara la iarmaroc
rămase prin crengi ca fulgii de zăpadă
cuvintele-agăţate încep să cadă
— e baroc şi grotesc —
unele peste altele. Ori fug. Ori tuşesc...
Un iepure mănîncă morcovi în vitrină.
Pe Tamisa noaptea o streină
zvîrle tot ce are pe ea şi-n poşetă,
apoi rîde şi repetă, apoi cască şi repetă
o poezie, două. La a treia plînge.
Sau îşi muşcă degetele. Degetele, zilele.
Liliecii ies din buzunarele nopţii ca proiectilele ;
fiindcă mîine-i duminică iar negustorii închid
pînă la şi după prînz,
ei se-aprovizionează din vreme cu insecte, cu sînge.

Numai întunericul e lichid, lichid, lichid
şi se prelinge pe conturul sinucigaşilor strîns

Mă aleargă moartea

M-alergă moartea şi mi-a prins o buclă
În rînul meu de flăcări
ireversibil aur
tu cumpăna şi stolul
de păsări de miracol
tu criza de blîndeţe
şi-apoi blîndeţea nopţii
ce-şi alăptează macii.
Timpul e un viciu.
Locuiesc într-o noapte.
M-aud în ninsori.
Plictiseala crease mulţi sinucigaşi.
Un stîlp de soare sparge un paradis pierdut.

Trupul părea că nu e

Trupul părea că nu e trup
părea că e suflet.
Soarele apunea înt-o bijuterie ciudată.
Obiect inventat.
Îmblănită cu zi, căptuşită cu noapte,
pînă la refuz, pînă aseară
i-am explicat tristeţii ca unui conifer
cum se omoară.

Pubelele semănînd a cadavru
lingeau luna topită pe mîini.

Cum te-am pierdut pe tine,
ce se mai poate pierde ?

Aceste poeme, printre ultimele scrise de Ion Caraion, au fost reproduse după suplimentul literar (din martie 1991) al revistei DIALOG (redactor responsabil dr. Ion Solacolu), publicaţie a Cercului democrat al românilor din Germania. Revista ne-a fost trimisă de soţia poetului, Valentina Caraion.

Emil MANU

E. Lovinescu — 110

Condiţia criticii

„Pentru a fi critic se cer însuşiri destul de rare. Se cere mai întîi, o înţelegere intuitivă a lucrurilor de artă, o înţelegere luminată apoi la flacăra multor cunoştinţi şi pe urmă neatîrnare de spirit, o deosebită îndrăzneală de cuget pentru a închega, cel dintîi, o părere şi a o apăra cu înverşunare împotriva tuturor". Iată concentrată în cîteva cuvinte, credinţa lui E. Lovinescu despre misiunea criticului. Negreşit, el nu se va mulţumi numai cu această densă caracterizare programatică. Deşi un critic prin excelenţă **în act**, el n-a ostenit nicicînd să-şi exprime crezul şi să mediteze asupra propriei îndeletniciri. Pe de altă parte, concepţia lui critică a intrat în atenţia multor comentatori, încît se pare că nu mai ascunde nici un secret. Însemnările care urmează nu vor decît să sublinieze dominantele unei poziţii critice, cu sentimentul că ne aflăm în miezul unor probleme de stringentă actualitate.

Întîi de toate, remarcăm interesul lui E. Lovinescu pentru nobila dialectică a criticii — o coordonată esenţială a activităţii sale literare. Avem, astfel, întîia iniţiativă de proporţii în ceea ce priveşte angajarea criticii în dinamica vieţii literare. Cu autorul **Paşilor pe nisip**, critica începe să se autoscruteze, să intre în circuitul modern al conştientizării faptelor creatoare, adică ajunge să se **profesionalizeze.** Maiorescu şi Gherea i-au semnat actul de naştere în spaţiul autohton, E. Lovinescu — prin efort teoretic şi mai ales prin acţiune concretă — îi dovedeşte drepturile legitime, de deplină demnitate, în cîmpul literaturii. Şi, ca de obicei, acest proces a fost agitat ; concursul confraţilor s-a arătat a fi mult mai slab decît forţele de opoziţie. Dar, spre norocul literaturii române, în vîltoare s-a angajat o energie neînfrîntă, un om care a ales calea trudei şi a ascezei : „Cel dintîi act al afirmării mele critice a fost cel al renunţării ; numai în clipa cînd m-am crezut capabil de această jertfă consimţită, am pornit la o acţiune critică". Naşterea, ca orice naştere, e grea; dar tot la fel de dramatică este şi creşterea într-un context în care adversităţile abundă. Aşa încît despre necesitatea criticii se mai simte nevoia discuţiei încă şi astăzi !

Dimensiunea acestui sacrificiu se poate înţelege cunoscînd mai bine prejudiciile suferite în planul vieţii de toate zilele şi, nu mai puţin, ştiind de o zbuciumată conversiune a temperamentului, pe care şi-a impus-o din trebuinţa de adecvare la un ideal de critică. E, orice s-ar spune, regretabil că Lovinescu nu s-a bucurat de onoruri publice, n-a avut catedră universitară (cum şi-a dorit şi cum s-ar fi cuvenit cu prisosinţă), nu s-a găsit pentru el loc la Academie ; împotriva structurii contemplative şi a unor fireşti inerţii morale, adoptă activismul criticii, scepticul din fire se transformă într-un polemist redutabil etc. Se explică asumarea „jertfei" prin marea dragoste faţă de literatură, implicit faţă de conştiinţa acesteia — critica literară. O iubire pe care de altfel a şi indicat-o ca pe cea mai definitorie reacţie a criticului veritabil în raport cu creaţia propriu-zisă. Această cordialitate, însoţită de echilibru şi rigoare, constituie marca primă a criticii lovinesciene. Principiul simpatiei are trecut îndepărtat, de la Platon la Dryden, de la estetica germană la impresionismul francez. Avem de-a face cu ceea ce mai de curînd s-a numit critica de identificare sau „fenomenologia lecturii", care constă din transpunerea „amoroasă" în lumea operei artistice, din coincidenţa între conştiinţa critică şi cea creatoare. „Critica — scrie E. Lovinescu — e raza de inteligenţă cordială ce străbate opera artistului. Ea luminează adîncurile mărindu-i frumuseţile sub căldura admiraţiei pricepătoare ce se opreşte cu deosebire asupra părţilor bune pentru a le da şi mai mult relief" ; „Rolul ei nu e numai de explicare rece ; ci şi de adîncă simpatie, fără de care orice înţelegere nu e decît pe jumătate. Ea nu cere numai o privire ageră, ci şi o bătaie caldă a inimii". Credinţa aceasta se păstrează pînă la cele din urmă pagini. „Critica mai nouă este în bună măsură străbătută de un adevărat suflu de comprehensiune simpatetică într-o construcţie personală ; criticii de categoria aceasta nu sunt esteticieni, adică teoreticieni, ci artişti ei înşişi prin facultatea intuiţiei, prin sensibilitatea şi prin darul expresiei artistice".

Negreşit, la această convingere ar subscrie (şi au făcut-o din belşug) I. A. Richards, Roland Barthes, Georges Poulet, Marcel Raymond, Jean Pierre Richard, Jean Starobinski, Gerard Genette etc.

Pledînd pentru „dreptul emoţiei", criticul adaugă numaidecît o altă condiţie a lecturii, complementară ; „înţelegerea luminată", „raza de inteligenţă", luciditatea. **Vocaţia** critică „vine nu numai dintr-o înclinare temperamentală, ci şi dintr-o convingere robustă în valabilitatea meşteşugului". Lovinescu îşi atribuia, pe bună dreptate, o „stare muzicală", misterioasă; avea, însă, şi un spirit de discernămînt fără pereche. Valoarea nu se poate determina prin simpla dezinvoltură impresionistă. De aceea el respinge „pyrrhonismul" estetic, care „tăgăduieşte putinţa de a pune o rînduială oarecare în emoţiile noastre estetice, şi deci putinţa de a închega o judecată literară sigură şi o scară de valori". E nevoie, prin urmare, de o capacitate complexă pentru a o lua în stăpînire ; o „critică integrală", zice el, „adică a **gustului** şi a putinţii raţionalizării lui". Adversar al imperialismului doctrinar (Sainte-Beuve, Taine, Brunetiere, Gherea, G. Ibrăileanu, Iorga, M. Dragomirescu etc.), E. Lovinescu optează pentru metoda impresionistă, pe care însă caută să o plivească de imprecizii şi dilentantisme. Critica este o **artă** — va repeta el de nenumărate ori —, artă în accepţia dată de întemeietorii acestui gen, Anatole France şi Jules Lemaître ; criticul trebuie să fie „un temperament artistic", în stare să scrie expresiv, să-şi particularizeze tonul în funcţie de gust, cultură şi înţelegere a structurilor artistice. Dar slujitorul celei de a zecea muze e dator să transpună experienţa literară în termeni intelectuali, să o integreze într-un sistem coerent, să profite de „binefacerile unei solide ştiinţe a frumosului".

A scrie — la 110 ani de la naşterea lui E. Lovinescu — despre actualitatea lui e un truism. Dar de cîte ori nu ne-am uitat înaintaşii şi, prin aceasta, îndatoririle noastre fireşti... Ca şi Maiorescu, în secolul trecut, E. Lovinescu rămîne încă, pentru secolul nostru, cel puţin în spaţiul criticii, al conduitei moral-intelectuale şi artistice, un **spiritus rector**.

Constantin Trandafir

Triada (de)constructivistă

Maria Vodă Căpuşan, cercetătoare recunoscută a clasicului cel mai prezent, poate, în actualitate (**Despre Caragiale**) şi critic dedicat constant fenomenului teatral (**Teatru şi actualitate, Dramatis personae**) — pentru a aminti doar titlurile cele mai recente îşi propune, aşa cum ne avertizează coperta IV, să realizeze o „abordare semiotică" în eseul său **Camil Petrescu — Realia.** Asta ar însemna, în termenii destul de confuzi ai unei prezentări inabile, că autoarea „descoperă şi explică textul petrescian considerat ca un sistem de semne, acesta devenind astfel obiectul cunoaşterii, ca în semiotică" (deci, „o abordare semiotică /realizată/ ca în semiotică" ?). Am consacrat atita spaţiu prezentării de pe ultima copertă, ce deserveşte în chip vădit o carte excelentă, pentru a semnala o veritabilă modă a reclamei de carte, căreia, adeseori, îi cade victimă însăşi cartea, dacă nu şi autorul ei. (Textul complet al prezentării mai conţine fraza : „Autoarea descoperă şi explică în sensul deplin al cuvintelor, eseul său constituindu-se ca o interpretare revelatoare şi o justificare nouă a operei lui Camil Petrescu". Fără alte comentarii.)

Semiotică sau nu — termenul în sine a devenit şi el un fel de **carte blanche** pentru critică, fără a se mai trece, de cele mai multe ori, la nuanţările de rigoare —, metoda Mariei Vodă Căpuşan este, şi după propriile mărturisiri, una inspirată de perspectiva deconstructivistă, determinată de limitarea evidentă a instrumentelor de lucru structuraliste. Dacă Jacques Derrida, citat cu a sa clasică **L'ecriture et la différence**, este zeul tutelar al acestor pagini („perspectiva derridiană vede în operă o oglindă fluctuantă a sensului niciodată total constituit, finit. Ea tinde să surprindă nu un text ci o textură, «pe de o parte închiderea cărţii, pe de alta deschiderea textului»", v. pp. 70—1), se impun însă cîteva precizări. Perspectiva teoretică şi, implicit, metoda de analiză convin mai ales paginilor de proză, de pildă romanului **Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,** văzut ca o literaturizare inedită, la un adversar al „literaturizării", a **distanţelor** (de la autor la carte, de la autor implicat la procedeu, de la personaj la eveniment, de la mentalitate la mentalitate etc.), sugerînd boicotul polifonic al axei (axelor) de coeziune, ale textului. Scindarea produsă determină identificarea **coerenţei** ascunse (sau nu) a structurii, mai ales în condiţiile în care este vizat nu atît enunţul în sine ci enunţarea şi ocurenţa ei în context. Analizînd însă, ca şi la Caragiale altădată, practica rupturilor de text deliberate („blancuri, tăceri" ş.a.) autoarea se regăseşte în zodia deconstructivismului, a deschiderii programatice a textului în faţa închiderii cărţii într-o structură.

Primele două secţiuni ale cărţii (**Jocuri, lupte şi texte** şi, respectiv, **Politikon**) sînt consacrate, însă, preponderent teatrului lui Camil Petrescu, pentru care optica deconstructivistă este „ispititoare", dar nu poate fi „dusă, absolut, la ultimele ei consecinţe". Precauţia criticului nu reprezintă deloc o cochetărie cu... distanţele, o oscilaţie între perspectivele metodologice. Tranziţia, în analiză, de la **Ultima noapte... la Suflete tari, Act veneţian** şi, mai ales, **Zoon politikon** se face, cu multă subtilitate, gradat. Mai întîi, un capitol memorabil consacrat temei **duelului,** ca expresie a unei acţiuni ritualice, dominată, pînă la obsesie, de supratema „fair-play"-ului (vezi şi Erving Goffman — **Interaction ritual**, citat la locul potrivit de autoare). „Duelul" lui Ştefan Gheorghidiu cu ofiţerul neamţ rănit este, în fond, o confruntare între refuzul verbului şi acceptarea „fair" a comprehensiunii reciproce, opusă deflagraţiei de pe cîmpul de luptă, opacă la umanul susceptibil de înnobilare prin asumarea regulii jocului. Reiterarea (supra) temei în spaţiul dramatic, încheiată cu un paragraf critic antologic („Tragicul se naşte aici cînd jocul supune existenţa pînă la negarea ei în moarte. Duelul (în imagine, act, cuvînt), figură esenţială a universului camilpetrescian, îşi revelează întreaga forţă de sugestie, fascinaţia codului, modelînd evenimentul prin regula jocului, şi, în acelaşi timp — prin natura acestui joc cu moartea — ispită de a trece dincolo de tipare, regăsind realul originar, afirmînd puterea vieţii, necuprinsă în convenţie în chiar confruntarea cu moartea, în a da sau primi moarte...", v. p. 37), nu face simplul oficiu de transfocalizare critică înainte de a consacra circa 100 de pagini teatrului (specialitatea sa incontestabilă), Maria Vodă Căpuşan rezistă tentaţiei de a comuta brusc, cu un gest de efect, atenţia cititorului şi face, asemenea lui Camil Petrescu în **Mioara,** cîteva „neliniştitoare paranteze didascalice", tratînd conceptele fundamentale de **cultură, semnificaţie şi valoare,** în fapt elementele unei autobiografii intelectuale, aşa cum reiese din **Notele zilnice** şi din publicistica sa activă, parţial strînsă în volume (**Teze şi antiteze, Opinii şi atitudini**). Textul fundamental rămîne însă **Modalitatea estetică a teatrului,** cu largă reverberaţie în întreaga creaţie, constituind, practic, o posibilă infrastructură a ei. Trăind la persoana I „procesul semnificaţiei", Camil Petrescu ne ghidează cu multă flexibilitate autoarea, se autoedifică în cadrul unui complicat joc de potenţe şi realizări. Pentru a nu sfîrşi în convenţie, valoarea ar trebui să implice forma doar ca o virtualitate. Limitat prin semn(e), capitalul de idei din care se nutreşte gîndirea artistică ar conduce spre o clişeizare a producţiei intelectuale. Ordonarea prin semnificaţie nu definitivează ci mediază devenirea în cultură. Dar cultură înseamnă creaţie în sens larg. O cotă intelectuală este afirmată pe deplin doar cînd este... uitată şi se regăseşte (intuitiv ? umoral ?) într-una superioară, la nivelul unei alte actualizări prin uitare. O asemenea succesiune poate sfîrşi agonic în textul propriu-zis, de unde este recuperată con-textual (sub-?) prin lectura calificată. Ultima afirmaţie care îmi aparţine, nu apare în aceşti termeni la Camil Petrescu, dar reprezintă o posibilă cheie nenumită a volumului de faţă. Paranteza teoretică în care ne-am lăsat antrenaţi nu este deloc una întîmplătoare. Aşteptarea, incitată pînă la punctul de fierbere de acest preambul, constituie un element de regie internă a textului critic. Abia acum putem evalua consecinţele acestei nebănuite bombe cu efect întîrziat care se va solda cu amendarea perspectivei derridiene : „Ispititoare deci optica deconstructivistă asupra lui Camil Petrescu. Dar nu dusă, absolut, la ultimele ei consecinţe. Fidelă obiectului propus, recunoscînd perpetua pulsaţie de construire, deconstruire şi reconstruire care nutresc creaţia camilpetresciană, precum cultura, «viaţa în devenire»", v. p. 71). Sensul „niciodată total constituit, finit" este tratat la modul hegelian, triadic, şi chiar dacă ambiţia criticului nu este, la limită, de a-l fixa într-o cămaşă de forţă, avem, totuşi, sentimentul că asistăm, temporar, la despărţirea de Derrida...

Toposul bibliotecii este considerat un pre-text, un scris prim al textului lumii, a cărui lectură tragică o efectuează, de pildă, Andrei Pietraru, bibliotecarul (la propriu şi la figurat) din **Suflete tari.** Aici, lectura poate fi înţeleasă mai ales prin prisma „happy" a finalului, ca o lectură parodică a textului stendhalian de referinţă. Bibliotecarul ar mînui, deci, nu atît un roman de dragoste dramatizat cît un meta-text, o carte de critică. (Una din calităţile „cărţii de critică" a autoarei clujene este că incită la noi... cărţi de critică, prefigurînd transtextual teme şi variaţiuni...) **Jocul ielelor** operează cu textul lumii în varianta nu a cărţii ci a textului de ziar. Nici aici, în ciuda deznodămîntului, nu lipseşte infiltraţia parodică a re-interpretării de text (social), Gelu Ruscanu fiind o replică la Calmette.

În fine, textul istoriei este recitit, în **Danton,** ca un paradox al pluralităţii revelabile prin intermediul individualităţii, al personalităţii inconfundabile pe scena socio-istorică şi totuşi exprimînd-o, prin generalizare şi extrapolare. Prelucrînd o sugestie a lui Jankélévitch, din **La mort,** Maria Vodă Căpuşan discută paradoxul lui „noi" în drama lui Camil Petrescu, arătînd cum se dobîndeşte prin acest termen generic consistenţa destinului comun, ridicat exponenţial la scara atemporalităţii („din acel centru absolut al sinelui, iradiat în grupul uman, cu care fraternizează în momentul final, spre publicul de atunci asistînd la execuţie, lărgindu-se în cercuri concentrice spre noi cei de azi ce asistăm, prin medierea cuvîntului rostit de personajul întrupat, la finalul-mesaj al lui Danton" v. p. 104). Raportul dintre individ şi masă este analizat, în continuare, prin intermediul „poeticii numerelor mari" preconizate de Erwin Piscator în reprezentaţiile experimentale cu piese de teatru politic. Fără a se accentua masivitatea mulţimii ca element de fundal, autorul român nuanţează pîrghiile didascalice ale relaţiei, evitînd să lase în anonimat protagonistul („cum se întîmplă uneori în teatrul documentar actual cu texte de mai mică valoare şi mizînd mai ales pe dinamica vocilor unui cor unde nimeni nu se impune", p. 111). Sînt evocaţi şi **Oamenii de bunăvoinţă** ai lui Jules Romains ca expresie originală a „vieţii unanime", limitată însă de „incapacitatea autorului de a depăşi biologicul şi socialul spre viziunea politicului" (p. 110). În **Danton** dialectica individ-mulţime are poezia paradoxului clasei claselor ce nu-şi aparţin (Bertrand Russell), excelent intuit aici de autoare. Această dialectică este reluată şi în cadrul raportării sală-scenă, posibil avatar al relaţiei comentate anterior, **Danton** a cărui „demiurgie fremătătoare" este purificată de schematismul retoric din **Bălcescu,** reuşind o modalitate directă a teatrului politic, în care „mimetismul exterior" este respins în favoarea „«imitaţiei interioare» punînd trăirea şi luciditatea într-o ecuaţie echilibrată reciproc" (p. 141). „Realismul" lui Camil Petrescu, străin de

academizări naturaliste, face din **Danton** un autentic teatru de idei, în care oamenii „din carne şi nervi" sînt „pătrunşi de gînduri şi ideologii structurîndu-le însăşi viaţa" (p. 144).

„Întoarcerea spre real" se impune într-adevăr, aşa cum sesizează criticul, ca un „drum bărbătesc înainte", prin care autorul român „poate întîlni mari momente ale artei trecutului, iradiate de acelaşi punct central numit /.../ «substanţă»". În esenţa sa profund filosofică, accentul va cădea întotdeauna în operă pe neliniştea continuei deveniri şi nu pe încercarea de a surprinde elementele de stabilitate (v. p. 156), ceea ce face ca fazele triadei (de) constructiviste, anticipată în capitolul teoretic de la care am pornit, să se succeadă la in-finit, despărţirea de Derrida fiind, în fapt, o continuă amînare a reîntîlnirii cu el.

...Lucru care se întîmplă, chiar dacă nu în toate coordonatele iniţiale, în secţiunea finală a volumului, intitulată **Actul literatură,** practic un lung eseu vizînd montarea... deconstructivistă a **Patului lui Procust** (operaţiune în urma căreia Maria Vodă Căpuşan se atestă definitiv şi în calitate de critic de proză). Actul literatură exercitat metonimic de personaj (Fred Vasilescu), cel care descrie — dar nu ca autorii omniscienţi ! — „casa fără acoperiş" şi care serveşte drept proiecţie a însuşi Autorului. Altfel spus, configurarea realului (sau existenţa întru **realia**), în plină procesualitate fenomenologică şi nu ca rezultat al sumei de ticuri ale prozatorului convenţional „realist". Textul lumii nu mai este, ca în teatru, preexistent ci unul concomitent. Trecerea este însăşi „fiinţarea". Dacă Fred Vasilescu nu aspiră la a stăpîni lumea prin descriere (văzută ca un colportaj de detalii insignifiante sub raport esenţial), „el îşi revendică în schimb proprietatea deplină asupra fiinţei sale, asupra ochilor cu care vede lumea". Iar privirea care se autocontemplă dînd seama de lumea văzută dincolo şi dincoace de ea este, ca la Radu Petrescu mai tîrziu (fără a împinge paralelismul mai departe), însuşi actul literatură, „o deschidere spre lume ce nu dă numai angoasă ci şi o mare bucurie a cunoaşterii" (pp. 173—5). Astfel, derridian fără doar şi poate, sensul lumii, aparent fixat în tiparele realităţii convenţionalizate de literaturizare, se regăseşte fluctuant în oglinda pe care Stendhal o plimba de-a lungul drumului, iar Camil Petrescu o ţine îndreptată asupra sa ca proiect al unei călătorii existenţiale prin literatură. Lectura astfel realizată este, în acelaşi timp, geneză a scrisului (...), a citi şi a scrie /fiind/ inextricabil legate, acte complementare, /ce/ se presupun, se întregesc, se nasc unul din celălalt (p. 222). Astfel, **Patul lui Procust** ar putea servi drept exemplificare a unei teorii deconstructiviste a lecturii, aidoma celeia avansate de un Paul de Man (citat de autoare cu **Allegories of Reading**) : „Rolurile de pondere egală, interşanjabile, distribuite de Camil Petrescu Autorului şi Cititorului în romanul său, duc la ofranda mereu reînnoită a lecturii, ca un complement necesar al însuşi actului de a scrie" (p. 276).

Sfîrşeşte oare **Patul lui Procust** prin a începe să înscrie realul în cuvinte ? Am putea vedea în el un mit al memoriei... autorului amnezic dar „cu ochi halucinanţi", „mistuit lăuntric / cu sufletul mărit". Scriptorul care se uită pe sine pentru a se regăsi în operă ca dedicaţie gravată pe frontispiciul paginii de gardă de către Autorul Necunoscut ar putea fi el însuşi. Procust dacă nu l-ar concura fratricid /aici textul se întrerupe inexplicabil/...

Dan-Silviu Boerescu

adriana vişoiu

EXAMENUL

Sînt un rebut. Mi-am dezamăgit profesorii, am frînt inimile bieților bătrîni, părinții mei, mi-am bătut joc de speranțele prietenilor.

Și nici măcar nu știu cum s-a întîmplat...

Înainte de examen, toată lumea se străduia cu dragoste să mă vadă admisă. Mama nu intra în camera mea decît în vîrful picioarelor și numai atunci cînd nevoia de-a mă vedea stînd întinsă pe pat, cu desăvîrșire relaxată, privind țintă pulsația stelelor devenea de nesuportat. Uneori, acest lucru se întîmpla în serile cînd întorcîndu-mă de la unul dintre meditatori, profesorul de corectare a complexelor, înnăscute celor care nu știu să plutească, mă apucam de îndată să-mi rezolv temele specifice acestei discipline și care, vă asigur, nu erau deloc ușoare.

Unul dintre obiectivele majore urmărite de profesorul meu era de exemplu acela de a mă sili să-mi însușesc o indiferență chirurgicală față de tot ce reprezintă materie planetară, vastitate, intangibilitate și enigmă cosmică.

— Astronomia — îmi explica el — este știința cea mai dezolantă de la antici încoace. Ea înrădăcinează în oameni convingerea că existența lor este mizerabil de scurtă și de lipsită de evenimente, căci oare cîte eclipse măsoară viața unui muritor ? Dar receptarea defectuoasă și apăsătoare a noțiunii de timp încă nu e totul : ea, această știință ale cărei descoperiri ne picură în ureche întocmai ca o otravă, ne plasează într-un spațiu dilatat la maximum, un recipient de formă necunoscută pe ai cărui pereți încercăm zadarnic să ne ridicăm. Generație după generație ne lăsăm copleșiți de greața incomensurabilității și picioarele ni se încleiază în țărînă, ca pe hîrtia de muște. Or, la școala de levitație nu va reuși nimeni, niciodată luînd în considerație asemenea întristătoare și umilitoare concepții atavice. O cît de neînsemnată stînjeneală în raport cu cea mai sărăcăcioasă stea va împiedica realizarea stării de echilibru psihic, a înălțării de la sol și, deci, a plutirii.

Mă străduiam prin urmare să-i fac cinste profesorului de corectare a complexelor, fixînd cu o privire de țurțure măciuliile aprinse pe cerul liliachiu, faruri nelămurite, semnalîndu-mi coasta unor posibile escale, în timp ce, prin fereastra deschisă, vara îmbrîncea în odaie cohorte de parfum.

Noua mea psihologie prindea tot mai multă consistență, perdelele fremătau ușor, iar mama, după ce mă contempla cîteva clipe din prag, părăsea camera, sfioasă ca o doică de la țară la al cărei sîn copilul este decretat peste noapte succesor al regelui defunct.

Tatăl meu trudea pînă tîrziu pentru a-mi asigura plata meditațiilor (mai aveam încă trei profesori, afară de cel de corectare a complexelor : profesorul de voință, profesorul de practică a levitației și profesorul de gimnastică, orele desfășurîndu-se zilnic, dimineața și după-amiaza, cu excepția duminicii), așa că nu-l prea vedeam. Totuși, cînd acest lucru se întîmpla, el căuta jenat să-mi ascundă semnele pronunțate ale oboselii în dosul unui comportament volubil, orientînd discuția spre studiile mele. Îl interesau îndeosebi progresele înregistrate la voință căci, îmi spunea, ele îmi vor fi de folos chiar în cazul unei nereușite.

Îi povesteam așadar diferitele încercări la care eram supusă în laboratoarele ultramoderne ale profesorului ; de curînd obținusem un succes remarcabil la capitolul intitulat simplu „Sahara".

Apăsînd pe diverse butoane, profesorul crea în una dintre încăperi condiții întru totul asemănătoare deșertului. În mijloc se afla o bandă rulantă pe care trebuia să înaintez, călcînd-o invers cîteva ore bune, în timp ce, printr-un sistem complicat de oglinzi și reflectoare, o strălucire de magneziu ars năvălea de pretutindeni, răzbindu-mă ca o acupunctură sadică. Cineva se distra parcă să-mi culeagă cu o scobitoare orbitoare amintirile, ca pe niște măsline, direct din crevasele suculente ale creierului.

Calorifere electrice dădeau o căldură de explozie atomică, banda alerga mereu și, din cînd în cînd valuri de nisip mă împroșcau prin niște supape ascunse. Apa mă părăsea lașă prin porii pielii, lăsîndu-mă să mă tîrăsc mai departe cu maxilarul căzut, cu gîtlejul de cauciuc încins, gîlgîindu-i numele cu reproș și disperare : apă, iudă, brutus, apă !

În momentul acela, printr-o ușă glisantă luneca în odaie o măsuță cu rotile pe care nu se afla nimic altceva decît un ulcior cu apă dulce, rece, cu aromă de caprifoi și portocali. Mă năpusteam într-acolo, apucîndu-l cu ultimele puteri, adăpîndu-mă, irigîndu-mă cu zgomot, mai conștientă ca oricînd că sînt doar un bulgăr dintr-o imensă țarină, peste care s-a abătut din întîmplare saliva divină.

Săptămîni la rînd ratasem astfel încercarea aceasta, care consta tocmai în refuzul de-a accepta conținutul ulciorului : pînă la urmă totuși, reușisem să mă stăpînesc și să-i ignor provocarea.

— Cînd eram mici — își aminti o dată tatăl meu — jucam și noi adesea un joc al voinței : se numea „Statuile". Unul dintre noi se așeza în față, în timp ce băieți și fete ne perindam pe lîngă el, gîdilîndu-l sub bărbie. Totul era să reziști rîsului cît mai multă vreme ; atunci erai declarat „statuie" și aveai privilegiul să te urci pe cazanul de rufe folosit în chip de soclu. Eu însă, mai mult de cîteva secunde nu rezistam niciodată. Și bineînțeles, pierdeam jocul.

Mai exista probabil sub stratul de barbă punctul atît de vulnerabil al copilăriei tatălui meu. La ce se gîndea oare în clipe, simțind chicotitul cum în gîtlej, descleștîndu-i dinții, tr mîndu-se în hohot, privindu-l pent deauna de dreptul de-a se urca zan ?

Examenul, desfășurîndu-se cu avea loc într-o duminică. În ziua m teptată, terenul din marginea o destinat de obicei bîlciurilor, se u de lume. Nu veniseră numai imberb didați cu rudele sau prietenii lor cum se întîmplă în asemenea împr deosebite, o mulțime de gură-casc tul semăna foarte bine cu o in sportivă, dar orice manifestare de în favoarea vreunui candidat sau ia, era cu strictețe oprită.

Elevii din clasele mari curățaseră amenajîndu-i pe trei laturi niște ad-hoc. Cea de-a patra latură o masa la care urma să se șeze c În spatele ei se zăreau încă niște v de circ.

Unii elevi făceau de serviciu la cl rile cu Pepsi Cola, alții îndrumau cul în tribune sau stăteau gata s semn ambulanțelor parcate în apr

În mijlocul careului se ridicau de diferite înălțimi care marcau obligatoriu al plutirii. Ei susțineau cilindri metalici așezați perpendicul care trebuia să se strecoare can suind sau coborînd brusc, plutind zag. Avînd în vedere că plutirea s fășura cu capul înainte, exista pe

alexandru pleşcan

ADEVĂRUL DESPRE TATA

Clar. În toată perioada asta n-am să mă sînt prea grozav. Venind acasă, mă voi spăla pe mîini, voi deschide masa pliantă și mă voi apuca de scris fără să fi mîncat nimic.

Aștepți de mult ? semiluna pe care o disting în fața lui mi se pare nostimă : într-o carte de colorat, cîți ani să fie de atunci ? mai văzusem o imagine așa : nasul traversînd profilul într-un fel curios și totuși posibil. Acum, sub razele blegi ale felinarului care spînzură deasupra peronului, Ariel se scobește într-o nară cu degetul mic și eu cred că pot să-l evit, să-l fac să uite de mine și să plece mai departe, să se întoarcă măcar. Lăsase o geantă albastră și aproape rotundă, grea, murdară de var, o atinsese de vreun zid, într-o parte nu se mai închidea și te-ai fi așteptat să se reverse. Am fost aici, în gura mă-tii, ce mai vrei ? scot eu pachetul de țigări din buzunarul interior și i-l întind, apoi îmi reconsider gestul, iau un „Carpați" și îmi feresc degetele de ale lui... Vreo jumătate de oră am stat, mormăi, aprind bricheta, îl am lîngă mine suficient de aproape ca să nu-i pot suporta mirosul. Are întîrziere, ai ? obrazul traversat de riduri, fruntea întunecată pe care îi curge o șuviță slinoasă de păr, ieșindu-i de sub șapcă, ocolind o excrescență cărnoasă și plină de țepi albi. Puteai să nu-l mai prinzi și nici pe mine nu mă mai găseai. Mai mult asta îmi doream eu, dar lui îi vine la fel de ușor să mă asculte sau să privească în lungul liniei, ce altceva rămîne de făcut ? peste spatele aplecat în haină neagră se vede halta scoasă dintr-un film, goana după aur, împușcături, bancheri venali cu trabucul umed între dinți, muzica aia de atunci. Un căcat, Ariel, un căcat ; totul nu e mai nimic, ce îmi intră mie prin pupilă, gaura asta întunecată, ce îmi ține retina, trece prin nervul optic și ajunge, unde ajunge ? se intersectează cu altceva. Numai haina asta ponosită să-mi amintească de peliculele alb-negru din anii '30. Am fost să-l iau și ți l-am adus tot, și sîngele închegat, aicea, în pungă, numa' un picior din spate l-am lăsat la doamna aia care ai spus tu. Bine, zic, se uită mijit la mine. Bine, zic. Bine, bine, bine, zic. Și tu unde naiba vrei să mergi? Stai cu tata, stai Pavel-Pavelică-Lică, io-s cu treaba mea, mă duc în dracu' să mă jupoaie că știu io și că, uite, mi-am luat și ziaru' să-l citesc, na ! Ariel se revoltă puțin, uneori parcă l-aș înțelege, Ariel asta e taică-meu ? cine mă știe zice să mă port mai frumos cu el, Ariel ăsta... știi ce face ? taie lemne ! taie lemne la oameni, asta face, asta-i munca lui Ariel! primul om din neamul lui care a făcut o facultate. Auzi, taică-meu, ha ! tată cl mie ! îmi murmur „...carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău..." și-i fut o flegmă verde fix pe a doua șină, de unde se prelinge cumva elastic : n-am nevoie de porcu' ăsta..., de purcelu' tău, ia-l și vină-ți capu-n el, cu curvele alea cu tot, cu toate curvele alea de le măsori curu' pe munca asta și să-mi zici tu mie dac-am să vin de la București să-ți fac cruce cînd te-or băga la spații verzi...

Îmi ascut creioanele astea cinci. Unii ar zice că sînt pedant, dar prea sînt moi, imediat li se tocește vîrful, nu-mi place să car mașina de scris la munte, în stînga am fișele după care lucrez, în dreapta colile albe, cafeaua, radiera, cum aș putea eu să mă leg altfel de tatăl meu, cum ? l-aș fi făcut, să zicem, gunoier sau și mai bine, dar în orice caz un tată, oricum ar fi el, oricine, te trage în jos, îți înroșește uneori obrajii dacă ești bunătate de tînăr scriitor, asta e ! Moiceanu virgulă Pavel : un slalom printre influențe, cărți pe care doar le răsfoiești tendințe, sfaturi, aluzii la masă, în restaurant, cînd dă peste tine însuși **spiritul generației**, refuzul, obstinația, ideologia înghițită la micul dejun și comandată iarăși la prînz : supliment de imbecilitate... dacă totul s-ar reduce la ascuțitul creioanelor, dacă nu te-ai lovi zilnic de aceiași, dacă, mai ales **dacă** n-ai spera **totuși** și dacă n-ai fi **totuși** convins că e inutil : de ce să nu te apuci de personajele astea care aproape îți zumzăie în jur ? ai, **unul**, femeia, proza ta ar deveni un masaj, o foarfecă, o palmă, orice altceva ; ai, **doi !**, amicul, „prietenuțul", nu știi cum să-i spui măcar, poate cel mai interesant, dacă n-ai crede că nu există și în literatură din moment ce totul **trebuie să**, hei ! gîndește-te numai, textele tale ar fi leacuri ca pilda cu cei doi barmani, mai descriptive decît un documentar de la **Zoo**, mai ce ? și ai, numai înspre coadă, alegerea fără noimă, **trei !** inventează-ți un tată ca să te poți pe tine inventa.

Unu. Ea vine după un telefon scurt, urcă scările în viteză, nici n-are timp să sune, că îi deschizi ușa, răvășită străbate holul și se aruncă în pat ; pînă să fii lîngă ea, plînge. Eram sigură, spune-mi, tu te-ai mai întîlnit și cu alte femei ? Nu, cum adică, de cînd ? De acuma, de cînd sîntem împreună, sînt, cred că sînt foarte bolnavă și asta înseamnă că ești și tu, Lică. Nu, nu, **honey**, numai cu tine, **honey**, poate înainte. Ei, ce ai, de fapt ce ai ? îi săruți ochii și ea se prinde spasmodic de gîtul tău cu mîinile întoarse spre înăuntru, cu degetele crispate ridicol, dar nu le vezi. Mi-a apărut ceva. Te doare ? Nu. Ai să mergi la doctor, **honey**, cred că e doar un papilom, o verucă, presupui și în mîzul situației o dezbracă și te uiți. Se mai cheamă neg, un neg !, se cauterizează, ai să mergi la doctor, **honey**. Da, da, da ,da, da ! și lacrimile ei sînt calde, inutile, de tot rahatul, ea ți se depărtează puțin și zîmbește, poate izbită de un rîs pe care abia și-l controlează, nu m-am fardat cînd am venit la tine, eram sigură că am să plîng. Acum ea chiar rîde, se zbate, dorința ei — o curcă în ploaie cu stropi de noroi în coadă, aproape, tremură și zgîrie și mușcă într-o lege de neînțeles pînă la capăt, cînd îi atingi buzele, sînii, cît ajungi, fruntea, ochii, lobul urechii cu gura pentru cercel și te legeni cerîndu-ți voie să ieși. Examenul cito-bacteriologic.

Doi. Aruncat în fotoliu, își rumegă barba, desenează o poezie : măria ta / un iepure de cîmp / legume / o vidanjă în clar-obscur / meningită. Celulele de lămîie zac în paharul lui și el îngină : am să mă omucid, Pavele, decît matematicile, totul stă mai prejos, volumul în plan este suprafața, este suprafața perimetru în plan ; dacă ai accepta că sfera este corpul care are cea mai mică suprafață pentru un volum imaginat, atunci eu, Publius Decimus Scaurus, aș fi desigur îndreptățit să enunț **Principiul lui Scaurus** : „Este cu atît mai puțin probabil să găsești locul potrivit pentru un obiect, cu cît obiectul seamănă mai mult cu o minge", de aici s-ar vedea cum că ar fi bine să facem cărțile sferice, ca tot timpul lumea să se împiedice de ele, iar obiectele mari ar trebui să fie cît mai plate, fabricile, camioanele și chiar orașele și munții, dar și sticlele de cognac și formele femeilor ar trece atunci aproape neobservate, civilizația asta materială ar evolua spre spiritual, planeta întreagă ar fi ușor de înțeles pentru că ar fi plată ca o casetă cu instrucțiuni de folosire. În lumina monotonă a tubului fluorescent înnodată cu lumina impulsivă care coboară pe geam, prietenul meu ascultă ore întregi soba și privește, în gol. Uneori zvicnește cu glas tare, brusc apoi avînd să recadă în blazarea civă, parcă de la o zi la alta umfli tot mai gras. Ieri zicea : în art deosebire de toate celelalte sport îți ajunge nimic pentru a cîștig poate fi oare suficient să ai suflu un bun antrenor ? sau ce ? ca să mul, cînd nu poți devansa indi Dürer sau Lautreamont, ci poți în bun și mai rar caz să te adaugi întotdeauna, amintea și ieri că sinucide. Și toți vor spune : unrat eucăcunratatșiunbețivcănuapututsă micșicăbeatottimpulșiaveaprobabilș ficatulchiaramauzitcămaierașihom arsăștiicăamajfostșîreabaaiacufeme curvăsespunecăelnueinstare;eramsi săsesinucidăunratat,euunulnul-amc personal

Trei. (Adevărul despre tata)

La început m-a fascinat arma vînătoare. Era un model **Standa** cat în 1921 la Liege. Avea o f. atroce, cum stătea atîrnată deas trăirii, frîntă de la mijloc, încît se mijind din locașurile lor două **Mars**, calibru 16, cu capse parcă d aur mat. Țevile se subțiaseră la c miroseau aproape imperceptibil a re arsă. Lemnul de nuc al patului negrit, iar pana avea o crăpătură rub. Lucrătura era simplă, cu spi puncte și cu o floare pe tulpină zită, chiar lîngă siguranță, unde se frecase de atitea ori cu degetu și devenise lucios. Mai tîrziu, ta juns să aibă o armă nouă, apoi în ambele mai mari și mai grele, de 12, una sovietică și cealaltă făcută hoslovacia, dar eu am continuat simt legat doar de acel **Standard** c sese una dintre primele imagini din copilărie și pe care pînă azi ciez cu locuința noastră de var Verde, aflată la cîțiva kilometri c bunicilor mei.

Casa Verde putea rivaliza cu o vînătorească, deși mai mult era exagerat de mare al unui cresc

ciocnirii de stîlpi sau al nerespectării traseului. Pe pereții primului cilindru se scurgea necontenit un fel de clei kaki duhnind a sulf ; în al doilea se degaja căldură ; în al treilea ger ; în al patrulea, candidatul era supus mirajelor ; în al cincilea (ultimul), o bandă de magnetofon îi șoptea fără încetare tot felul de răutăți menite să-i distrugă încrederea în sine și în semeni. Timpul de staționare în fiecare cilindru (bineînțeles, tot în stare de imponderabilitate) fusese stabilit la trei minute. În total, timpul limită de plutire număra douăzeci de minute. Desigur, erau apreciați în mod deosebit acei candidați care reușeau să-l depășească, fie în aer liber, fie în interiorul cilindrilor. Probe teoretice nu existau, deoarece se considera că numai un element foarte bine pregătit din punct de vedere teoretic ar fi putut face față tuturor cerințelor.

În cele din urmă, comisia își făcu apariția, însoțită de aplauzele asistenței. Somitățile (în număr de opt) de la școala de levitație erau cu toții niște oameni supli și eleganți. Se așezară degajați, își deschiseră agendele și, în liniștea care urmă, secretarul strigă la microfon numele primului candidat în ordine alfabetică.

Acesta era un băiat pistruiat și mic de statură, părînd teribil de emoționat în costumul său de mătase mov cu steluțe albe. Se descurcă însă de minune reușind să mai stea în aer încă două minute după ce gongul marcase scurgerea timpului limită. Faptul fu considerat de foarte bun augur pentru ziua respectivă.

Din motive lesne de înțeles, aș fi preferat să fiu eu prima : numele de familie însă, aflat în coada alfabetului, mă obliga să mai am răbdare. În jurul meu, în rîndurile destinate candidaților, locurile se goleau pe măsură ce secretarul își citea lista... Din cînd în cînd, cîte un membru al comisiei se dezmorțea plutind puțin peste capetele noastre.

Îl căutai din ochi pe profesorul meu de voință dar în clipa cînd secretarul îmi strigă numele, încă nu-l găsisem. Îl văzui în schimb pe tatăl meu, ferindu-se cu stîngăcie de lumina soarelui.

Mă pregătii pentru starea de imponderabilitate. Nici un complex de inferioritate în raport cu universul — spunea profesorul meu de corectare. E suficient să vrei — spunea profesorul de voință. Plutirea se desfășoară de la sine — susținea cel de practică. M-am ridicat deci ușor, culcîndu-mă cu fața în sus pe văzduhul derulat sub mine ca o saltea pneumatică. Cearcănele tatălui meu, șorțul uzat al mamei, deșteptătorul, autobuzele supraîncărcate, spațiul parcelat cu de-amănuntul de sute de uși, zăvoare, stopuri și borne de kilometraj, formau tot atîtia bulgări de materie solidă care mă împingeau în sus, proptindu-mi coloana vertebrală. Deasupra, nemărginirea albastră bombată peste mine ca o gogoașă de speranță. Oare aș fi reușit vreodată să fac levitație cu fața spre pămînt?

Trecui cu bine de obstacolele cilindrice dar pentru că nu auzisem încă gongul, continuai să plutesc pînă ce timpul limită se va fi scurs.

Deodată, o senzație de inconfort fizic răzbi pe scoarța mea cerebrală, vidată de gînduri. Ceva lipicios și subțire mi se așezase sub bărbie, mișcîndu-se tacticos în sus și-n jos pe piele. O muscă, o albină ? mă întrebai, simțind lămurit un gîlgîit în stomac. Un păianjen, o libelulă ? Cîte minute... ? O buburuză, o viespe ?

Broboane mari de sudoare îmi alunecau pe tîmple, iar eu pufneam acum de-a binelea. Iată, îmi spuneam, o promițătoare speranță a familiei și levitației, pregătită cu asiduitate de soartă numai în vederea atingerii acestui scop incredibil : cuplarea în eter a bărbiei sale cu piciorușele nervoase ale unei aripate necunoscute, larvă pînă mai ieri, alaltăieri, pentru a cărei diplomă în materie de zbor și de gîdilat nu s-a cheltuit nici o energie... O tînără vedetă plutind peste capetele predecesorilor ei prea îngîmfați, în locul unei insecte care acuma se odihnește ! Dar ce-și închipuiau părinții mei, ce ?

Starea de echilibru se sparse și eu mă prăbușii într-o salcie, sfîșiindu-mi costumul bleu pal, cutremurîndu-mă de rîs, cu cîteva zecimi de secundă înainte ca gongul să anunțe scurgerea celor douăzeci de minute obligatorii.

Aceasta a fost așadar întîmplarea care m-a adus în subordinea dumneavoastră, fiindcă la școala de levitație admiterea nu se dă decît o dată în viață. Și tot de aceea m-ați surprins uneori plutind la doi metri de nivelul tomberonului, căci pentru extreme nu ești niciodată prea bine pregătit, domnule gunoier șef !

albine de jur împrejur, mai puțin pe latura dinspre vale, stupi, iar livada se întindea departe, pînă la drum. Erau acolo meri și pruni, un nuc și un cireș alb, chiar lîngă casă. Prin scorburi căutam cuiburile cu ouă și așa trebuie să fi făcut în urmă cu vreo patruzeci de ani și el. Cum de la casa din sat și pînă la liceul din tîrgușorul Moicești distanța e mărișoară, din clasa a șaptea și pînă într-a unsprezecea tata rămînea deseori peste noapte între dealuri, cu toate că acolo nu era decît o colibă de lut cu o singură odaie, exact pe locul unde se află azi Casa Verde. Dacă vrei să cobori prin ripa mărginită de copaci, ajungi imediat la firul de apă care tocmai acolo face un cot și se îngroașă într-o băltoacă mai mare. Am pescuit aici mrenele și clenii care mănîncă parcă mereu la alte ore decît te aștepți. Îmi dau seama că știu prea puține ca să pot construi în jurul figurii tatălui meu o serie de întîmplări cît de cît adevărate, nu mi-a rămas aproape nici un indiciu exact, așa că pot doar să-mi imaginez că.

Avea un motan, Trotki, cenușiu ca orice pisică fără pretenții, cu dungi negre și albe care îi făceau blana tigrată de la bot pînă la vîrful cozii. Îl învățase să stea cu burta în sus și să țină pe fiecare labă o monedă cu efigia regelui Carol I. Poate ar fi trebuit să spun că motanul Trotki avea să fie omorît cu biciul, spînzurat de o grindă : bunicul meu, un om mare, dur și totodată foarte distins — îi plăcea să amintească de armata făcută la jandarmi și timp de șase săptămîni fusese primar în sat — avea să creadă că motanul îi fura ouăle de găină din cuibar... Înainte de asta, însă, tata îl făcuse chiar să țină pe cele patru monede și cîte o lumînare aprinsă. Cîteva minute, pînă cînd ceara topită îl frigea între gheare. Tortki torcea la comandă, prindea fluturi de noapte și venea cînd îl strigai pe nume, apărînd nu se știe de unde, dintre burueienile din spatele casei, din pod sau de nicăieri. E greu de înțeles cum se obișnuiește cu viața izolată, lipsită de plăcerile mai puțin ortodoxe pe care i le ofereau nopțile în sat. E greu de înțeles ce putea să facă el în timpul zilei, cît tata era plecat la școală. Și e greu de crezut că o pisică își poate urma stăpînul cale destul de lungă, la sfîrșitul și la începutul săptămînii, pînă acasă și înapoi. Ca un cîine.

Sînt sigur, Tortki nu era dintre acele pisici duplicitare, capabile să mănînce ouă.

Iarna veneau lupii și urlau noaptea în jurul colibei, pădurea era mult mai deasă atunci și se lățea pe dealuri care astăzi sînt arate fără să dea vreun folos, doar ca pămîntul să se scurgă mai ușor și ca, din cînd în cînd, drumurile să alunece cu vreo felie de coastă. Chiar și pe lumină, dimineața, lupii veneau aproape și tata se obișnuise cu ei. Îl însoțeau de o parte și de alta cînd se ducea la Moicești și își strigau prelung răspunzîndu-și în limba lor. Mult mai tîrziu, o poveste de iarnă cu lupi și cu o sanie trasă de cal se leagă și de nașterea mea. Dar el s-a născut în 1940 și chiar în ziua cînd l-au botezat, cum stătea în pat strîns în fașă, bunica a văzut că-i cade var pe față, l-a luat în brațe și a fugit cu el în curte : venise cutremurul. Era o vreme cînd copiii se duceau foarte repede la biserică, dacă le venea ceasul să moară, să nu moară păgîni, să poată fi îngropați în cimitir, să aibă parte de preot. Pe mine însă nu m-au băgat în cristelniță, ci într-o cădiță de plastic, au adus noaptea un preot acasă, vecinii noștri din oraș nu trebuiau să știe că sîntem creștini, perioada era alta, dar am avut și eu un motan, Pedro, era de altă culoare și s-a întîmplat altceva cu el. Iar lupii mi-au urlat în armată, pe munte, nopți în șir cît păzeam un mormînt și un izvor. Eu nu am avut frați. Dar tata a fost cel mai mic, după două surori și încă trei băieți. Toți au trăit, numai fata cea mare s-a sinucis de tînără.

(Iar povestea se ține în cursivitatea ei.)

Și asta ca să se întîmple ce ? și ce să se înțeleagă de aici ? Umblam pe lîngă casa lui Zambaccian, venind dinspre Bulevardul Aviatorilor și am înțeles că pînă și Borges n-a făcut altceva decît să pună într-un loc tocmai teoria acelui romantic de la Jena, cum că ar trebui cititorul să ajungă la același nivel de cunoștințe cu autorul pentru a-i interpreta opera ; neamțul se oprește, dar Borges merge mai departe — așa cum o face și în alte locuri, dar plecînd de altundeva, iar el are chiar indiferența să-și asume — ,la el personajul rescrie, iar de acolo se poate produce invazia de semnificații, pînă și negarea premisei cu stările și cunoștințele care ar trebui să coincidă. (E oribil și deprimant să constat că eu însumi aș fi fost altădată gata să exclam cu o violență timpă enormități ca : **Eu nu scriu DON QUIJOTE...**) De ce, așadar, toate astea ? ca să aflu o dată în plus că nu are rost să merg pînă la capăt ? cînd oricum raza se difractă la fel în fiecare ciob ca și în prisma la care ai renunțat. Toată viața e compusă din povești ratate într-o structură de fagure multidimensional și încercările mele de a o recompune sînt nu numai tributare punctului din care privesc, ci și condamnate la redundanța. Nu am nici măcar cum realiza viziunea asta, cît e ea de șubredă, în forma unui **product** care să traverseze speciile literare și celelalte stricte delimitări — și cît mi-am dode preferință punctiforme și deci imposirit-o ! —; nu există decît începuturile, de preferință punctiforme și deci imposibil de transmis ca mesaje coerente, iar începuturile pot fi numite, din comoditate, finaluri. În egală măsură cele ce scriu sînt grele ca și cele ce rămîn în afară, dacă încerc să distrug, e ca și cum aș construi și invers, așa cum, privind de foarte departe, din locul pe care ne place să îl numim Dumnezeu, probabil că armonia se află în echilibru cu dezastrul în acest text ca și în tot : victoria e o cantitate constantă.

București, Livezile,
1990 — 07 martie 1991

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE

văzută de Ion Cucu

Un Leac pentru îngeri poate oferi numai Constanța Buzea

Doi premianți : G. Dimisianu și Eugen Simion

Liviu Ioan Stoiciu îi-împărtășește lui Dumitru Chioaru din secretele Dictaturii personale

adrian costache

ÎN FLOAREA VÎRSTEI

ajunse să-și dea seama că e un bărbat în floarea vîrstei. Asta nu se întîmpla într_o zi anume — sau se întîmpla dar el nu înțelese pe moment evenimentul — însă curînd realiză că anii trecuseră, anii tinereții, desigur, se apropia acum de cincizeci, iar virtuțile cu care fusese odată identificat se estompaseră. Cei din jur începuseră să-l trateze chiar ca pe un om oarecare (bătrîn, deja ? !...). E adevărat lucrul acesta cu virtuțile care se estompează pînă la dispariție, uneori se întîmpla de regulă ceva mai tîrziu, astăzi însă generația de după el, copiii, chiar proprii lui copii nu mai aveau răbdare și nici îngăduință. Trăi deci de cîteva ori întîmplări în care inteligența și talentul lui, performanțele intelectuale de odinioară, exercițiile și întîmplările morale ale vieții sale fură serios puse în cumpănă, diminuate, discreditate, nemaiavînd deloc rolul acela de a crea în jurul lui un fel de aură de admirație în care trăise pînă atunci aproape ca într-un turn numai al său... Da, sigur, se spunea, dacă-i vorba de Ieremia, atunci jos pălăria !... intelectual remarcabil, chiar sclipitor uneori, posesor de autentică cultură. Ei bine în locul acestor cuvinte veniseră tot mai multe îndoieli, dacă nu contestări de-a binelea... Ceea ce cîndva fusese pentru el și pentru cei din jurul lui doar prilej de admirație și-i dădea acel loc și acel statut de neconfundat în vremea tinereții era acum interpretat ca fiind naivități, dacă nu chiar ceva mai mult și mai puțin onorabil ; iar uneori rătăciri sau pur și simplu probe de ratări ale unei mai bune situații materiale și nu numai a lui, ci și a familiei lui. În atari împrejurări, Ieremia înțelese că exista o lege crudă a vieții care aducea între altele tocmai această estompare a propriilor virtuți sau chiar răsturnarea performanțelor vieții lui, pentru ca în locul lor să fie puse cele ale copiilor lui, ale foștilor elevi și studenți ce învățau să-și uite magistrul.

Mai greu înțelese, totuși, Ieremia contestațiile familiei. Ceea ce soția lui admirase odinioară, cînd nu obosea să elogieze felul său de a fi, se traducea acum printr-o formulă precum „așa e el ! !..." (el, adică Ieremia) cuvinte spuse acum cu regretul că e așa și nu e altfel. Or asemenea cuvinte nu încetaseră să-l tulbure atîta vreme cît altele asemănătoare sau chiar identice fuseseră rostite cîndva cu admirație fără limită, iar el nu uitase defel această admirație ca orice om care ține minte mai ales lucrurile plăcute pentru el.

În fapt Ieremia avea și nu avea a se plînge prea mult în ziua în care trăi o aventură care-l marcă deodată definitiv și pentru tot restul vieții. Fiindcă de fapt traiectoria existenței lui nu era prea mult ieșită din comun în comparație cu a altora, cu excepția poate a acelei intransigențe, pline de iubire însă, față de semenii săi. De altfel aici se afla și explicația unei părți a secretului, să-i spunem, admirației cu care fusese el înconjurat destul de multă vreme, pînă la patruzeci de ani dacă e să fim exacți, după care apăruseră cele dintîi semne de îndoială, contestare sau chiar negare. În același timp (deși acestea n-au fost neapărat motive de admirație), Ieremia nu era în stare să urască pe cineva. Pur și simplu... Era în felul său un visător, un fel de adolescent întîrziat, un fel de individ ciudat la care timusul refuzase să se retragă pînă la aproape patruzeci de ani... Timusul, glanda copilăriei, nici măcar a adolescenței. În schimb asta-l scutise de cîteva mari probleme care tulbură de obicei existența noastră a celorlalți. Nu avusese de pildă (nu trăise !) dificultățile inerente de adaptare în diferite momente ale căsniciei — după primii zece ani de exemplu ! — ceea ce îi asigurase o căsnicie realmente fericită, marcată de o lungă și intensă afecțiune. Fusese apoi ferit de grija unei cariere, de datul din coate adică, pe care-l privea cu o uimitoare detașare, căci de unde de neunde își însușise un mod de a fi contemplativ și distant care paradoxal îi provocase inamiciții destul de puternice. Firește că nici acestea nu-l atinseseră.

Cînd veniseră copiii, copiii lui, el se purtă așa cum de fapt ne-am fi și așteptat. Se comportă adică precum un frate mai mare cu infinită răbdare, și se juca fără să obosească laolaltă cu ei și cu jucăriile lor, iar uneori chiar singur, confirmînd astfel această întîrziere în copilărie și adolescență...

O singură dată i se întîmplă lui Ieremia ceva neobișnuit. Era profesor la Școala centrală de fete cînd o puștoaică căreia el îi căzuse cu tronc decise ferm că el e bărbatul ideal și cu el va face prima oară dragoste. Asediul dură aproape un an de zile, dar Ieremia rezistă. Între altele rezistă probabil și grație faptului că el își informa zilnic soția în legătură cu cele ce se întîmplau și analiza împreună cu ea (cu o delicatețe și o seriozitate incredibile !) toate reacțiile puștoaicei, îndrăznelile ei nemaipomenite, plimbările pe care le făcuseră în repetate rînduri împreună etc.

Și cam asta era tot... Cam la aceste evenimente se reducea mai toată viața lui Ieremia, dacă stam să ne gîndim bine : creșterea copiilor, stările de detașare și vis, „aventura" cu puștoaica de șaptesprezece ani dar și lecturile nenumărate pe care le considera, pe drept sau nu parte indispensabilă a existenței. Ar mai trebui să pomenim, pornind de la această părere ultimă a lui Ieremia, cum că tot ce era carte era tot atît de adevărat ca și viața însăși, stările de extaz ciudat — pe care le trăia mai ales toamna — cînd rătăcea absent, dar plutind parcă prin parcurile orașului. În sfîrșit, ca lista să fie completă, ar mai fi de pomenit drumurile lui, de unul singur mai ales, către Mapamuto o localitate la vreo sută de kilometri de oraș unde avea o casă fără prea mult confort... Asta și făcuse de altminteri ca odată cu trecerea timpului atît soția cît și copiii să caute pretexte pentru a nu-l însoți ... Or tocmai cu ocazia unui asemenea drum trăi Ieremia aventura care-l marcase pentru toată viața și făcuse ca timusul acela neobișnuit al lui să se atrofieze instantaneu în cîteva ceasuri...

Unii ar putea spune că el presimțise cele ce urmau să vină, întîmplarea ca atare. Fiindcă de multe ori se gîndise că într-o zi, în drumurile sale, cineva îi va face semn cu mîna și el va opri automobilul. Dar ideea asta era mai mult : un vis, fiindcă din principiu Ieremia nu oprea să ia autostopiști. Totuși la ultimul său drum, femeia aceea îi făcu cu mîna la ieșirea din oraș cu atîta insistență (cu disperare aproape ca și cum el ar fi fost ultimul om iar în urma lui s-ar fi întins întunericul), încît de astă dată își încalcă principiile și, după oarecare șovăială, opri. Deschise ușa din dreapta lui și urmări prin oglinda retrovizoare pe cea care alerga (oprise la cîteva zeci de metri !) către el. Fulgerător realiză că femeia avea o fustă foarte scurtă (moda, desigur !), dar cum Ieremia era de mult familiarizat cu tot ce însemna vestimentația unui mare oraș, nu putea reține prea mult imaginea și nici transforma în eventuale senzații sau chiar dorinți...

Cine crede că un bărbat însurat nu poate găsi la altă femeie altceva decît la propria lui femeie e un dobitoc ! hotărîse Ieremia, cu voce tare, ceva mai tîrziu în aceeași zi. Nu știa prea bine cum ajunsese la acest adevăr care-i umplea sufletul și nici cum de se afla acolo unde se afla. Își amintea doar fragmente din cele întîmplate și trăia faptul că acolo, în camera aceea ciudată, despărțită de un paravan în două jumătăți identic aranjate, el rostise, doar cu cîteva clipe mai înainte acele cuvinte esențiale, sub privirea tăcută a femeii care ședea mai departe întinsă pe pat și acoperită (nu știa dacă mai era goală sau nu !) cu un cearșaf... Sau, mai probabil, adăugase el, în vreme ce ea păstra mai departe zîmbetul enigmatic și nu rostea o vorbă, ... n-are pic de imaginație.

De fapt neobișnuitul începuse poate chiar din clipa în care ea păruse dispe rată în felul în care-i făcuse cu mîna și-n senzația lui că dacă n-ar fi oprit ar fi urmat ceva catastrofic... Se urcase în mașină cu oarecare eleganță și trăsese cu grijă evidentă ușa după ea. Abia demarase însă mașina, că chipul ei se întorsese precis către Ieremia și-l privise, așa întoarsă vizibil, circa zece-cincisprezece secunde. Or asta nu i se mai întîmplase lui Ieremia niciodată. Nimeni nu-l privise cu atît de multă insistență și atît de crud, asta era, înțelesese el mai tîrziu, o privire crudă, necruțătoare și care parcă învinovățea... Așteptase ca ea să își retragă privirea, dar cum situația se prelungise, Ieremia întorsese el însuși capul — era totuși un bărbat în floarea vîrstei și nu se putea lăsa intimidat de o tînără — avea sigur sub treizeci de ani ! — și o întrebase :

— S-a întîmplat ceva ?! (iar în întrebare își regăsise ceva din spiritul lui din totdeauna ușor detașat, ușor ironic)

— A, nu... zisese ea, doar vă priveam !...

— Și ? !... se străduise el c-un efort în plus, să atenueze franchețea răspunsului.

— Și ce ? ! făcuse ea.

— Cîți ani am ? încercase el deodată să glumească.

— Nu contează zisese femeia. Sînteți, știți bine, un bărbat în floarea vîrstei !...

— Și care, probabil vrea să flirteze, vă închipuiți dumneavoastră ! adăugase Ieremia.

— Se vede asta ! confirmase ea !

Ieremia se întorsese brusc către ea, fiindcă i se părea absurd ca gluma să fie luată în serios...

— Dar se citește pe chip și absența experienței unice totale ! adăugase ea oarecum monoton.

— Absența ? ! voise el să știe.

— Desigur ! N-ați trăit-o niciodată și vă e greu să recunoașteți !... Nu știți ce-i aceea o experiență totală !...

— Ce e ? voise el să știe folosind același ton de flirt care nu era (sau nu se voia) flirt.. Nu mai întorsese capul, pusese întrebarea privind înainte, atent la șofat.

Ea nu răspunsese însă. În schimb făcuse două sau trei gesturi mărunte de aranjare a fustei. Amestec de discreție și senzualitate, observase Ieremia, înregistrînd în același timp ca pe o constatare faptul că ea avea picioarele frumoase...

— Ce e experiența totală ? repetase el imperativ de astă dată și privind-o. Tonul nu mai avea nimic ironic și indiferent. Era doar curios și plin de emoție.

— E greu de explicat ! îi spusese ea aproape enigmatic... E ca și cum ai încerca să explici ce e viața... Ați explicat vreodată ce e viața ? !.

— Am încercat ! mărturisise Ieremia.

— Numai profesorii fac asta ! replicase ea.

Ieremia își întorsese din nou privirea ca și cum ceva l-ar fi atins. Avusese impresia precisă că ea ar fi putut să știe foarte multe lucruri despre el, că știa sigur că e profesor.

— Ai ceva împotriva profesorilor ? o întrebase deodată, schimbînd cumva registrul vorbirii, sforțîndu-se să-l facă mai familiar.

— Nu ! zisese ea și Ieremia fusese sigur că fata nu sesizase schimbarea tonului. Era înconjurată cumva de-un soi de impenetrabilitate care-o făcea să fie aproape și departe în același timp.

— Mai ales că sînteți profesor, nu ? ! se întorsese ea după un timp.

— De unde știi ? ! făcuse Ieremia mirat, vag fericit, dar și iritat în același timp.

— Se vede !... Iar glasul ei devenise din nou enigmatic, în vreme ce trupul întreg se abstractizase parcă, împins afară din automobil de-o forță nevăzută, de-o ordine implacabilă a lucrurilor... Un straniu idealism ! adăugase aproape ca-n transă... Refacerea mereu a treptelor vîrstelor pentru cei mai buni. Fascinația timusului !... Obsesia adevărului și a experienței selective ! ..., Veșnic incomplete !...

— Adică ? ! o ascultase Ieremia vrăjit.

— Adică iubirea doar !..., În vreme ce lumea e mai ales ură !... Și bătrînețe !... Or asta nu le spuneți niciodată elevilor voștri !... Știți bine ! murmurase ea și se întorsese spre el ca și cum ar fi vrut ca el să confirme... Or pentru asta ar trebui să fiți judecați și condamnați !... mai spusese.

Atunci el, neașteptat, rîsese. Se simțise o clipă ca într-un templu, dar pe urmă parcă realizase că nu era templu și rîsese. Deși în secundele următoare o privise din nou și atunci se oprise brusc. Avea ochii cafenii și reci, dar era foarte frumoasă. Ceva îl cutremurase. Instantaneu portretul ei se recompusese fulgerător în timp ce el privea șoseaua. Era ceva perfect și statuar [illegible] ea. Ceva fără timp [illegible]...

Poate trecuse o oră de mers sau poate mai bine cînd el zărise casa și atunci ea spusese :

— O iei la dreapta și oprești !

Cuvintele sunaseră leneș dar neprovocator. În schimb un flux necunoscut pînă atunci, un fluid mereu prezent crescuse și Ieremia deveni conștient de valoarea lui senzuală. Deveni deodată curtenitor, îndrăzneț în vorbe și declară pentru prima oară unei femei că era frumoasă dar că nu făcea bine făcînd pe autostopista... Fiindcă bărbaților, explicase el, asemenea situații le convin... Bărbații sînt în felul lor niște porci, ... lui nu-i place termenul dar l-a auzit și exprimă în bună măsură adevărul... Așa că unul dintre ei sau mai mulți în vremea în care ea face autostopul ar putea să devină intempestivi și el nu știe ce-ar face ea în fața lor, cum s-ar putea descurca ...

O auzise atunci, stupefiat, spunîndu-i.

— Timusul, profesore !... Timusul îți face feste !... S-ar putea să fiu o tîrfă și tu habar n-ai !... Hai ia-o la dreapta și taci acum !... Fără teamă ! zisese ea... Ai o șansă unică, poate chiar e ultima !...

O luase la dreapta așa cum i se spusese, iar în fața casei oprise. Iar din clipa aceea gesturile lui se consumaseră ca-n transă... Închiderea ușilor, zgomotul precis, intens al pietrișului alb de pe alee și senzația de-o clipă că se afla singur, singur... Apoi treptele urcate, o ușă sau două și camera aceea...

Femeia scosese o cheie și descuiase ușa. În față, chiar la jumătate, un paravan despărțea simetric încăperea. Pînă și obiectele de mobilă păstrau aceeași simetrie a așezării și erau identice. Două tablouri atîrnau fiecare pe cîte un perete din latura cea mai mare a dreptunghiului. Împinsese ușa de tot după care șovăise, spunînd :

— Nu, nu, mai întîi în stînga !... Timusul trebuie hrănit pentru ultima oară ! ... Apoi trebuie să moară ! ... Nu, profesore ? !... se întorsese ea, iar familiaritatea așa de neobișnuită de acum îi sunase lui Ieremia jignitor...

Înaintase apoi și se așezase pe pat. Ținea genunchii apropiați și în cîteva secunde era de nerecunoscut. Se metamorfozase. Chipul ei dur căpătase ceva de-o frumusețe transparentă. Ținea genunchii lipiți ca o madonă copleșită de starea și misterul feminității...

Ieremia rămăsese în ușă. O vreme nu putu înainta, fiindcă ceva se întîmpla cu el și saliva des. Senzația era penibilă, dar îi fusese imposibil să scape de ea. Îi văzuse apoi din nou frumusețea — era cu adevărat o fată frumoasă acum ! — și înaintase. În fața lui cineva vorbea parcă într-o limbă pe care el o înțelegea... Se simțise fericit. Ar fi vrut să vorbească să-i spună din nou că era frumoasă. Se comportase ca-n fața unei icoane adorate, tot ce mai era frumos și lumină și iubire se pogorîse asupra lui acolo și el se prosternase la picioarele acelei tinere copleșite și ea de un sentiment nemaicunoscut ... Vrusese chiar, într-un anume moment să plece chiar, după ce-i îmbrățișase genunchii. Dar palmele flămînde îl trădaseră, căci ele căutaseră coapsele. Atunci salivase din nou și căutase mai departe într-un început și sfîrșit care nu existau. Și abia tîrziu rostise acele cuvinte, despre bărbatul care credea că nu va găsi la altă femeie altceva decît la propria femeie... Și despre lipsa de imaginație...

Părea tristă. Își adunase picioarele sub ea și-l privi de cîteva ori intens ca și cum s-ar fi despărțit.

— Sper că vei înțelege că nu-ți vreau răul... Era ca și cum s-ar fi gîndit mult și ar fi decis... Altfel vei deveni bătrîn fără să știi, ... bătrîn și vulnerabil... Deși...

— Deși... ce ? !... încercă el să-i afle gîndurile.

— O, nu !... Nimic !

Se ridică din pat și de undeva de jos luă un pahar. Ieremia bău mecanic. Abia cînd termină, nerecunoscînd alcoolul, el o întrebă :

— Ce era în pahar ? !

— Elixirul experienței totale ! glumi ea.

Îl mai privi o dată după care brusc își smulse halatul de pe ea rămînînd goală. Gestul se produse atît de neașteptat, încît Ieremia îl simți ca pe un șoc și ca pe o impietate.

— Vino ! îi spuse și tonul era de nerecunoscut...

Ieremia se ridică și-o urmă **dincolo.** Spațiul era același, mobila identică, tabloul, Strigătul lui Munch de la 1893... E insațiabilă, se gîndi el în clipa în care-o văzuse pe pat într-o poziție indecentă... O tîrfă !... își mai spuse și-n clipa următoare voi să se întoarcă.

— O nu, nici vorbă !... Pînă la capăt, profesore ! exclamă ea... Scîrbă ipocrită !... Pînă la capăt !....

Ceea ce a urmat, Ieremia n-a povestit în totalitate... Era felul său discret de a fi, în floarea vîrstei... Oricum se pare că experiența a fost realmente zguduitoare, fiindcă el tot a mărturisit ceva... A spus că de acolo din acea jumătate de cameră, identică cu prima în tot, el a învățat să urască... Să urască și nimic mai mult... În patul acela identic cu primul ... Cu femeia aceea identică, dar de nerecunoscut, cu prima... Iar cînd a scăpat, el n-a făcut altceva decît să fugă de scîrbă și de ură și să se prăbușească afară, pe pietrișul alb... Se trezise tîrziu, încă în floarea vîrstei, în aceeași zi sau în alta rătăcind pe strada lui și cu un gust amar în gură. Într-un timp s-a întors acasă și a sunat la ușa apartamentului în care locuia. A sunat îndelung iar la început n-a venit nimeni să-i deschidă. În vremea asta i-a fost teamă că în clipa în care ușa se da de perete va zări cumplitul paravan...

Inhibiția de protecție

Multă vreme m-am întrebat, inconștient — sau mai exact încercînd sistematic să ignor nu răspunsul, ci însăși întrebarea — cum se poate trăi, o viață, într-o lume anormală. Cum se poate, adică, trăi anormal într-o lume anormală. Și mai exact : cum se poate trăi anormal într-o lume anormală, știind că ambele sînt anormale — viața ca și societatea —, avînd în permanență etalonul normalității, știind de existența unei lumi, **undeva**, normale, în care se trăiește normal, dar știind în același timp că acea lume este și va rămîne inaccesibilă.

Exemplul pe care îl aveam în minte era Uniunea Sovietică. După lectura **Primului cerc** al lui Soljenițîn, precedată de cea a **Pavilionului cancerosilor** și după ce sfîrșisem prin a căpăta conștiința exactă a întregii societăți din Rusia de după 1917 și pînă de curînd, nu încetam să fiu continuu stupefiat de faptul că acolo au reușit să trăiască, totuși, generații de oameni. Inclusiv, și mai ales, în perioada anilor '30, dar și '40, '50... și așa mai departe, tot mai aproape de perioada actuală. Cum au suportat ei viața aceea deformată complet, schilodită, în care toate elementele ce constituie o viață erau întoarse pe dos, distorsionate ? Nu încetam să mă întreb. Începînd cu mizeria cotidiană, cu lipsurile alimentare, sărăcia, frigul și culminînd cu **frica**, cu senzația terorii imanente, a supravegherii neîncetate, a delațiunii, a arestării și întemnițării ? Cum au suportat, cum au **acceptat** oamenii „de pe stradă" o asemenea existență „de ciine" ?! Întrebarea se încuibase în capul meu și își forjase un statut pe cît de indestructibil, imposibil de alungat, pe atît de general, de total, acoperindu-mi, într-un al doilea plan al conștiinței, întregul cîmp mental. Trăiam practic cu ea, respiram zilnic avînd-o în minte, în timpul celor mai diferite gesturi și acțiuni. Devenise, altfel spus, ceea ce se cheamă o obsesie.

Cazul scriitorilor nu era decît un compartiment din acest model ce luase naștere în imaginația mea. Mă întrebam cum pot ei să scrie, să viețuiască, să discute între ei — să parcurgă zilele, una după alta, și să fie în stare să privească în viitor, să aibă o perspectivă totodată — așa cum mă întrebam, perplex, cum își pot duce traiul, de pe o zi pe alta, cetățenii obișnuiți, siliți să stea la cozi, să-și numere, înfrigurați, puținele ruble, să locuiască înghesuiți în cîte o cameră — știam, întîmplător, de mult de proporțiile crizei de locuințe, neegalate de nici o altă țară socialistă... Ce nu m-a nedumerit niciodată a fost faptul de a fi afectat într-o măsură maximă de oroarea existenței de la ei și de-a fi afectat într-o măsură mult mai redusă de strîmbătatea celei de la noi. Fenomen paradoxal, trebuie să recunosc. Și, de fapt, eram perfect conștient de el, încă de la început.

În realitate, eram foarte afectat de ceea ce se întîmpla, cotidian ca și în general, **și la noi**. De ceea ce se întîmpla ca și de ceea ce se întîmplase, din '45 încoace. Cu atît mai mult cu cît anomaliile prezente, fatal, și la noi, au sfîrșit prin a mă atinge și pe mine. E adevărat, relativ tîrziu — și nu din vina mea, ca să spun așa — dar și cînd m-au atins, au făcut-o bine. Întîrzierea contactului cu realitatea dură a fost compensată de intensitatea lui, ca și de durata și repartizarea, cu o savantă și diabolică „distribuție în timp", a efectelor. Însă nu asta interesează acum ; ceea ce încerc să lămuresc este esența acestui fenomen, care m-a făcut — și mă face pe mai departe — să privesc, cu o groază asociată cu refuzul de a crede, realitatea „vecinului" (la figurat ca și, din nenorocire, la propriu), trăind în același timp într-o realitate similară, dacă nu identică, pe care o percep, în egală măsură, cu acuitate dar pe care — sînt silit să admit — o suport ! Nu cu ușurință, cu atît mai puțin cu inconștiență — dimpotrivă, din păcate ! — însă pe care, încă o dată, totuși o suport... zilnic. Și de ani de zile. De cîțiva ani buni deja. O veritabilă enigmă, s-ar părea. De fapt, explicația e simplă — sau cel puțin, așa o bănuiesc a fi : un psiholog ar putea s-o confirme, sînt aproape sigur. Un banal mecanism de protecție, care permite să te cutremuri de suferințele **celuilalt**, dar care te anesteziază pentru a te face capabil să le suporți pe ale tale, proprii. Poate chiar acționînd în așa fel, încît „cutremurarea" la vederea condiției celuilalt să acționeze ca o compensare ce favorizează ignorarea propriei condiții dramatice ; o supapă de protecție, ce eliberează presiunea exacerbată canalizînd-o într-o direcție anume. Privind din afară o realitate străină, detașat, uiți realitatea în care te afli, așa cum în romanul lui Eco, protagonistul descoperă prin calcule configurația labirintului bibliotecii, studiindu-l din exterior, și explicînd că secretele Universului nu pot fi descifrate în mod identic din pricina poziției **interioare** deținute în cadrul său.

Într-adevăr, cum să-mi explic altfel, decît prin paradoxul „inhibiției de protecție", „ignorarea" faptului că îmi pun în cafelele cotidiene zaharină sau ciclamat de sodiu (cumpărate, evident, din farmacii !), îl loc de zahăr, respectiv lipsa, de luni de zile, a zahărului din magazine ? Și totuși, îl ignor... (Știu foarte bine, pe de altă parte, că dacă n-aș fi avut **înlocuitorii** „medicinali" ai zahărului, n-aș mai fi fost în stare să ignor, în nici un fel, respectiva absență !). Cum să-mi explic altfel „ignorarea" ascensiunii inexorabile a prețurilor cărților, pînă la atingerea unor cote astronomice în ultima lună? Mai precis, a prețului hîrtiei, reflectată în acela al topului de coli veline de scris, ca și al caietelor școlare, ca să nu mai spun de cele studențești ? Cum pot, altfel, să ignor — și inevitabil, măcar într-o oarecare măsură, să **accept** — că am ajuns să dau pe o carte de 180 de pagini, 175 de lei, sau pe una de 400 — 125 lei, sau pe una de 250 — 100, și că, pînă la urmă, o cărticică polițistă, de Edgar Wallace de exemplu (de care nu mă pot lipsi !) a ajuns să-mi pară ieftină la prețul de 50 de lei ? Că am ajuns să mă bucur cînd întîlnesc, la tarabele din Piața Romană sau în pasajul de trecere din metrou de la Piața Victoriei 1 la Piața Victoriei 2, o carte care, plăcîndu-mi, să nu depășească „valoarea" de 50—80 de lei, încît să mă grăbesc, fericit, să o cumpăr ?! Așa cum s-a întîmplat, în pasajul menționat, acum cîteva zile, cu **Absenții lui Buzura**, reeditat de „Tinerama" (prin tehnoredactare computerizată), pe care l-am cumpărat cu „numai" 80 de lei, ori, la o tarabă de pe Calea Victoriei, colț cu Enescu (fostă Cosmonauților), unde am găsit **Al doilea mesager** al lui Bujor Nedelcovici, scos de „Eminescu", 400 de pagini — 125 de lei ?!

Și — la fel de bine și în continuarea ideii precedente — cum să-mi explic tendința refugiului în literatură, într-o vreme cînd exact aceasta este amenințată pe zi ce trece ? A refugiului în literatură din fața luptelor de stradă, cu gaze lacrimogene, morți și răniți ? O retragere disperată, de animal hăituit, în vizuină, de pe bulevardele îmbîcsite cu fum și nori de gaze, între cei patru pereți, ticsiți de cărți și în fața colilor albe — din care mai am o serioasă rezervă, utilizată cu economie strașnică, atît de strașnică încît scriu, de luni de zile, pe ambele părți ale filei ?! Un refugiu din teritoriul devenit periculos — pe plan fizic dar mai ales nervos — într-unul periclitat tot mai acut, dar rămas singurul care oferă — sau cel puțin așa mi se pare mie — șanse de stabilitate maximă ? Încercînd, încă o dată, și aici, să ignor falimentul latent al revistelor literare, pe lîngă, deja, dispariția unora, și perspectiva ca unele hebdomadare să devină bilunare ? Să ignor, să ignor cu orice preț amenințarea de a nu mai avea unde să public rîndurile astea însăilate despre însăși amenințarea de-a rămîne cu ele în sertar... Să scriu în continuare acceptînd — de data asta **acceptînd**, nu „ignorînd" — că virtualele cărți vor risca să facă un stagiu considerabil în sertar — același redutabil sertar totalitarist care, acum, iată, se redeschide, gata să redevină funcțional, dovedindu-și utilitatea... Și totuși, așa cum se înfățișează, literatura rămîne singurul domeniu în care te poți retrage în vremuri agitate ca acestea, așa cum fusese refugiul unic în timpul înghețatei „nopți de fier", predecesoare a vacarmului de acum, cînd lecturile se făceau cu mîinile înghețate, des întrerupte fiind de penele de curent. Iar cărțile, odată încheiate, își începeau un periplu fără sfîrșit, în cerc, de la o ușă la alta... Da, refugiul în alte lumi, prin intermediul cărților, al magiei literei tipărite, a rămas, sau a redevenit, unica alternativă — chiar și cînd prețul acestei evaziuni a ajuns la 275 de lei, cît costă, de exemplu, **Jurnalul** lui Jeni Acterian, excelent intermediator pentru evadarea din prezent prin coborîrea în trecutul generației interbelice.

Mi se întîmplă tot mai des să întrerup un text și să-l abandonez pentru un timp, renunțînd la ceea ce se impusese ca o regulă de la sine înțeleasă : să termin ceea ce începusem să scriu — de obicei cronică sau eseu — în aceeași zi, practic într-o oră numai. Nu suportam amînările, ideea de a **lăsa** pagina începută era intolerabilă. De la un timp, însă... Și fenomenul riscă să devină obișnuință. Se insinuează ca făcînd parte din cortegiul de trăsături specifice — în ce mă privește, cel puțin — intervalului început odată cu anul 1990, dominat, în primul rînd, de o agitație perpetuă.

Privind prețurile cărților, într-o continuă ascensiune, mă pomenesc tot mai frecvent întrebîndu-mă dacă va (mai) veni o vreme, cîndva, în care să pot spune, privind aceleași prețuri, puse pe volumele cum se spune — îngălbenite de ani : „da, pe atunci costau scump...", socotind totul drept o perioadă revolută pentru totdeauna. Așa cum, adolescent fiind și începînd să cumpăr cărți, răscoleam plin de invidie biblioteca unchiului meu (de la care probabil mi s-a transmis imboldul de-a înnegri paginile și de-a le mai și publica) și mă minunam, cu o invidie suplimentară, de prețurile „de pe vremea aceea" (e vorba de anii '60). Cifra minusculă ca valoare de pe coperta a IV-a mă uimea ; nu știam încă, pe atunci, de raportul dintre salarii și prețuri din perioada în chestiune ; dar, deopotrivă, aceeași mirare, de-a dreptul sentiment de ireal, m-a încercat acum cîteva luni, cînd, cumpărînd de la librăria „Cărții românești" volumul lui Alexandru George, **În jurul lui E. Lovinescu**, apărut prin 1971, am plătit... 8 lei 50. Nu m-am putut abține să nu comentez, împreună cu vînzătorul bine cunoscut de pe atunci, discrepanța ce se instaurase de multă vreme deja, atît de insidios și tenace, că, practic, mă obișnuisem cu ea, o asimilasem. Să scot doar 8 lei și 50 de bani din portofel într-o librărie devenise un gest uitat și neverosimil. Va mai exista, oare, o vreme cînd voi putea contempla volumele cumpărate acum, cu o obosită și de fapt nemaiexistentă revoltă, ca tot omul în fața a ceva anormal și depășit în timp, din care a izbutit să scape cu bine și să-mi spun, neîncrezător dar degajat, amintindu-mi bine totul : „da, se făcuseră al naibii de scumpe în anii ăia... Se scumpeau întruna..." ? În general de altfel, am bănuiala că mulți au cam ajuns să-și întoarcă des privirile spre viitor și să se întrebe despre multe lucruri, sau chiar fără să se refere la nimic, în afară de propria lor existență, luată global : „voi mai ajunge oare să spun : ce vremuri au fost, de neînchipuit că au putut fi — dar am scăpat, am reușit să rezist și să scap...". Cred că așa trebuie să fi gîndit, în anii '60, locuitorii țărilor din Europa de Vest despre anii postbelici, respectiv despre decada '50—'60 : puteau contempla — cum se spune — de pe vîrful muntelui prăpastia din care se ridicaseră, cu trudă și îndurînd din greu. Dar se ridicaseră. Avuseseră, totodată, garanția că aveau să ajungă la liman : Planul Marshall și toate celelalte, în primul rînd, stabilitatea socială — o stabilitate la care noi doar visăm.

Deja, declinul pare că a început să se precipite : preavize, concedieri, falimente, întîrzieri de apariție în lumea ziarelor și a revistelor, inclusiv literare. Editurile merg împotmolite, de parcă ar trage după ele ghiulele de ocnaș. Frecvența aparițiilor scade, în timp ce prețurile, înscrise pe coperta a IV-a, constituie o surpriză ce „augmentează" cu fiece nouă producție editorială. Producție ce devine tot mai evident, cu fiecare lună, o izbîndă. O izbîndă, îmi vine să spun, penibilă, lipsită de glorie... Pentru că lupta care se dă nu este una dreaptă, în condiții de șanse egale. Și, înainte de toate, o luptă ca aceasta n-ar fi trebuit să existe. Editarea cărților și a revistelor de literatură nu ar fi trebuit să ajungă niciodată o luptă. Urcă în mine impulsul de-a fi drastic și sînt tentat să spun că **nu avea voie** să devină așa ceva...

Cercul, am impresia, în orice caz s-a închis. Ceea ce, în primăvara lui '90, păruse să fie o linie ascendentă, s-a curbat mereu, strivită de o povară crescîndă, pînă a sfîrșit prin a reveni la punctul de plecare : faza anterioară lui '90. Motivele sînt, acum, altele : nu mai există coerciția „ideologică", iar sărăcia, lipsa de hîrtie, etc. nu mai sînt planificate ca pe atunci, de mintea unor demenți ; lipsurile sînt, de data aceasta, pur și simplu... lipsuri. Aparent obiective. Motivate, pe deasupra, cum se pretinde, de **„austeritatea reformei"**. Și de aceea, inevitabile. Procentul de 0,33% din bugetul alocat culturii — și care în 1992, aud chiar astăzi, se va reduce la 60% din cele 0,33% — se datorează sărăciei generale. Ca și procentajul oferit Sănătății și Învățămîntului. „Nu este de unde", cum ar veni. Nu sînt bani deloc, dar deloc ! De cîte ori aud ideea asta, de cîte ori oamenii „de bine" încearcă să mă convingă că e ceva „obiectiv", **„inevitabil"**, îmi aduc aminte de camioanele blindate și de scuturile transparente, nou-nouțe, abia importate, ale numeroșilor, foarte numeroșilor — **al naibii** de numeroșilor — **jandarmi** care au invadat Piața Universității pe 22 aprilie, seara, măturîndu-ne cît ai bate din palme și „deversîndu-ne" pe trotuare... Și „inevitabil" mă întreb, așa, ca prostul : **alea** cît or fi costat ?! Ce să mai zic de lefurile ălora — nu mă refer la cei „în termen" deși, chiar și numai să hrănești atîta trupă, e o chestie care te cam costă, orișicît —, ale „profesioniștilor" specializați în a băga omul în spital în două minute : alea cît or fi făcînd însumate ? Așa, aproximativ... Sub Ceaușescu, un ofițer inferior USLA avea 8000 lunar. În mînă, neimpozabili.

...Asta, fiindcă tot începusem prin a vorbi despre suportarea anormalului instituit.

Nicolae Baltă

eseu

Romanul — încotro?

este bine știut că în ultimii ani romanul domnește ca un monarh absolut, deși mereu repus în discuție. Față cu motivația anterioară, acceptată sau respinsă, cadrul acreditat eposului fuzionează mai recent cu tensiunile inspirate de prezentul trăit la cote impuse de mărturii tragice, înscenări demolatoare, dezbateri și interogații. Se adaugă la toate acestea deplasările în chiar perimetrul esteticii romanului, deplasări preocupate de problematică, se înțelege, dar gravitînd dincolo de ea, într-o lume torturată de căutarea formulei spre adevăr și de sensuri pînă odinioară interzise.

Formulă, repet, situată acum mai presus de evenimente la „zi". Poate și pentru că romanul îndrăznește să integreze actualitatea **lui** într-o lume cosmomorfică, deci pe undeva paraistorică. Însă, paradoxal, înclinată să privească spre om ca spre **eroul unic.** Nu laolaltă cu toate destinele universului cît rînduit într-o beznă încă neexplorată. Simpla intuiție în spațiul romanesc, înțeleasă ca **inițiere** spre natura umană, așază individul deasupra puterilor evenimențiale.

Așadar, romanul, încotro? Vom încerca să răspundem preliminar, privind cum se desprind concluzii din finisajul cîtorva opere, după ce criterii anume. Cum ritmul coacerii epicului încheagă fiorul romanesc și răsfrînge în registrul textual noua semantică a firii omenești, în ultime ipostaze, conflicte și motive.

O primă chestiune: se transformă romanul într-o machetă a existentului dacă-și caută reperele pe palierul paralelismelor? În fond, oscilația între două universuri, real și imaginar, nu-l servește. El trebuie să tranșeze alegînd **ontologicul,** ridicarea la putere a istorisirii coerente, singura care prin poveste, prin **re-transcriere** trece granița ajustării la real ca să adeverească prin metaforă cum anume se plasează în ideal.

Nicolae Breban mi se pare prozatorul în stare să dea concretețe jocului creator dintre cunoaștere/real și obsesie/ideal. În postura de Don Juan — Rogulski povestește și, subtil, întoarce povestirea în sucul sarcastic al distanțării de rețete. Natura hibridă a acestui personaj știe să se privească pe sine în **toate** alternativele, să se dedubleze. Este la mijloc o „duplicitate", o deliberată fascinație a devenirii, structură succesivă care, deliberat, se dă drept un șir de versiuni ale seminției hărțuită de propriul ei magnetism. Canavaua căutărilor lui Rogulski cere, am impresia, o cheie psihanalitică spre a omologa ipotezele și intra în dialog cu mitul seducătorului.

Dar într-o lume contestată de pulsiunile și distorsiunile generate de translația puterii, experiențele literare valide rămîn cu atît mai demne de toată atenția cu cît încearcă să fixeze alterarea omenescului sub apăsarea comunismului. Relativ recent un cronicar literar simțind dificultatea disocierii biografiei unor autori de anvergura celor pe care îi voi menționa imediat, se întreba cum ar proceda bunăoară cu Zaharia Stancu, cel care a dat și o carte aproape falsă cu numele de **Desculț** dar și una absolut tulburătoare în marginea probelor istoriei în **Jocul cu moartea.** Aș răspunde cum a și răspuns Ovidiu Pecican în **Coloanele contemporanului, idee europeană.**

În respectul antitezei valoare/nonvaloare și nu al apropierii de operă cu parti-pris-uri. Pentru că **Jocul cu moartea** este o carte a descoperirii de sine în circumstanțe extreme. În lupta cu abdicarea, trădarea, cu moartea, ea devine o pledoarie pentru salvarea din viciu și declasare, din tăgadă și lașitate. Cum unul din personaje exersează conviețuirea cu celălalt la fel se cer manifestate disponibilități în numele esteticului față de textele ce exprimă neliniști interogative, adiacențe indiscutabile cu valorile supreme.

Îmi amintesc din acest punct de vedere cum a rezolvat Bertrand Poirot-Delpech o chestiune și mai pe muchie de cuțit în momentul în care a încredințat Editurii Gallimard celebrul său op de **Foiletoane** [1]. Scriind despre Céline și Drieu la Rochelle, îi decretează martiri deși au fost colaboraționiști notorii. Afirmația sa are în vedere chinul de a-și plăti eronate și chiar jalnice atitudini politice sau civice cu însuși sîngele creației lor, să o recunoaștem inspirate. Deci sacrificînd cu bună știință accesul la imaginarul miraculos pentru neantul etic și simulacrul de civilizație fals atribuită nazismului. Abdicări la care i-a expus lipsa de cumpătare și cu deosebire cul vulnerabil.

Ridic cu aceasta o întrebare. Oare romanele „obsedantului deceniu", semnate de Marin Preda, Augustin Buzura, Al. Ivasiuc, D.R. Popescu, Const. Țoiu ș.a. nu exprimă natura dublă a limbajului care consideră sub un aspect apăsarea la care sînt expuși protagoniștii lor, pe de altă parte periclitează obiectivitatea acestora, o ineacă în nevoia de ordine, în lipsa de distanță suficientă față de evenimente cutremurătoare?

Mă opresc la un exemplu. **Apa** și **Păsările** lui Alexandru Ivasiuc refac o lume care se transformă în alta, subminată de comunismul ce se instalează la toate nivelurile. Protestul, opoziția, dacă există în text, izvorăsc din promiscuitatea vitală a celor supuși lichidării și mai deloc din farsa la care se pretează noii reprezentanți ai elitei conducătoare. Aș spune că aici acțiunea corozivă asupra eroilor individuali vine din faptul că **fluxul de impresii** aduce vocile colectivității însă nu le separă pentru a opera o selecție. Poate și pentru că vocile izolate provin din subsolul social, subsolul recluziunii, și sfîrșesc hibrid în chiar substanța narativă înclinată să le nege avatarurile. Trădarea vine din perspectivă dar și din convingerea, că eroii bufoni, neadaptați, reflectă doar o aparență. În cercul care îi închide nu este loc de eroi supradimensionați, Piticul nefiind un asemenea erou. În schimb, foiește o lume de umbre, de caracterologii mărunte, în expectativă.

Și cu aceasta atingem (deocamdată) foarte succint un alt aspect: romanul conformist al „obsedantului deceniu", roman de falsă atitudine critică. Dacă între cărțile dure, autentice, ale îndepărtării de proiectul oficial de societate sînt cele semnate de Augustin Buzura și, parțial, Marin Preda apar acum la adăpostul prolixității stilistice, al șocării facile, de măruntă amalgamare a traseelor, și cărți fără nici o filozofie a istoriei. De linie similirezistentă la cerințele sistemului, pendulînd între banalități și enunțuri falsdramtice. Din trama tocită a narațiunilor fundamental compromise de inconsecvențe, neomogenitate, dinamică simulată a conflictului (cu falsa plasare a luptei între bine și mai bine), îmi vin în minte la repezeală romanele reductive ale lui Dumitru Popescu și Platon Pardău. Tributul plătit tezismului propagandistic de autorii citați este atît de mare că nu se salvează din schemele aplicate aproape nimic. Poate doar o automăsură impusă de scolastica scriiturii, menită să acopere golul problematic, supralicitarea scenelor de efect „demascator", rezolvările moralizatoare. Și un gen de „curaj" îngăduit de precare mutări de accent.

Bineînțeles că nu scuz trădarea literarului cu tentative de proiectare a politicului în prim-plan. Dar și aici sînt de făcut niște amendamente. Dacă ne-am întoarce cu decenii în urmă s-ar cuveni să-l pomenim pe Ezra Pound care a realizat el însuși cît este de vinovat față de cauza supremă a libertății popoarelor. Și cînd, sperînd să scape de pedeapsa capitală pentru cooperarea cu nazismul, a cerut singur să fie trimis într-un ospiciu. Însă sub un cer inclement există destine care și-au apărat creația cum a făcut-o, să ne oprim în fugă la cazul său, Liviu Rebreanu. Dezertor, și pentru unguri dar și pentru regățeni, în miezul conflagrației mondiale dintre 1914—1918, romancierul s-a apărat spunînd, după încheierea ostilităților: „Scriam la **Ion,** nu-i aparțineam decît lui!".

Este patosul secret al unor mari scriitori care lucrează călăuziți de vocația tragicului tocmai cînd politicul anexează și restrînge spațiul în care singura îndeletnicire salvatoare pentru artist apare, definitiv, universul obsesiilor personale. Cel în care are încredere, în termenii căruia convenția realistă instituie propria irațiune polemică.

Henri Zalis

[1]) Feuilletons, Paris, Gallimard, 1972—1982.

haiku

Fumul se duce —
nervurile frunzei
strălucesc iar în soare

GLOSSĂ

Foc la marginea pădurii. Vreascuri subțiri, flăcări mici. Impunătorul covor de fum degajat în fîșii paralele, oblice, ondulînd pînă la completa lui dispariție.

Flăcările vii. Apoi dense fîșii de fum alternînd cu fîșii din cocoașa dealurilor din zare. Mai departe intervine o schimbare de consistență. Cerul și fumul se împletesc, ori mai degrabă își împrumută unul altuia semi-transparența? Oricum ar fi, înainte de-a atinge coroanele înalte ale primilor copaci, fumul eliberează integralitatea formelor și culorilor naturale. O, să urmărești subțierea lentă a fumului! Deliciu al copilului ce asistă la dezvelirea imaginii de sub pielița abțibildului.

Cîte-o pală de vînt distorsionează covorul de fum. Vîrtejuri, scuturări fără sens. Țesătura busculată în structura ei intimă. Zăpăceala formelor și culorilor ce izbucnesc, parcă zvîrlite de-un demon malițios. Orice este posibil în această clipă de cumpănă. Orice se poate întîmpla cînd fumul nu este lăsat să-și cearnă în liniște estompările lui gînditoare.

Constantin Abăluță

ion burnar

Erik cel Roșu

Adevărul meu e îndoiala nu vă mai recunosc
cine erau agatîrșii iluzia certitudinii
sabia plecată sabia nu-l ajunge
o pasăre de hîrtie justificînd aerul
despre Sakuntala mai vorbi-vom noi
la expoziția din Pataliputra
mă-ndoiesc deci exist zilnic curaj
în genunchi la muntele de pietate
azi vînd un adevăr cu picioare mai scurte
oglindă-n care se vede Calea Lactee
fără kilometri și fără hîrtoape
doar un motiv și v-ați cunoaște numele
scris cu tristețe în pasul cel dintîi

Regele Priam

Învață tăcerea să umble
viteza luminii are coarne de melc
drumul nu-i drum și seamănă cu mine
umbra-i a mea dar eu aceea nu sînt

boare de larg consum e uitarea
un lichen ce vă face semne degeaba
cu citate din vuietul mării
cine să vadă trădarea are vorbe frumoase
dă din mîini neînvinsă de frică
lăsați-l pe-Ahil Peleianul să intre
de-aici nu ies decît zeii
ce se joacă de-a-nfringerea

Ah Poesia

Fată bătrînă care te povestește la toată lumea
c-o iubești noaptea și ziua o blestemi duios
că n-ai încredere în ea mai mult ca-n tine însuți
cînd fără de speranță ea singura speranță
pe marginea prăpastiei ce-ți întinde funia
furată pentru tine din casa spînzuratului
fără seamăn și sp tiărăcăde 82a.a și d.Jrite onâlfru
fără seamăn și părăsită de toți părăsiții lumii
zei i-a făcut dar zeii nu au casă
doar casa ei cea de pretutindeni
chiar și clipa asta ce-ți dă bună ziua cu pietre
ultima sosită care e și prima

Balada punctului de sprijin

Măcar acum drumul cu tălpile tale
destul ai fost învățat să mergi pe catalige
nu tu nu ești o aberație frumoasă
o pînză de păianjen în muzeul naturii
oricînd cineva e cu tine
chiar și clipa asta ce-ți dă bună ziua cu pietre
iluzia-i singura oglindă care nu te minte
ia-o cu tine și-nvață-o să tacă

Zburătorul

Bănuiala că trăiesc o gravă eroare
și trebuie să se-ntîmple ceva
nemaiîntîmplat încă și niciunde
un hohot de rîs ceva
din toate băierile cerului
deschise deodată și înțelegînd
mersul unei furnici pe mîna mea
poate că lucrul s-a petrecut
și m-au lăsat așa
încrezător în greșeală
ca-ntr-o copilărie

plastică

O zi cu Berlioz

Mizez pe surprinderea cititorului care, probabil, este mai puţin dispus să accepte o asemenea sugestie, precum cea din titlu, vorbind totuşi despre o expoziţie de grafică. Dar **Valentin Tănase** este, prin temperamentul său, înclinat meditaţiei de tip romantic, gîndirea sa plastică urmînd căile unei poetici alimentate de fervori ideatice şi pasionale ce amintesc întrucîtva de efluviile sonore ale lui Berlioz. Nu sînt prea depare nici energiile hugoliene, născătoare de viziuni complexe şi furtunoase asupra lumii ce sîntem. Acesta ar fi elementul de substrat, pentru că, în plan formal, artistul se desfăşoară pe un acord stilistic de mare anvergură, aşa cum îi stă bine oricărui profesionist al graficii de şevalet (în expoziţia de la „Căminul artei", are şi două sau trei picturi în ulei), colajele de simboluri şi **mizanscena** acestora în secvenţe discursive de sine stătătoare încorporînd caracteristici plastice aparţinînd unor şcoli, curente şi orientări estetice foarte diferite — de la clasicitatea helenistică, ori egipteană sau extrem orientală la revelaţia sur-realistă şi de la preţiozităţile renascentiste la concentrările de semnificaţii din formulările conceptualiste.

Valentin Tănase îşi îngăduie aceste „spectacole", servite de un grafism perfect conturat şi întru totul lizibil, datorită numeroaselor „chei" oferite, privitorului, într-un cuprins ideatic accesibil şi foarte actual, deoarece este conştient de puternica sugestivitate a desenului său, practicat cu o dezinvoltură şi o precizie de virtuoz. De aceea, el se avîntă în teritoriile speculaţiilor spirituale, pigmentate cu numeroase străpungeri aluzive, uneori ironice, alteori îngrijorate...

S-a şi spus de către comentatorii săi că desenul urmează volutele gîndirii metaforice, fără ca artistul să exacerbeze resursele de lirism ale discursului său plastic.

Ceea ce impresionează în desenele lui Valentin Tănase este versatilitatea combinatorie, dublată de precizia grafică a simbolurilor întrebuinţate. El apelează, de regulă, la un arsenal consacrat de forme semnificante, cu arome de „citat clasic", pe care le juxtapune într-o scenografie barocă de sugestii şi iluminări subtextuale, pe care artistul le supune viziunii sale integratoare. Viziune descifrabilă, dar pîndită de capcanele locului comun şi ale ticurilor pastişante.

În căutarea sensului ales, artistul invocă, ca într-un fabulos festin imagistic, izvoare şi modele de o forţă expresivă remarcabilă, întrunind calităţile iconografiei profane şi religioase, deopotrivă. Valentin Tănăsescu este posesorul unei instrucţii artistice solide şi sincretice, care îl recomandă printre graficienii — „eseişti" de seamă ai generaţiei sale. El aparţine tipului de artist lucid, dispus să se manifeste în agorele civismului militant. Trăind în atmosfera sensibilă şi mereu tensionată a prospecţiunii ideatice, înconjurîndu-se de repere ale frumosului şi armoniei universale, acest grafician, bîntuit de daimonul perfecţiunii, compune în lucrările sale un univers caleidoscopic, în care se regăsesc speranţe şi angoase, visuri şi drame, promisiuni şi semne avertizoare ale conştiinţei noastre mereu încercate de stihiile vremurilor. Artistul reţine toate aceste spasme ale fiinţei umane, îi deconspiră interioarele tenebroase, dar o face cu o insinuare cordială, tumultuos melodică a notaţiei grafice. Un fundal asemănător desfăşoară şi Chirnoagă, de pildă, sau Erceanu, într-o altă accepţiune, dar linia desenului la cei din urmă, concentrarea expresivă a simbolurilor folosite este mult mai virilă, mai imperativă, chiar mai aspră, urmărind un ţel mobilizator evident. Tănase se rezumă la enunţul poetico-metaforic, la asamblarea simfonică a imaginilor şi simbolurilor antinomice. El învăluie acest orizont existenţial în gesturi patetice şi melodioase, ceea ce îl apropie de viziunile şi sensibilitatea romantice. Este şi în această particularitate a demersului său creator un posibil argument, al audienţei imediate ce o are la toate categoriile de privitori.

Corneliu Antim

muzica

Electroacustică şi anti-spectacol

(Festivalul muzicii contemporane franceze)

Stau în sală, în semiîntuneric şi privesc scena goală. Cîteva reflectoare dezvăluie discret „personajele-sursă", 4—5 difuzoare de mare forţă şi selectivitate. O lumină roşie, puternică însîngerează orga. Dar nu despre ea este vorba, ea pare a se fi retras într-un muzeu al secolului XVIII. În aerul rece al muzicii o simt greoaie şi mohorîtă. Privesc scena goală deşi nimeni nu mă obligă, încerc să-mi construiesc singur „spectacolul". Nu pot exista în afara lui, iar scena, desigur, obligă. Aici mi se pare a fi contradicţia fundamentală a muzicilor electroacustice modelînd spaţii atemporale, muzici suspendate în timp **locul desfăşurării. „La machine à passer le temps"** (iau, dar nu la modul ironic, titlul piesei lui Michel Chion) trebuie să funcţioneze în natură. Sînt (chiar dacă unora nu le place denumirea, văd în ea o simplificare, dacă nu o jignire) muzici ambientale cărora „cadrul" le adaugă o dimensiune, cred, decisivă. Le „umanizează" mesajul. Dar şi aici trebuie să existe un „acordaj". Nu merge orice spaţiu. Nu construieşti o catedrală în deşert, iar plămînul uriaş pe care-l pot imagina / reda astfel de surse trebuie să aibă şi **chip.** Mai mult chiar, Octav Nemescu spunea că adusă în apropierea unui arbore, ea, muzica nu trebuie să-l veştejească — dimpotrivă. Şi încă ceva. Pentru a rezista desfăşurărilor foarte lungi (**Bohor**-ul lui Xenakis durează în fapt cîteva ore), monostructurile alese trebuie să fie foarte expresive. La un alt nivel de discuţie, să aibă pregnanţa unei „teme" de fugă bachiene.

Judecînd piesele în sine — **Profil désir** de Christian Zanesi mi s-a părut a fi cea mai reuşită din primul concert intitulat Antologie GRM., (cele mai redutabile studiouri de muzică electroacustică din Franţa).

Sensibil „descriptivă", **La machine à passer le temps** de Michel Chion. Aşchii sonore bine asamblate într-un spaţiu non-evolutiv. O chitară „preparată", un clopoţel agitat ritmic în apa îngheţată a unei fîntîni din Savoia, cîteva cuvinte... un rîs... „Am vrut să poată fi simţit un anume aer de munte împrejurul sunetelor", scria în caietul program autorul. Un descriptivism special, mai degrabă al sunetului, dar şi dorinţa de a-l „încărca" de a face din el un „fruct" al realului.

În **Anamorfées** de Gilles Racot şi **Mano a mano** de Teruggi / Schwarz întîlnim un alt prag peste care nu multe muzici (în special cele electroacustice) au trecut. Acela al **motivaţiei.** Al conceptului. Ei, autorii se arată a fi mai degrabă nişte artizani (uneori chiar prea puţin imaginativi) de „obiecte" sonore. Seducţia uriaşă a surselor „reci" îşi are primejdiile ei vizibile. Poate că soluţia de „compromis" — alăturarea de instrumente tradiţionale şi, implicit, de interpret — ar putea fi salvatoare. Deocamdată însă, orgoliosul pariu cu acest mod autonom (şi, repet, seducător) de a face muzică, nu îmi pare a fi pe deplin cîştigat.

Valentin Petculescu

tele-imaginea

Cum se aruncă pisica

Scriam că actualii stăpîni ai TVR sînt maeştri în arta dezinformării, a creării de imagini mincinoase prin arta detaliului. Ştiu să dea partea drept întreg atît de bine încît nu ne mai trebuie nimic decît bucăţele-bucăţele din ceea ce avem nevoie şi ne interesează. Dar această tactică a diversiunii prin detaliu are o hibă. Ea poartă semnătura, este autografă, are marca întreprinderii de inducere în eroare care este TVR. Aşa că s-a trecut la o nouă etapă. Aceea a aruncării pisicii în ograda altuia. Cred că şmecheria asta au învăţat-o de la presa scrisă. În special, „Adevărul" şi „România Mare" sînt specialiste în astfel de maşinaţiuni. Se publică o scrisoare a unui cititor real sau imaginat, ori se scrie un articol pornind de la o asemenea scrisoare, în care se denunţă ori se enunţă tot felul de bazaconii legate de adversarii politici ai stăpînilor respectivelor gazete. Dacă se întîmplă să ia cineva în serios porcăreaua, gazeta e în afara discuţiei. Vezi, doamne, ea nu a făcut altceva decît să facă publică opinia unui cititor. Care cititor... Prinde orbul, scoate-i ochii. Cea mai recentă „afacere" în acest stil este atacul din „Adevărul" îndreptat împotriva dlui C. Coposu prin intermediul unei... scrisori de la cititori. Scrisoare în care PNŢCD era acuzat că vrea restituirea moşiilor În scrisoare se face aluzie la cuvîntarea domnului Coposu în care acesta cerea restituirea pămînturilor din fondul IAS către ţărani pentru a se restabili situaţia funciară din 1946, an cînd s-a făcut o reformă agrară şi cînd nici o proprietate n-a mai putut depăşi 50 de ha IAS-urile au luat din aceste proprietăţi (pe lîngă marile moşii) mult mai tîrziu, cu vremea, au luat chiar şi din fondul comun al CAP-urilor. Dar asta este cu totul altceva. Interesant este faptul că **Adevărul** revine, atacă din nou recunoscînd că eroarea strecurată în textul publicat „1945" în loc de „1946" este minoră. Eroarea o fi minoră dar culpa e mare. E la mijloc o inducere voită în greşeală, o dezinformare crasă. dl. Coposu referindu-se deci la proprietăţile ţărăneşti rezultate din reforma agrară şi nu la... moşii. Dar tehnica e tehnică şi este preluată de TVR.

Astfel, la o emisiune de Actualităţi se difuzează o ştire provenită de la un corespondent zonal. În ea se relatează despre depunerea de coroane la statuia lui Mihai Viteazul în judeţul Covasna. Foarte bine. Excelent chiar. Dar... Corespondentul cu pricina comentează absenţa prefectului „plecat intenţionat din judeţ" precum şi absenţa reprezentanţilor Alianţei Civice şi a UDMR de la festivitate. Extraordinar! Deci în acel judeţ nu există decît Vatra Românească (care a participat) UDMR şi Alianţa Civică. Nu tu FSN, nu liberali, nu sociali-democraţi, nu PDAR, nu MER, nu PER, nu PUNR, nici măcar „România Mare". Altfel nu poate fi înţeleasă escrocheria informativă a TVR decît printr-un vid politic sau polarizare între UDMR şi... nimeni, pentru că nici Alianţa Civică nu este partid aşa cum nu este Vatra Românească. Cum totul este o aiureală ne gîndim că la TVR şefii se gîndesc prea mult la... victoria în alegeri.

Eugen Uricaru

cartea străină

Confreria cărţii

a junşi la maturitate, un grup de intelectuali oxfordieni înţeleg că simpatiile marxiste ale anilor tineri n-au fost decît o amăgitoare iluzie. Dar ceea ce este şi mai stînjenitor este faptul că pasionatul proiect al anilor de tinereţe — subvenţionarea unui strălucit coleg pentru a scrie o carte menită a le întruchipa convingerile de filozofie politică — se dovedeşte absurd. Strălucitul David Crimond — figură demonică, comparat cu Shiva, zeul distrugerii — reprezintă pentru prietenii săi o personalitate deopotrivă fascinantă şi nefastă. Abandonarea lucidă a idealurilor de tinereţe nu-i împiedică însă pe aceşti reprezentanţi ai unei anumite păturii a intelectualităţii oxfordiene să-şi respecte, în continuare, angajamentul şi astfel Cartea visată odinioară prinde totuşi viaţă. Interesant este însă că în procesul complex al scrierii (trebuie subliniat că în mai toate romanele lui Iris Murdoch, tema Cărţii, a Scrisului şi a Creaţiei revine obsedant, ca o întruchipare a căutării absolutului, a încrederii în rolul benefic al artei), extremistul Crimond parcurge, el însuşi, un spinos drum al înţelegerii şi ceea ce la început se profila a fi Cartea unei pătimaşe viziuni devastatoare se transformă într-o profundă sinteză, într-o atotcuprinzătoare meditaţie pe marginea condiţiei umane. Gravă şi lipsită de frumuseţi inutile, Cartea aceasta nu cuprinde în paginile ei un mîntuitor mesaj către planetă, dar abordează într-o manieră incitantă problematica unei lumi zguduite de dureri şi convulsii. Este o scriere ce are forţa de iradiere a textului sacru, opera unei vieţi, care, odată împlinită, îl istoveşte pe creatorul ei, dar care, întocmai ca orice mare creaţie, reprezintă punctul de pornire al unui alt început, căci, stimulat de tumultul de gînduri, de viaţa autonomă a cărţii lui Crimond, Gerard Hernshaw, unul din iniţiatorii confreriei, ia hotărîrea de a scrie el însuşi o nouă carte, replică la demersul colegului său. Pînă în acest punct, romanul lui Iris Murdoch poate fi considerat povestea Cărţii — entitate cu valoare sacrală şi iniţiatică, ideal împlinit şi reluat mereu pe noi trepte ale existenţei. Ca orice plăsmuire epică a lui Iris Murdoch, în care gîndirea riguroasă a filozofului se îmbină cu harul poetului şi cu marea artă a prozatorului, „Confreria Cărţii" nu este mai puţin povestea patetică a Vieţii. Căci dincolo de tribulaţiile lor intelectuale, eroii sînt fiinţe cu sfîşietoare şi contorsionate trăiri sufleteşti, pentru care viaţa devine un neîntrerupt pelerinaj spre alte revelaţii, spre o mai adîncă şi cumpănită înţelegere a sensului existenţei, a găsirii miezului de adevăr ce se ascunde dincolo de vălurile amăgitoare ale iluziilor în care trăiesc. Şi astfel se face că îngemănată cu experienţa Creaţiei, existenţa vie, freamătul sentimentelor şi zbaterea existenţială formează cel de al doilea plan al romanului — captivantă poveste în care descoperim, potenţate de experienţa epicii moderne, cele mai valoroase tradiţii ale prozei engleze. Prinşi în vîrtejul implacabil al vieţii cotidiene, eroii lui Iris Murdoch încearcă nedumerirea fiinţelor pentru care accidentalul şi destinul acţionează traumatizant. Claustraţi într-un univers de visuri şi iluzii, incapabili de a priza sensurile realului, viaţa lor capătă o turnură dramatică, pentru ca spre final tribulaţiile lor să se dovedească a fi tot atîtea surse de înţelegere a propriei identităţi şi, mai presus de toate, de atingere a acelui grad de libertate existenţială care permite contemplarea luminii pure a adevărului. Acest adevăr este cucerit însă deopotrivă prin încercările iniţiatice ale Vieţii şi prin efectul cathartic al Creaţiei. Iradiind lumină asemeni unei scrieri sacre, Cartea fiinţei contradictorii care este David Crimond marchează viaţa fiecărui personaj în parte.

La capătul acestui periplu zbuciumat în lumea Vieţii şi a Cărţii, înţelegem alături de eroi că, dincolo de accidental, valorile ne oferă certitudinea absolutului, că există totuşi o miraculoasă forţă, capabilă să schimbe lumea, şi că această forţă este iubirea că, în fine, religia este o pavăză benefică, atîta timp cît la temelia ei stă dragostea, singurul sentiment în stare de a ne împiedica să ne prăbuşim în haos sau să eşuăm în magie. Dar ceea ce este şi mai tonifiant în romanul lui Iris Murdoch este faptul că la acest capăt de drum, după parcurgerea unui itinerar sinuos, în care, la tot pasul, ne întîmpină adînc-grăitoare simboluri, după ce adevărul ni se oferă în toată pura lui strălucire, viaţa nu-şi pierde cu nimic mirifica ei taină. Corola de minuni a lumii a rămas neatinsă. Copleşiţi de eşecuri, apăsaţi de sterilitate, obsedaţi de apropierea senectuţii şi de spectacolul morţii, eroii au forţa de a relua mereu de la capăt viaţa. Pe parcursul celor trei anotimpuri — miezul verii, miezul iernii şi primăvara — timp în care se deapănă povestea — semnificînd regenerarea şi renaşterea firii — viaţa îşi păstrează neştirbite fascinantele ei atribute ce fac existenţa demnă de a fi reluată de la capăt pentru a i se descoperi iar şi iar sensurile.

Romanul lui Iris Murdoch este însă mult mai bogat decît ar putea sugera evocarea acestei problematici. El este totodată o poveste despre inefabilul vieţii sentimentului, despre acel delicat mister al relaţiilor umane, despre legăturile ce-i apropie pe oameni între ei şi despre acele resorturi ce-i fac să se ataşeze cu pasiune unei idei. Un distins critic american scria că în „Confreria Cărţii", ca în mai toate romanele lui Iris Murdoch, de altfel, simţim prezenţa unui creator viguros ce nutreşte convingerea că eroii zilelor noastre retrăiesc, de fapt, vechi şi misterioase mituri. Creaţie de vîrf în opera unui mare scriitor, acest roman reprezintă, nu mai puţin, vocea unui moralist pentru care Iubirea, Adevărul, Arta, Religia şi, mai presus de toate, Binele suveran sînt valori absolute, în numele cărora scrie şi pentru care pledează cu dăruire. „Confreria Cărţii" este una din acele creaţii ce ambiţionează o viziune totală asupra umanităţii. Închizîndu-i paginile, cititorul încearcă acel sentiment unic pe care-l oferă contactul cu viaţa — dureroasă şi patetică, dar nu lipsită totuşi de bucurii, frenetică şi tainică, demnă de-a puruni de a fi trăită. De altfel, Rose Curtland, unul din personajele importante ale cărţii, rememorînd festinul oxfordian ce deschide romanul, este tulburată de două amintiri de care nu se va putea despărţi niciodată — îmbrăţişarea lui Gerard şi cerul plin de stele ce se boltea deasupra parcului. Viziune sublimă, desprinsă parcă dintr-un sonet elisabetan în care existenţa omului se profilează pe fundalul nepieritor al lumii astrale.

Virgil Lefter

IRIS MURDOCH, „THE BOOK AND THE BROTHERHOOD", CHATTO AND WINDUS, LONDON

vieţi neparalele

Memoriile unui răspînditor de pornografie

maurice Girodias a fost cel mai reputat editor de literatură licenţioasă din epoca noastră. În război permanent cu Brigada de Moravuri, născocind mereu alte şiretlicuri, ca să-şi salveze cărţile osîndite a fi imediat confiscate, încăpăţînîndu-se să publice autori „imorali" după criteriile puritane, inamic jurat al cenzurii, şi-a cîştigat o faimă internaţională pentru isprăvile sale. Aceasta a însemnat însă şi tipărirea lui Henri Miller, Samuel Beckett, Georges Bataille, Jean Genêt, William Bouroughs, Nabokov, Kazantakis, J.P. Donleavy, Chester Himes, Gregory Corso, cînd nimeni nu îndrăznea să semneze vreun contract cu ei, aşa că e vorba de o celebritate care interesează şi istoria literară. Editura **La Difference**, specializată în texte rare, ne dă prilejul să citim memoriile sulfurosului editor. Pe lîngă fler, curaj şi o prodigioasă inventivitate în a trage clapa poliţiei Girodias era verbul acid şi pana alertă. Cele două tomuri masive ale memoriilor lui intitulate **Un journée sur la terre, L 'arrivée** şi **Les jardins d' Éros**, (un al treilea, ultim, urmează să apară) se parcurg în consecinţă cu viu interes. Aflăm din ele că Girodias a făcut o carieră pregătită într-o măsură de Jackie Kahane, tatăl său. Cetăţean englez, stabilit la Paris, acesta întemeiase aici o mică editură, **Obelisk Press**, care tipărea în engleză cărţi picante, cu căutare mai ales printre turiştii britanici sau americani. El însuşi tachina muzele şi scrisese cîteva romane erotice, nu lipsite de farmec. Avusese şi meritul de a-l fi descoperit primul pe Miller, căruia îi publicase **Tropicul Cancerului**. Aranjat apoi, în pragul războiului, apariţia romanului Anaïsei Nin, **Iarna artificială**, după ce tipărise şi **Cartea neagră** a lui Laurence Durrell. Îmbolnăvindu-se, Jackie Kahane îşi asocie fiul în munca sa cu puţin înainte de a muri. Maurice Girodias (împrumutase numele mamei ca să-şi ascundă originea semită sub Ocupaţie) se trezi editor, la douăzeci de ani. Fără resurse şi neapucînd să înveţe mare lucru din meserie, fu salvat de un tupeu care-i lipsea tatălui său, timid şi fantast. Ne istoriseşte astfel cum a reuşit să achiziţioneze o cantitate însemnată de hîrtie punînd pe cineva să-i telefoneze celui dispus să speculeze preţioasa materie, ca din partea căpitanului Hoffman, însărcinatul la **Propagandastaffel** cu urmărirea stocurilor nedeclarate. Posesorul depozitului se grăbi să scape de marfă, acceptînd orice preţ. Deşi avea acte false n-a ezitat să efectueze o expediţie în Normandia (zonă interzisă) pentru a-şi procura carton. Se aventură şi în politica sindicatului editorilor, obţinînd modificarea unei directive favorabile marilor întreprinderi şi fatale celor mici. A întemeiat **l'Édition du Chêne**, specializată în cărţi de artă. Tupeul şi o remarcabilă astuţie l-au ajutat să-şi extindă activitatea după război. Trucul lui era de a edita în Franţa autori interzişi la ei acasă, ca Miller. Totodată, ştia să se strecoare printre prevederile pe care le conţineau legile franceze în materie de tipărituri, spre a-şi scoate cărţile. Avea grijă să le pună la adăpost, cînd inamicul lui neîmpăcat, inspectorul Laffont, căpătă împuternicirea tribunalului de a le confisca. Nu s-a mulţumit cu atît. Îl vedem contraatacînd. Mobilizează opinia publică în cazul Miller şi găseşte susţinători printre criticii de vază. Întocmeşte proteste în presă şi se adresează la rîndul său justiţiei, denunţînd abuzurile autorităţilor împotriva libertăţii de expresie.

Girodias dă dovadă şi de imaginaţie financiară, reuşind să iasă din situaţii economice grele, nu o dată. Dar puţin precaut, sfîrşeşte adesea prin a fi tras pe sfoară de diverşi rechini în materie. Vestitul Filipacchi, din partea casei Hachette, manevrează astfel, încît îi suflă **Les Éditions du Chêne**, exact atunci cînd afacerea mergea mai bine. Asociaţii americani ai lui Girodias îl lasă cu buzele umflate, după ce **Lolita** cunoaşte un formidabil succes.

Interesantă e şi comportarea scriitorilor, pe care editorul pornograf îi descoperă şi tipăreşte. La început, sînt foarte amabili. Miller joacă pe bătrînul prieten intim al lui Jackie Kahane şi devotat etern fiului său. Cînd ajunge însă un autor faimos şi poate să-şi publice cărţile în Statele Unite, fără probleme, începe a deveni evaziv şi-i preferă pe cei care-l plătesc mai bine. Nabokov e jenat că a tipărit iniţial **Lolita** la **Olympia Press** a lui Girodias, o editură unde apar scrieri licenţioase. Cu ocazia sărbătoririi sale de către Gallimard, îl evită. Cam în acelaşi fel procedează şi Beckett, căutînd să se uite sub ce efigie infamantă i-a apărut pentru întîia oară romanul **Watt**. Culmea ipocriziei o realizează însă irlandezul J.P. Dorleavy, adevărat geniu al ipocriziei. Se preface a fi un neajutorat total spre a-l putea studia nestingherit pe Girodias. Pune apoi la cale, cum devine un autor căutat o cabală extrem de subtilă ca să scape de obligaţiile contractului. Scoate şi o plăcere sadică din înşelarea editorului. Povestea relaţiilor lui Girodias cu acest personaj dostoievskian închipuie o adevărată comedie neagră irlandeză.

Memorialistul are ocazia în asemenea cazuri să-şi dovedească spiritul de observaţie a ciudăţeniilor scriitoricişti. Reţinem pentru echivocul ei amuzant scena cînd Cocteau îl invită la el pe tînărul editor căruia îi mergea vorba că e un băiat şarmant. Poetul lansează suspinînd calambururi abuzive, „Il n'y a pas loin du livre aux lèvres", şi întinde către oaspete o mînă hieratică. Acesta se retrage cu un gest, poate, prea pronunţat. „Cochetăm", murmură încetişor autorul **Părinţilor teribili**. Girodias nu scapă din peştera lui Cocteau decît inventîndu-şi o fetiţă şi explicînd că trebuie să fie neapărat prezent la ziua ei, care se sărbătorea tocmai atunci. În plus (altă născocire menită a descuraja orice elan erotic homosexual), nevasta lui, însărcinată, aşteaptă pe curînd un al doilea copil. Miller se face galben de frică aflînd că trebuie să răspundă convocării procurorului Bergognon. Intră în cabinetul acestuia însoţit de Girodias. Cînd aude că e inculpat de ultraj adus bunelor moravuri, exclamă „What did he say ?" Se simte pierdut şi-l roagă pe companionul său să-i ceară magistratului permisiunea de a merge la closet, fiindcă simte o nevoie urgentă să urineze. Simulînd că e beat turtă, Donleavy are perversiunea ca Girodias să-l care-n spate la hotel.

Memoriile editorului pornograf ne rezervă şi surpriza să constatăm că el debutează foarte dificil în cîmpul erotic. Rămîne cast pînă după majorat, cînd o chelneriţă cu temperament vulcanic îi vine de hac. Nutreşte foarte lungă vreme un amor platonic pentru o Laurette care îndeplineşte rolul de vestală în cercul **Pionierilor Europeni**, o societate politico-teozofică. Maurice Girodias militează şi el în rîndurile acestei congregaţii secrete, jurînd să se păstreze „pur". Cînd **Pionierii Europeni** descoperă că a cedat ispitelor cărnii e exclus din mijlocul lor. După iniţierea erotică, prinde gust pentru exerciţiile sexuale şi, cum e un bărbat frumos, are numeroase succese. Tîrziu şi imaculata Laurette se desprinde din mediul ascetico-ezoteric, pune capăt prieteniei amoroase cu Maurice şi-i devine soţie. Căsnicia nu reuşeşte. Fructul îndelung rîvnit îl dezamăgeşte pe Girodias care e încurcat mereu cu diferitele secretare ale sale. Laurette se resemnează şi-şi creşte copiii, în timp ce memorialistul face mereu alte experienţe sentimentale. La un moment dat, nu se mai mulţumeşte doar cu activitatea editorială. Deschide un local de noapte somptuos într-o străveche clădire din Cartierul Latin, amenajată special pentru aceasta. O botează **La Grande Severine** şi speră să aducă acolo pe toţi petrecăreţii rafinaţi ai Capitalei. Iniţial localul rămîne fără clienţi, e un adevărat dezastru ; apoi într-o bună zi, imobilul ia foc. Încăpăţînat, Girodias se apucă să-l refacă rapid. Restaurarea nu rămîne lipsită de întîmplări senzaţionale ; lucrătorii dau peste un osuar medieval la subsol şi Girodias trebuie să organizeze evacuarea scheletelor cu camioanele noaptea. Editura scoate o nouă carte de scandal, **American Express**, de Gregory Corso, lansarea volumului coincide cu redeschiderea localului pe care-l năpădesc reprezentanţii generaţiei **beat** şi fac să se umple apoi pînă la refuz în fiecare seară. Pe acest triumf înşelător ia sfîrşit volumul doi al memoriilor. În al treilea va fi povestit probabil reversul pe care i l-a rezervat lui Girodias soarta : **La Grande Severine** închisă din ordinul prefectului de poliţie, vestitul Papon. Girodias e silit să părăsească Franţa sub presiunea tribunalului. Reluîndu-şi cariera editorială în Statele Unite, Henry Kissinger personal îl izgoneşte în 1974 şi de aici. Milionar de mai multe ori, Girodias se trezeşte fără o leţcaie în buzunar. Ruina financiară a avut şi partea ei bună. L-a obligat să-şi scrie memoriile, ca să cîştige ceva bani, şi cu ele, dacă n-a redevenit bogat, a obţinut lauri scriitoriceşti tîrzii, precum şi recunoaşterea meritelor mari care-i revin în emanciparea literaturii de orice tutelă poliţienească.

Ov. S. Crohmălniceanu

Maurice Girodias : **Une journée sur la terre**, 2 vol ; Éditions de la Différance, Paris, 1990

Urmare din pag. a 16-a

CĂUTAREA ABSOLUTULUI

paradoxal sau nu, — legea „marilor numere" joacă un rol cert ; pentru ce și cum, — iată misterul.

(...) Ideea poate părea fantastică ; ea nu este mai mult ca fenomenele paradoxale pe care se întemeiază. Trăim într-un univers de „spumă ondulatorie de cuante", care creează neîncetat cele mai stranii fenomene prin mijloace ce depășesc conceptele clasice de cauză fizică. Finalitatea acestui agent a-cauzal ne este necunoscut și poate de necunoscut ; însă intuim că trebuie să fie înrudit cu puseul spre forme superioare de ordine și unitate în diversitatea ce o observăm în evoluția universului viții, a conștiinței — și pentru a sfîrși — a științei și artei.

Ceea ce pare să gîndească Erwin Schrodinger în eseul „Ce înseamnă viața ?" Pentru el, locul ce unește evenimentele infraatomice total imprevizibile în ce privește rezultatul global cu exactitudine previzibil — dezvăluie „un principiu de ordine plecînd de la dezordine". El admite sincer că acest principiu scapă cauzalității fizice.

(...) Fizica clasică ne-a învățat că e-xistă diverse manifestări de energie cinetică, potențială, termică, electronică, nucleară, radiantă care prin procedee adecvate se pot schimba una prin alta ca monedele convertibile. Sugerăm ipoteza că, în același mod, telepatia, premoniția, precunoașterea, psihochineza și sincronicitatea **nu sunt în condiții diferite decît manifestări diferite ale unui același principiu universal**, — adică tendința spre integrare operînd prin agenți cauzali și a-cauzali. Cu ajutorul căror procese nu înțelegem : cel puțin putem integra datele fenomenelor paranormale într-o schemă unificată.

(...) Există totuși, în ce privește hazardul și aparenta raritate a fenomenelor paranormale, o altă explicare deosebit de interesantă în prezentul context. Formulată la început, cred de Henri Bergson, a fost reluată de mai mulți autori în lucrări de parapsihologie. Astfel H.H. Price, fost profesor de logică la Oxford: „S-ar zice că impresiile primite telepatic cu oarecare dificultate să depășească pragul conștiinței și să se manifeste conștient. Se pare că există o barieră, un mecanism de refulare ce tinde să interzică intrarea în conștiință —, o barieră destul de nepătruns ; dar ele folosesc toate felurile de procedee pentru a o depăși. Și adesea nu se pot ivi decît sub o formă deformată și simbolică (precum alte conținuturi mintale inconștiente). Putem presupune că multe din gîndurile și emoțiile noastre zilnice sunt telepatice sau parțial telepatice la origine și nu s recunoscute ca atare decît fiind prea deformate și învălmășite cu alte conținuturi mintale ce trec prin pragul conștiinței."

Iar acest mesaj al matematicianului de la Cambridge — Adrian Dobbs — trebuia să ajungă drept la țintă : „Iată ce este interesant : ne închipuim fie gîndirea, fie creierul conținînd un ansamblu de filtre selective destinate «să taie» semnalele nedorite pe frecvențe vecine și din care unele trec însă deformate exact ca într-un receptor de radio obișnuit".

Aceeași idee a fost reluată de Cyril Burt, fost profesor de psihologie la Universitatea-Colegiu din Londra : „Organele simțurilor și creierului nostru acționează ca un filtru complet ce limitează și orientează forțele clar-văzătoare ale spiritului ; astfel că în condiții normale, atenția se concentrează numai asupra obiectelor sau situațiilor ce au o importanță biologică pentru supraviețuirea organismului și a speciei sale. În general, s-ar zice că spiritul respinge ideile ce vin de la alt spirit, precum grefele provenind de la un alt corp".

(...) Gîndirea s-ar nărui în carne, dacă ar trebui să se ocupe de fiecare din milioanele de stimuli ce ne asaltează. De asemenea, sistemul nervos central și mai ales creierul funcționează ca o ierarhie cu niveluri multiple de aparate de filtraj și de clasare ce elimină o mare proporție a aparatului senzorial ; „zgomote de fond" de nedorit și adună informațiile pertinente în structuri coerente înainte de a le prezenta conștiinței. Prin analogie, s-ar putea închipui un mecanism de filtraj asemănător care ocrotește raționalitatea noastră de forfoteala și zumzăitul mulțimii de mesaje, imagini, intuiții și coincidențe ale „cîmpului psihomagnetic", care ne înconjoară.

Capitolul LIII :

ORIZONTURI COSMICE

(...) Punctul crucial este că atunci a creat creierul uman, evoluția și-a depășit cu mult scopul.

„Este un instrument a cărui funcționare a precedat, nevoile proprietarului său. Selecția naturală ar fi putut să nu înzestreze pe sălbatic decît cu un creier puțin superior aceluia al primatului, pe cînd în realitate creierul său nu-i deloc inferior aceluia mediu al membrilor societăților noastre savante..." Aceste afirmații aparțin cu siguranță unei autorități; sunt ale lui Alfred Russel Wallance, care a dat naștere cu Darwin (dacă îndrăznim s-o spunem) teoriei evoluției prin selecția naturală.

(...) Dacă a trebuit atît de mult timp pentru a ajunge ca **să se utilizeze creierul**, dacă procesul a fost atît de discontinuu atît de spasmodic, cauzele pot fi rezumate într-o formulă : vechiul creier a fost un obstacol sau o frînă pentru cel nou. În Europa, singurele perioade ale istoriei ce au cunoscut o dezvoltare în adevăr cumulativă a cunoașterii științifice au fost cele trei mari secole ale Greciei înainte de cucerirea macedoniană și cele patru veacuri care ne separă de Renaștere (...) În alți termeni, facultățile de ucenicie și raționamet ale creierului au apărut atît de enorme în raport cu acelea ale altor animale și comparativ de asemenea cu nevoile imediate ale proprietarilor săi, încît aceștia s-au convins că potențialul său neexploatat era inepuizabil și puterile de raționament ilimitate.

(...) Filozofia reducționismului pornește în linie dreaptă din iluzia raționalistă : „Descoperirea tuturor cauzelor și a tuturor științelor n-ar fi decît o muncă de cîțiva ani". Dacă înlocuim „ani" prin „secole", iată în mod esențial credo-ul reducționist : creierul uman virtual atotștiutor va soluționa toate enigmele universului reducîndu-le „în a nu fi altceva decît" jocul electronilor, protonilor și quarkșilor. Uluiți de profiturile rezultate din cadoul-surpriză, beneficiarii nu s-au mai gîndit că puterile creierului, uriașe în anumite privințe, nu sunt mai puțin limitate cînd e vorba de ultimele semnificații. Altfel spus, dacă evoluția și-a depășit scopul într-un sens, ea a rămas mult sub acest țel în ce privește problemele fundamentale, pentru care ea nu era „programată". Acestea sunt paradoxurile infinitului și eternității. (...) Noi nu suntem capabili să „vizualizăm" alte domenii spațiale decît lungimea, lățimea și înălțimea, nici un timp ce s-ar scurge de mîine la ieri și așa mai departe. Și dacă suntem incapabili să închipuim asemenea fenomene, acestea nu pentru că sunt imposibile, ci deoarece creierul și sistemul nervos al omului nu sunt programate pentru a le înțelege. (...) Dacă aparatul senzorial al speciei noastre este programat pentru a nu percepe decît o parte infinitesimală a fantasmagoriei cosmice, de ce să nu admitem că utilajul lui **cognitiv** este poate supus unor limite de programare la fel de stricte ; altfel exprimat : este incapabil să furnizeze răspunsuri la marile probleme ale finalității și ale sensului tuturor lucrărilor ? (...) Dar a admite limitele inerente ale rațiunii umane conduce automat la o atitudine mai tolerantă și mai deschisă față de fenomenele ce par să desfidă rațiunea : fizica **cuantică** bunăoară, parapsihologia și evenimentele a-cauzale. Această schimbare de atitudine ar face să uităm de asemenea maxima reducționismului primar : ce nu se poate explica nu poate exista.

(...) Am auzit un întreg cor de laureați ai premiului Nobel susținînd că materia nu-i decît energie **travestită**, iar cauzalitatea a murit ca și determinismul... A venit timpul să ne descotorosim de cămașa de forță pe care materialismul secolului XIX — reducționismul și iluzia raționalismului le-au impus concepției noastre filosofice.

(...) N-au trecut decît doar cîteva zeci de ani de cînd se credea, în general, că viața ivindu-se din compuși chimici neînsuflețiți trebuia să fie un eveniment extrem de improbabil și deci extrem de rar, ce, fără îndoială, nu s-ar fi putut produce decît o dată, la noi, pe această planetă privilegiată și nicăieri în altă parte (...) Dar aceste idei ce simt „șovinismul terestru" sunt acum respinse de cele mai recente progrese ale astrofizicii. De acum înainte astronomii admit, în general, că formarea sistemelor planetare comportînd planete locuibile este un „eveniment obișnuit". (Carl Sagan de la Centrul de radiofizică și cercetări spațiale al Universității Cornell, adresîndu-se unui congres cu tema „Comunicări cu inteligențele extraterestre" : acest congres din 1971 a fost patronat de Academiile de Științe ale Statelor Unite și U.R.S.S.) (...) Marele astrofizician Frederic Hoyle și colegul său indian Pr. Chandra Wiekranshinghe propun (în 1977) să considerăm „norii moleculari preste-lari — așa cum există în nebuloasa Orionului, ca «leagănul» vieții cel mai credibil. Procesele care survin în acești nori provoacă începutul și difuzarea activității biologice în galaxie. S-ar părea acum foarte probabil că transformarea materiei neorganizate în sisteme biologice primitive se produc mai mult sau mai puțin continuu în spațiul intersideral".

(...) Astfel doctrinele „șovinismului terestru" sunt de acum înainte de nesusținut, ca atîtea alte dogme scumpe științei secolului XIX. Nu mai suntem singuri, în univers ; nu suntem în acest teatru singurii spectatori printre scaune neocupate. Cu totul dimpotrivă : în jurul nostru universul fierbe de viață de la „protocelulele care plutesc în spațiul interstelar pînă la milioanele de civilizații mai avansate ca a noastră care poate ne-au depășit cu toată distanța ce ne separă de strămunii noștri reptile sau monștri. Această perspectivă mi se pare consolantă și chiar îmbucurătoare. (...) Că suntem singurele ființe conștiente în această imensitate, că orice conștiință se stinge dacă ne stingem și noi — este o idee intolerabilă. Dimpotrivă, dacă știm că există miliarde de ființe în galaxia noastră, infinit mai luminate ca noi, sărmani bolnavi, putem accede la umilință și la depășirea de sine, care se află la originea oricărei experiențe religioase.

(...) Dacă în tinerețea mea priveam universul precum o carte deschisă imprimată în limbajul ecuațiilor fizice, el mi-apare acum ca un text scris cu cerneală invizibilă și căruia — în rare momente de har — ne este dat să-i descifrăm un mic fragment.

(...) Am vrut să arăt că o nouă formă de misticism sau de conștiință cosmică s-ar putea naște din perspectivele infinite ce ni le-au dezvăluit explorările lumilor infra atomice și extra-galactice și că găsim o consolare, gîndindu-ne că nu suntem singuri în universul unde poate ne înconjoară ființe mai bătrîne și mai bune ca noi.

(...) Parabola Turnului Babel pare în unele privințe o consecință a Căderii în Păcat ; aceasta privește drama morală a omului ; prima ilustrează drama lui intelectuală. O forță interioară — se pare — ne obligă să modelăm cărămizi cu faptele și datele de care dispunem și să le cimentăm cu bitumul teoriilor și credințelor noastre. Și astfel să continuăm să ducem cărămizi pe șantierul Turnului Babel, știind totodată că Turnul nu va fi niciodată terminat și că chiar primele ziduri pe care le-am înălțat pot în orice moment să se prăbușească din cauza fulgerului și să se prefacă în ruine.

Muncă fără recompensă, dar nu fără bucurie ; ea face parte din tragicomedia umană. A lauri cărămizi pentru Turnul lui Babel nu este o datorie, nici un privilegiu ; în aparență înseamnă o necesitate înscrisă în cromozomii speciei noastre.

*) ARTHUR KOESTLER : **La quête de l'Absolu :** Commentaires d'Arthur Koestler, traduits par Georges Fradier et Muriel Zygband, Ed. Calman-Lévy — 1981 — 661 pp. Fragmente : pp. 612—647.

moda, altfel

Dansul (II)

Celei ce iubesc **dansul** consideră că **Romanii** („acest popor greoi și fără grație") l-au făcut să-și piardă poezia și farmecul, degenerînd într-un **spectacol** ce își pierde particularul și se amestecă **vulgar** cu **pantomima**, pe care grecii o apreciau, totuși ; **pantomima** (latinescul **pantomimus** și grecescul **pantomimos**) a fost aplaudată mai mult decît **dansul** ; ea a fost și este considerată arta de a exprima ideile, pasiunile, prin gesturi, fără a apela la cuvinte, căci era mai simplă comunicarea, nu necesita studiu îndelungat, nici o prea mare responsabilitate artistică. Pantomima a fost un **dar** necesar în natură : **dansul** — un mijloc de expresie superior (mai tîrziu va apare **baletul** ca delimitare între două lumi care au coexistat pașnic dar pe care un geniu al răului sau al binelui le-a obligat să se certe din motive administrative. Administrativul înseamnă SOCIAL, deci înseamnă POLITICĂ, deci înseamnă PUTERE) a rămas **intangibil** metodelor scolastice, chiar dacă le-a folosit ; dansul ține de lumea ideilor și folosește metodele strict scolastice ale baletului, ale gimnasticii, ale politicii, ale scenariilor impuse, ale **cenzurilor** impuse, dar se creează pe sine și se eliberează pe sine. Cînd e dans e DANS ! De aceea cînd nu e, se spune : „E doar o pantomimă !". A existat o „perioadă a pantomimei", o perioadă de delir social al pantomimei, perioadă în care prin pantomimă au fost batjocorite toate meandrele dansului și baletului, toate meandrele sufletului uman (**pan** — tot, **mimos** — imitator !), toate formele de educație cu **IZ** aristocratic ; din păcate, semnele climaterice și meteorologice sînt prezicătoare că perioada acelei mode va înregistra noi aplauze.

Dansul, deci, poate fi legat de pantomima, poate folosi pantomima sau poate s-o nege cu ostentație și obstinație. Fiecare popor are dansurile sale specifice, cu un caracter bine determinat, rezultat al unui lung șir de întîmplări și confruntări de idei. Ca dansul să ajungă ARTĂ, și nu o simplă mișcare a membrelor corpului în cadență, el trebuie să cuprindă, mereu și mereu, **sinteze gestice din lumi istorice** diferite. De aceea **pantomima** nu trebuie acuzată, nici măcar neglijată în extazul dansului ; ea trebuie doar folosită și „ținută le respect, la ea acasă". Descrierea ei e mai interesantă decît ea însăși. „Se aranjau perechile pentru **Lancers** (cadril englezesc). Lui Gabriel îi fu dată drept parteneră domnișoara Ivors..... Gabriel roși ; era gata să încrunte din sprîncene, de parcă n-ar fi înțeles, cînd ea îi spuse neocolit : «A, mieluțel nevinovat ! Am descoperit că scrii pentru **Daily Express**. Cum nu ți-e rușine, omule ?»... Pe fața lui Gabriel se ivi o expresie perplexă ... Continuă să clipească din ochi, încercînd a zîmbi și..." (**Cei morți**, James Joyce).

În Franța, vechile dansuri pompoase, aparținînd nobililor, erau : **sarabanda, pavana, curanta, pasacaglia, gavota** și **menuetul** (numele au circulat și în limba română !). **Sarabanda** (din spaniolul **zarabanda**) era la mare modă în secolele 17 și 18. O zicală tristă ne spune parcă ceva despre ritmul ei : „Danser la sarabande au-dessus de pavé", ceea ce înseamnă **să fii spînzurat.** Amănuntul nu-l sperie pe Händel și el folosește magnific scrisul în trei timpi, pe un ritm și o mișcare largă în **Suitele** sale rivalizînd cu Corelli. Cu Bach nici n-a îndrăznit! Ca dans de perechi sarabanda a dispărut spre sfîrșitul secolului 18, a rămas un fel de metaforă poetică, dar, tocmai acest farmec l-a făcut pe Debussy să-l reia în **Prelude de sarabande** și **Toccata. Curanta** (la courante) e un dans vechi italian, introdus în Franța în sec. 16, un dans de două persoane, un dans viu care în sec. 17 își schimbă măsura de doi timpi într-o măsură de trei timpi și capătă ca expresie acel „pas misterios" ce a făcut celebri mulți muzicieni ai acelor zile, pe care Regele Soare l-a preferat altora și pe care îl dansa excepțional. Motivul nu a împiedicat poporul, care-l dansa cu multă plăcere, să-l numească „dansul Diaree" și nici pe Bach și Rameau să scrie pagini muzicale nemuritoare. **Pasacaglia** era un dans grav, executat de o singură persoană, de obicei un cavaler. Moda înregistrează cuvîntul numind șiretul sau panglica ce susține de gît manșonul doamnelor dar **pasacaglia** și-a cîștigat un loc de cinste, de mare onoare în operă, prin Lulli, Gluck, Mion. **Pavana** se pare că-și trage numele de la **paon**, se dansează în costume de ceremonie, are pașii orgoliși, majestuoși, și plini de superbie, ca ai păunului, e un dans al claselor „superioare", se dansa la Curte, năștea intrigi, rănea ambiții, trezea pasiuni și n-a fost deloc disprețuit de Lulli, Faure, Chausson și Ravel. **Gavota** și **menuetul** împodobesc buchetul.

Corina Cristea

ARTHUR KOESTLER

CĂUTAREA ABSOLUTULUI

A fost — incontestabil — unul din cei mai lucizi martori ai timpului nostru, un scriitor reprezentativ al epocii contemporane. S-a născut în 1905 la Budapesta, făcîndu-şi studiile la Viena. Pleacă de timpuriu în Israel, unde exercită numeroase meserii minore, pentru a-şi cîştiga existenţa. Este şi gazetar, fiind un redactor apreciat al Asociaţiei de presă Ullstein. În 1931 se înscrie în Partidul comunist german şi face mai multe călătorii în U.R.S.S. Participă la războiul civil din Spania, scăpînd cu viaţă din împrejurări foarte dificile. Rupe definitiv cu Partidul comunist în 1938, scriind cu acest prilej romanul „Zero şi Infinitul", publicat în anul următor mai întîi în Anglia şi Statele Unite. Romanul îi aduce imediat celebritatea, bucurîndu-se de o largă audienţă. „ZERO ŞI INFINITUL nu este numai unul din marile succese ale epocii —, sublinia atunci cunoscutul critic literar francez Gaëtan Picon, — ci aparţine puţinelor opere ce condensează întrebările şi problemele timpului nostru". De fapt, romanul lui Arthur Koestler preludează strălucit operele demaşcatoare ale lui Soljeniţin şi ale marilor dizidenţi ruşi, păstrînd şi azi o acută actualitate.

Activitatea sa literară este prodigioasă. Romanele : „Un testament spaniol" (1939), „Spartacus" (1945), „Cruciadă fără cruci" (1946), „Turnul lui Ezra" (1947), „Oamenilor le este sete" (1951) şi altele îi consolidează celebritatea. La fel, numeroasele lui eseuri şi studii forează penetrant aspectele lumii contemporane devenind adevărate lucrări de referinţe, precum sunt : „Yoginul şi Comisarul" (1947), „Umbra dinozaurului" (1956), „Somnambulii" (1960), „Lotusul şi Robotul" (1961) „Calul în locomotivă" (1968), „Demonul lui Socrate" (1970), „Rădăcinile hazardului" (1972), „În faţa neantului" (1975), „Janus — schiţa unui sistem" (1979) şi atîtea altele. Remarcabile sunt şi lucrările sale autobiografice — „Drojdia pămîntului" (1947), „Funia ţeapănă" (1952) „Ieroglife" (1955), care vădesc un destin dramatic asemănător poate cu al altui „mare contemporan" — André Malraux.

Masivul volum „Căutarea absolutului", apărut în1981, reuneşte numeroase comentarii ale lui Arthur Koestler pe marginea unora din operele sale, precum şi nenumărate eseuri, studii şi conferinţe rostite la diverse universităţi americane îndeosebi în ultima perioadă a tumultuoasei sale existenţe, — toate alcătuind o viziune globală, coerentă asupra microcosmosului şi a macrocosmosului, viziune ancorată ferm dincolo de lumea precară a materialismului.

S-au tălmăcit cîteva fragmente concludente. A.B.

Capitolul III:

DINCOLO DE MATERIALISM

(...) Aceasta nu vrea să însemne că apreciam ştiinţa cu cinism; dar, fără îndoială, devenisem sceptic cu privire la resursele sale cînd pretindea numai prin ea însăşi să ne scape de disperare, să răspundă marilor întrebări asupra „sensului universului" şi să facă lizibil pentru ochii noştri de miopi mesajul invizibil al creaţiei. Astfel, ultima etapă a acestui pelerinaj „de-a-ndoaselea" — poate nu era nicidecum surprinzător — trebuia să meargă de la fizică la metafizică, de la psihologie la parapsihologie. Nimic surprinzător, pentru că fizica teoretică era de totdeauna ştiinţa mea preferată şi fiindcă nu există ştiinţă mai poetică şi „ocultă" decît aceea care se ocupă de fenomenele infraatomice şi extragenetice (...) Un mare număr de fizicieni eminenţi, începînd cu Einştein şi discipolii săi, au avut tendinţa să „flirteze" cu parapsihologia, cum ne mărturiseşte lista foştilor preşedinţi de la **British Society for Psychical Researchs** (...) Ei au constatat că, în realitate, ştiinţa nu poate elucida decît unele aspecte la nivelul realităţii, pe cînd problemelor ultime continuă să nu le găsească soluţii de rezolvare. Ea le trimite infinitului cum sunt expediate miriadele de reflexe în galaxia oglinzilor (...) Cît despre nespecialistul cultivat, el plasează parapsihologia şi psihologia la cele două extremităţi opuse ale spectrului cunoaşterii şi experienţei. Consideră fizica drept „regina ştiinţelor exacte" în contact direct cu imuabilele „legi ale naturii" ce guvernează universul material. Prin contrast, parapsihologia se ocupă de fenomenele subiective, capricioase şi imprevizibile care nu respectă în aparenţă nici o lege, numai dacă nu contrazic făţiş legile naturii. Fizica ar fi ştiinţa dură şi absolut obişnuită, în timp ce parapsihologia ar pluti în vapori extrem de nebuloşi...

(...) Se pot acum diviza atomii, altădată indivizibili (ajungîndu-se la rezultate sinistre) ; dar, în interiorul atomului există alte „bile de biliard" în adevăr socotite indivizibile, denumite protoni, neutroni, electroni etc.... Însă uriaşele maşini pentru fisiune au zdrobit protonii, neutronii şi restul. Particulele elementare, — cele mai elementare (pînă azi) se numesc **quarks** (cuvînt împrumutat din romanul **Finnegans Wake** al lui Joyce, în germană **„quarks"** înseamnă o brînză foarte fermentată). Unii „quarks" au un atribut fizic numit „farmec". Vocabularul exotic al fizicienilor nucleari conţine de asemeni termeni precum : „calea octuplă", „străinătate" şi „principiul carimbului cismelor", ceea ce arată că savanţii ce îl folosesc sunt foarte conştienţi de suprarealismul lumii pe care au creat-o, dincolo de umorul lor de liceeni se ghicoşte tulburătoarea recunoaştere a misterului. Căci la acest nivel inframicroscopic, criteriile realului sunt fundamental deosebite de acelea pe care le vom aplica la nivelul nostru macroscopic ; înăuntrul atomului conceptele de spaţiu, timp, materie, cauzalitate nu mai joacă vreun rol şi fizica se schimbă într-o metafizică foarte pigmentată de misticism. Ca urmare fenomenele de negindit ale parapsihologiei par mai puţin absurde în lumina teoremelor de negindit ale teoriei relativităţii şi ale fizicii cuantice.

Una din aceste teoreme, despre care am pomenit, este principiul complementarităţii, care din pretinsele „materiale elementare" ale fizicii clasice fac entităţi cu faţă de Janus, ce — în anumite împrejurări se comportă ca fragmente de materie solidă şi — în altele— ca unde sau vibraţii propagate în vid.

(...) Conceptul de undă-materie, lansat în 1920 de Louis de Broglie şi Schrödinger a venit să completeze procesul **dematerializării materiei.** Aceasta a început mult mai devreme cu formula magică a lui Einstein : $E = m c^2$, care presupune că massa unei particule nu este de conceput ca un material stabil, ci ca o structură de energie concentrată în ce ne apare ca materie. „Stofa" din care sunt făcuţi protonii şi electronii seamănă cu aceea din care sunt făurite visele.

(...) Suntem departe de modelul atît de simplu şi atrăgător pe care l-au imaginat la începutul veacului nostru Rutherford şi Bahr : atomul era un sistem solar în miniatură în care electronii cu încărcătură negativă se rotesc ca planetele în jurul unui nucleu cu încărcătură pozitivă. Vai ! Modelul a căzut din paradox în paradox : pentru planete, electronii aveau o conduită de necrezut : ei săreau de pe o orbită pe alta fără să străbată spaţiul intermediar, — ca şi cum pămîntul trecea subit pe orbita lui Marte fără să se deplaseze. De altminteri, orbitele nu erau traiectorii liniare, definite, ci piste vagi asemănătoare cu aspectul ondulatoriu al electronului „zdrobit" pe toată orbita ; şi era zadarnic de a se întreba la ce punct al spaţiului electronul se afla la un moment dat, deoarece ar fi zadarnic să încerci a localiza o undă. Ceea ce l-a făcut pe Betrand Russel să exclame : „Ideea că există o intruzie ilegitimă a noţiunilor de bun simţ, datorită pipăitului".

(...) Situaţia a fost rezumată de Heisenberg, el însuşi unul din pionierii teoriei cuantelor : „A încerca să se făurească o imagine a particulelor elementare şi a le concepe în termeni vizuali înseamnă în sine să ne înşelăm total pe seama lor. Atomii nu sunt lucruri. Electronii ce formează cochiliile atomului nu mai sunt obiecte în sensul fizicii clasice," obiecte care ar putea fi descrise cu ajutorul conceptelor, aşa cum localizăm viteza, energia, dimensiunea. Cînd se coboară la nivelul atomic, lumea obiectivă în spaţiu şi timp nu mai există". Werner Heisenberg va rămîne, fără îndoială, în istorie ca marele iconoclast care a pus capăt determinismului cauzal în fizica (şi prin aceasta în filozofie), datorită celebrului său principiu al incertitudinii care a devenit la fel de fundamental ca legile lui Newton pentru mecanica clasica... Principiul incertitudinii înseamnă că studiind constituanţii elementari ai materiei fizicienii se află în acelaşi impas (evident pentru alte motive). În fizica clasică, o particulă trebuie în orice moment să aibă o localizare şi o viteză definisabile, dar la nivelul infraatomic situaţia este cu totul diferită. Cu cît fizicianul poate determina cu exactitudine, bunăoară, localizarea unui electron, cu atît viteza devine incertă ; şi invers, dacă se cunoaşte viteza, localizarea electronului „se încurcă". Această indeterminare nu se datoreşte imperfecţiunii tehnicilor noastre de observare, ci naturii esenţialmente duble a electronului, în acelaşi timp undă şi particulă, care practic şi **teoretic** îl fac insesizabil. Dar aceasta înseamnă că la nivelul infraatomic, universul în orice moment dat se găseşte într-o stare cvasi-indecisă şi că starea sa în momentul următor este într-o oarecare măsură nesigură sau „liberă". Dacă un fotograf ideal înzestrat cu un aparat perfect ar face o fotografie a universului total la un moment anume dat, — imaginea ar fi neclară într-o oarecare măsură, din cauza indeterminării constituanţilor elementari. Datorită acestei neclarităţi, ceea ce fizicienii numesc proces infraatomic nu poate să se refere decît la probabilităţi şi nu la certitudini. „Natura este imprevizibilă" — afirmă Heisenberg.

Astfel, de cincizeci de ani de la apariţia teoriei cuantelor, se admite de fizicienii din şcoala dominantă (denumită şcoala de la Copenhaga), că, în adevăr, concepţia mecanicistă riguros deterministă a universului este de nesusţinut : ea a devenit un anacronism. Horologeria mecanică ce servea de model pentru lumea din secolul XIX nu mai este decît o grămadă de fier vechi şi precum s-a dematerializat conceptul însuşi de materie, **materialismul nu mai poate pretinde să fie socotit ca o filozofie ştiinţifică.**

(...) Teologii au imaginat că divina Providenţă poate opera în cadrul interstiţiilor neclare ale matricei cauzalităţii fizice („Dumnezeul interstiţiilor").

(...) Dacă părăsim „camera cu bile" pentru a ne înălţa privirile spre cerul înstelat constatăm că noţiunile noastre obişnuite de spaţiu/timp şi cauzalitate sunt la fel de puţin adecvate ca atunci cînd încercăm să le aplicăm domeniului nuclear. În universul relativităţii spaţiul este curb şi cursul timpului se accelerează sau se încetineşte după poziţia şi mişcarea observatorului. În plus, dacă părţi ale universului sunt populate de galaxii, de antimaterie (atomi unde încărcăturile electrice ale constituanţilor sunt inversate cum cred mulţi astronomi, este foarte probabil că în aceste galaxii sensul timpului este răsturnat... Pentru fizicianul de azi, conceptul de timp este total diferit de ce era încă acum o sută de ani Ceea ce explică, în stilul său provocator, marele astronom Fred Holey : „Suntem prinşi în cursa unei iluzii absurde şi groteşti : ideea că timpul este un fluviu care curge întotdeauna în acelaşi sens. Există un lucru perfect sigur : ideea timpului ca progresie regulată de la trecut la viitor este o idee falsă. Ştiu bine ca avem acest sentiment subiectiv. Dar suntem victimele unei escrocherii". Dar, dacă ireversibilitatea timpului provine dintr-o „escrocherie", adică dintr-o iluzie, nu este justificat de a exclude a **priori** posibilitatea teoretică a unor fenomene de precunoaştere asemenea visurilor premonitorii. Caracterul logic, după care prezicerea unui eveniment viitor riscă să-l împiedice sau să-i modifice cursul — este „întors" — cel puţin parţial — de indeterminismul viitorului modern şi de probabilitatea oricărei preciziuni.

(...) Astăzi, universul ne este prezentat ca fiind „cruriri" de ce s-a denumit „găuri negre". Definiţia îi aparţine lui John A. Wheeler, eminent profesor de fizică la Universitatea Princeton (Studiul său Geometrodinamica — publicat în 1962 —, este socotit o lucrare clasică a fizicii moderne). „Găurile negre" în spaţiile îndepărtate sunt gropi sau „ciuture" ipotetice în care massele stelelor stinse, după prăbuşirea lor gravitaţională sunt absorbite cu viteza luminii pentru a a se dezagrega şi a dispare din univers. Suntem poate tentaţi să ne întrebăm în mod naiv : „unde se duce materia ce cade într-o groapă neagră ? (Căci ea nu poate fi total convertită în energie. Wheeler dă un răspuns provizoriu : „Această materie ar putea să reapară sub formă de „gaură albă" undeva în alt univers situat în **hiperspaţiu.** Dacă nu e înzestrat cu trei sau patru dimensiuni, acesta este înzestrat cu un numar **infinit** de dimensiuni. Spaţiul geometrodinamic, cuantic poate fi comparat cu un covor de spuma întins pe un peisaj ce s-ar ondula uşor. Schimbările microscopice continue ce se produc în „covorul de spuma", unde bulele apar şi dispar simbolizează fluctuaţiile cuantice ale geometriei". Stupefiantele paradoxuri ale fizicii fac să apară mai puţin absurde fenomenele uluitoare ale parapsihologiei.

(...) Există un tip de fenomene încă mai misterioase decît telepatia şi clarviziunea ce-i intrigă pe oamenii din zorile mitologiei : întîlnirea — în aparenţă accidentală — a două serii cauzale fără legături între ele ce pare în acelaşi timp foarte improbabilă şi foarte semnificativa. Orice teorie ce ar încerca să ia asemenea fenomene în serios ar însemna evident să se îndepărteze de categoriile tradiţionale ale raţionamentului într-un mod încă mai radical decît teoriile categorice ale lui Einstein, Heinsenberg sau Feyuman. Şi nu-i desigur o întîmplare dacă Wolfgang Pauli, inventatorul principiului de „excludere a colaborat la faimosul eseu al lui C.G. Jung : „Sincronicitatea : **Principiu de conexiune a-cauzal".** Jung a făurit termenul de „sincronicitate" pentru a denumi „imprejurarea simultană a două evenimente sau mai multe legate prin sens şi nu prin cauză" şi să afirme că factorul non-cauzal ce se ascunde dincolo de aceste evenimente trebuie să aibă „aceeaşi însemnătate precum cauzalitatea ca principiu de explicare".

* * *

(...) Unul din secretele cel mai bine păzite ale universului ar răspunde întrebării de a şti cum micro-cosmosul infraatomic compus din particule ce sunt în acelaşi timp unde şi sfidînd totodată determinismul şi cauzalitatea mecanică, — cum acest microcosm ambiguu „covor ondulînd de spumă" dă naştere macrocosmosului solid şi bine orînduit al experienţei cotidiene guvernate de cea mai strictă cauzalitate.

Ştiinţa răspunde astăzi că acest aparent miracol ce creează ordine plecînd de la dezordine îl putem concepe în lumina teoriei probabilităţilor sau a „legii marilor numere". Dar, la fel ca principiul excluderii al lui Pauli, această lege nu este explicabilă prin forţe fizice ; s-ar zice că pluteşte în aer. Aceste bizarerii pun în lumină paradoxul probabilităţilor care intrigă pe filozofi de cînd Pascal a inaugurat această ramură a matematicilor pe care cel mai mare matematician al secolului nostru, Von Neumann, a denumit-o „magia neagră". Paradoxul este că, în adevăr, calculul probabilităţilor îngăduie să se prevadă cu o uimitoare precizie rezultatul global al unui mare număr de evenimente din care fiecare este imprevizibil. Cu alţi termeni, **un mare număr de incertitudini produc o certitudine**, un mare număr de evenimente fortuite ajung la un rezultat regulat. Dar

Selecţie şi traducere de Alexandru Baciu

Continuare în pag. a 15-a

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA : Bucureşti Calea Victoriei nr. 133, tel. 59 67 60
Tiparul executat la Imprimeriile Coresi
10 lei